

پنجابی تے پنجاب دا بُلار

ABC Certified

اسٹریٹسٹل

40-نومبر 2000

کیہ تئیں کوئی کتاب چھوانا چاہندے او؟

شاعری دا کوئی مجموعا؟ کہانیاں دا پراگایاں ہو ر کوئی کتاب؟؟؟

کتاب چھین وچ سبھ توں پہلا کم کمپوزنگ دا ہوندا اے۔ یعنی کمپوٹر راہیں ایس دی لکھائی کرنا۔ عام کمپوزنگ کرن والے پنجابی نہیں جاندے جس پاروں اوہناں کو لوں پنجابی کتاب دی کمپوزنگ آرائی سمروری اے۔ بھانویں پتھے وار پروف پڑھو، غلطیاں رہ جاندیاں نہیں جو کتاب چھین گروں شرمندگی دا کارن وی بن جاندیاں نہیں۔ فیہ اردو یاں کے ہو ر زبان دی کمپوزنگ وچ ڈھیر سارے پنجابی لفظ ٹھیک تے سوہنے لکھے جان دا سوال ای پیدا نہیں ہوندا

بہتر ای اے کہ تئیں اپنی کتاب

سویر کمپوزرز

ساڈے کمپوٹر نوں پنجابی زبان بہت چنگی طرحاں آوندی اے۔

اصلوں ساڈا کمپوٹر کمپوزنگ پروگرام خاص پنجابی لئی ای بنایا گیا اے۔ جس پاروں لفظ ڈنگے چے نہیں ہوندے
("سویر" دے ایس پرچے دی لکھائی ای دیکھ لو)

جے تئیں چاہو جس اڑٹوں واسطے گول جزم تے اعراب دی سمولت وی مناسب حد تک موجود اے۔ "کنک" لکھو
بھانویں "کنک" "اکھ" "تھویاں" "اکھ" "تھویاں" مرضی..... بندا بندا بندا بندا..... سارے اکھ ڈوسے توں تھڑویں۔
تھانوں چکران دی اکا لوڑ نہیں۔ ڈاک راہیں سوڈا گھلو، اسیں تھانوں بہت جیتی امید پروف پرنٹ تھل دیاں گے۔
تئیں پروف پڑھ کے گھلوتے تھانوں کتاب دی کمپوزنگ گھر بیٹھے مل جاوے گی۔ پیسے وی بہت مناسب

اج ای خط لکھ کے ویروا متگوا لو

سویر انٹرنیشنل، پوسٹ بکس نمبر 1131، لاہور

پنجابی کتاباں تے مسودیاں اُتے انعام

مسعود کھدر پوس ٹرسٹ ہر سال پنجابی زبان دے مختلف شعبیاں وچ لکھیاں گئیاں کتاباں تے مسودیاں اُتے انعام دیندا اے۔ ایس سال یعنی 2000 لئی ایہہ انعام بال ادب، دینی علم، سائنس، ہنری تے پیشہ ورانہ علم، شاعری، کھوج پرکھ تے نثری ادب بارے لکھیاں گئیاں کتاباں اُتے دتے جاون گے۔

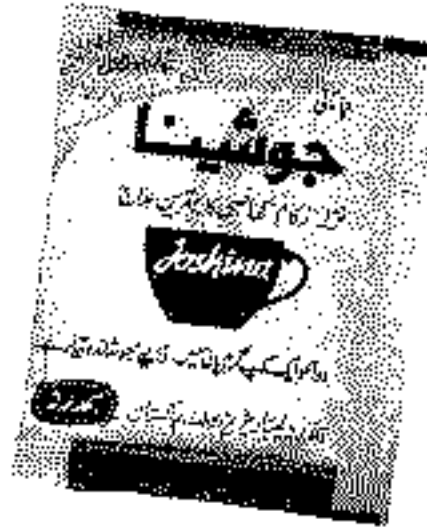
(نثری ادب، کھوج پرکھ تے شاعری وچ صرف چھپیاں کتاباں جدوں کہ باقی شعبیاں وچ مسودے وی قبول کیتے جاندے نیں۔) کتاب ہر صورت وچ سال 2000 وچ چھپی ہووے۔ کسے وی شعبے وچ کتاب دیاں چار کاپیاں تے مسودے دی صورت وچ اوہدی اک فوٹو کاپی آونا ضروری اے۔ کتاب یا مسودہ اپڑاون دی آخری تاریخ 20 جنوری 2001 اے۔ ہور جانکاری لئی تسیں ٹرسٹ دے دفتر نال رابطہ کرسکدے او۔ سیکرٹری:

مسعود کھدر پوس ٹرسٹ

6- دیال سنگھ مینشن، دی مال، لہور۔ فون نمبر، 7311988، فیکس 6664992

email: zatash@nexlinx.net.pk

فضائی آلودگی ہو یا موسم کی تبدیلی
ہمدرد کی مفید دوائیں - نزلہ، زکام اور کھانسی سے بچائیں

صُدوری

موثر بڑی بوٹیوں سے تیار کردہ خوش ذائقہ شربت۔ خشک اور بلغمی کھانسی کا بہترین علاج۔ صُدوری سانس کی نالیوں سے بلغم خارج کر کے سینے کی جگہاں سے نجات دلاتی ہے اور پھیپھڑوں کی کارکردگی کو بہتر بناتی ہے۔ بچوں، بڑوں سب کے لیے یکساں مفید۔

جوشینا

نزلہ، زکام، فلو اور آن کی وجہ سے ہونے والے بخار کا آزمودہ علاج۔ جوشینا کاروبار اور روزانہ استعمال موسم کی تبدیلی اور فضائی آلودگی کے مضر اثرات بھی دور کرتا ہے۔ جوشینا بندناک کو فوراً کھول دیتی ہے۔

سُعالین

مُضد جراثیمی بوٹیوں سے تیار کردہ سُعالین گلے کی خراش اور کھانسی کا آسان اور موثر علاج۔ آپ گھر میں ہوں یا گھر سے باہر، سرد و خشک موسم یا گرد و غبار کے سبب گلے میں خراش محسوس ہو تو فوراً سُعالین پیجیے۔ سُعالین کا باقاعدہ استعمال گلے کی خراش اور کھانسی سے محفوظ رکھتا ہے۔

سُعالین، جوشینا، صُدوری۔ ہر گھر کے لیے بے حد ضروری

ساڈیاں کتاباں

* ادب سے فلسفہ

30/-	درد و الہیہ فلسفہ پنجابی شاعری	علی عباس جہا پوری
30/-	مقبول دی صوفیانہ روایت	پروفیسر قاضی جاوید
15/-	کلیات سے قول	غلام یحییٰ انور
40/-	کن لیکھا	آصف خاں / تصویر نگاری

* کلاسیکی شاعری

25/-	آکھیا بابا فرید نے	محمد آصف خاں
250/-150/-	آکھیا خواجہ فرید نے	محمد آصف خاں
30/-	بیر و مود	محمد آصف خاں
60/-	بیر و وارث شاہ	محمد یاقوت 45/-
20/-	کلیات علی حیدر	علی حیدر
13/-	کلیات بدایت	بدایت اللہ
25/-	کنہد آسانگیں	افضل پرویز
40/-	احسن القمص	غلام رسول عالم پوری
15/-	ککارے	باشم شاہ
10/-	بیر چراغ اعوان	عین الحق فرید کوٹی
15/-	کافیاں شاہ حسین	محمد آصف خاں
500/-	آکھیا بیگم شاہ نے	محمد آصف خاں
25/-	قصہ شاہ منصور	ڈاکٹر سید اختر جعفری
30/-	مثنوی مرثیہ	خلیل بی اسحاقی
26/-	جنگ نامہ امام حسین	حافظہ نور الدار
15/-	کلیات شاہ حکیم	سعید بھٹا
25/-	نادر شاہ دی وار	نواب سیال
15/-	سرساغرین روٹی پرست	سعید بھٹا
15/-	کلیات خوش طبع	فدا حسین نددا
60/-	آکھیا جیل مرست نے	شفقت عجم مرزا

* جدید شاعری

22/-	گزار سسی	غلام حیدر مستانہ
20/-	کافیاں بیٹا	افضل احسن درد و عبادا
12/-	تہنیکیاں سولان	اللہ و آصاب
15/-	بچے لکڑیے	باقی صدیقی

* کتابیاں

15/-	چمکے دی موت	حنیف باوا
12/-	قصہ کہانی	مرزا خالد بیگ
25/-	ادب و تعلیم شاہان	نواز
35/-	چونویں کہانی	سجاد حیدر
20/-	نگر دے پھل	سید نصیر شاہ
20/-	کالیاں اچان کالے روڑ	انور علی
20/-	اک انور پری کڑی	برصیت
30/-	نوری	انور علی
30/-	شیشے دی کندھ	غرس نقان
40/-	تڑپے پھر	سلیم خاں گی
20/-	کہانی	حنیف باوا
15/-	چپ دی چمک	احمد شہباز خاور

اک دسے اسب
پروے وچ تریاں
پروفیسر عاشر رحیل

* ناول

15/-	پکڑو گی موتی	نکھلن ملک
25/-	موت دا روز ناچ	ترغابہ افضل احسن
30/-	سجھان	ترمہ حسین جالی
25/-	پہاچ	ظفر شامی
15/-	کافی	قرنہ علی
35/-	پتھر پہاچ	سجاد حیدر
20/-	تھنچ	کنوا انسی / درد عبادا
40/-	اک چوڑھی ٹون دی	قرنہ علی
50/-	کچی سوک	سر سردار خاں
60/-	نورنگی سویر	احسان باجرہ
60/-	ہمیل	قرنہ علی

* ڈرامے

10/-	قصہ دو بھراؤں دا	میر تیازی
25/-	سورج کھی	سجاد حیدر
18/-	بڑی	منو بھائی
16/-	یو پانکھ	شفقت عجم مرزا
15/-	پول پھلی دیا دیا	سجاد حیدر
15/-	شام رنگی کڑی	نواز
20/-	نوساک	نور کا شفقت عجم مرزا

* لوک ادب

35/-	پنج بھائی دی گھنٹی پھانسی	سیف الرحمان وار
30/-	رکھ تان ہرے مہرے	سیف الرحمان وار
50/-	تا کے جھنگ چاند کے	اللہ و آصاب
20/-	بار دے گیت	مثنوی صوفی
15/-	سجھی بار دے دھولے	اقبال احمد
25/-	کئیں بھڑے	شارب
25/-	بار دے دھولے	شارب
12/-	کال بلیندی	اسے ڈی ڈاکٹر
15/-	پنجاب دے نیاں نیاں	اقبال احمد
20/-	سراں تے سداں	بھوجی بھاری
25/-	جنور باہاں	ولیاں گھن

* علمی کتابیاں

30/-	ماہی افسانے	تحریر بھاری
20/-	پوٹیکا	از سطور رحمان غنیمت
15/-	لیکھا	سیف الرحمان وار
30/-	خواجہ فرید دے علمی نظریات	عجم بھاری
11/-	دیکھ پردیس	سلیم خاں گی

* انشائیہ

پانویں انشائیہ
مرحبہ کول شکان 20/-

* امیریا مثنوی

200/-	تاریخ ضلع مظفر گڑھ	سجاد حیدر پرویز
50/-	انجمن کاروباری	شاہین ملک
35/-	انڈی شعرت	شاہین ملک
200/-	تاریخ ضلع وہاڑی	عظیم عثمان
300/-	تاریخ ضلع کجرات	ڈاکٹر قریشی امیر حسین
	تاریخ ضلع بہاولپور	پروفیسر رشاد کاکا نوری
	تاریخ ضلع شیخوپورہ	عجم بھاری

* آثار قدیمہ

تیسلا
سیف الرحمان وار 15/-

* تاریخ ادب

100/-	پنجابی ادب دی کہانی	میر انصاور قریشی
30/-	ادب و ادیب پنجاب دی تاریخ	شفقت عجم مرزا
28/-	تاریخی نگاروں پنجابی ادب	ست گھٹاری
20/-	سندھی ادب	محمد آصف خاں
20/-	گوٹری ادب	ڈاکٹر صابر آصفی
15/-	پشتو ادب	رضا بھائی
18/-	پنجاب کے ادب	مرزا کاجیلوی
30/-	پنجابی ادب	میرا ارتضیٰ صابر
30/-	پنجابی ادب	شفقت عجم مرزا

* سیاست

10/-	قائد اعظم سوچ تے سیاست	مثنوی ڈوگر
15/-	تحریک آزادی پنجاب	شفقت عجم مرزا

* طب

غیر منگ
حنیف گل 65/- جلد 75/-

پنجابی ادبی بورڈ علمی ادبی سے نکالی ہے

پنجابی ادب

ادبی تحریک 'کتابیات' سائنس ہارسے لکھی 'عالمی ادب' توں ترے
دھانے 'ڈرامے' انشائیہ 'پاکستانی یوٹیلیٹی' توں ترے
'کتابیات' 'تقریریں' گیت تے ہر دست لکھی

کل اک کاپی دس روپے سالانہ 40 روپے

پاکستان پنجابی ادبی بورڈ
15/17 کوٹ قالی روڈ، مست گھر، لاہور

مہنگا تعلیم دی چھی نمبر 4-16/99 SO(A-IV) تاریخ 10.5.1999 مطابق سارے پنجاب دیاں سکول کالج لائبریریاں سٹے پبلک لائبریریاں لئی منظور

کل: 15 روپے
اکتوبر نومبر 2000
جلد: 6 نمبر: 10'11
ورھے لئی (دیس): 150 روپے
بھارت: 350 روپے باقی دیس: 50- امریکی ڈالر

ABC Certified

پنجابی تے پنجاب واسیوک

سرسر انٹرنیشنل

میدناوار

ایڈیٹر: جمیل احمد پال سب ایڈیٹرز: ● محمد عرفان ● کرامت علی مغل ● انور چودھری

نمبر	کتاب	نمبر	کتاب	نمبر	کتاب
9	راجنجن دا تھانا / شفقت تجویر مرزا	10	راتا بلال انیق	33	دوجا تیجا پنجاب
11	سہت تے معروضی حقیقت / ابن حسن	31	بشیر فیض	33	غزلاں / کشمیر سنگھ چمن
13	ڈار جگتار دیاں عروسی گڑبڑاں / لیلی	32	ہجرہ منگور ناصری 'مدتیق تاثیر'	36	اے دل (لغم) طفیل غلش
21	یوسف کوہ / ڈاکٹر مسعود احسان	33	بشیر باوا 'اقبال نجفی' منیر شیروانی	40	دوسری عورت (لغم) عرفان ملک
37	سب ٹوس سب لڑے / توقیر چٹائی	34	منیر عمری 'طالب سجاد' سلیم دلاوری	7	پوسٹ بکس
31	جال / میر تمنا یوسفی	34	خالد محمود عاصی 'محمد خالد راتا'	37	ایس مینے دی کتاب / انوار احمد اعجاز
41	نویں تے پرانے (دوسری کتاب) / وایلی شوکشن	36	خان عبدالقیوم خاں 'ولایت فاروقی'	49	خالق چشتی.....
47	غریب (اردو کتاب) / فرحت پروین	56	مجید خاور میلی 'چنان زیب ساحر'	52	نعمان ٹوی دیوید
28	ڈیڑے / سو سلیمان ساہوی	35	باداں / سلطان کماروی	53	عارف پنجابی 'اکیڈمی رزیا رسالو'
		35	محمد صدیق مہر قادری 'نذیر مٹھی'	54	بچے شاہ کافرنس / حسن ملک
		36	لغم / چودھری حسن اختر	55	گجراتے دا تھل / رزاق شاہد
		46	کتھوں بھان پیار / مسعود احمد چودھری	56	کاروان ادب
			روایتی سنٹاں		تاپتل : ماہرہ اکرم

● کتھن ساواپاں رجسٹری راپیں پوسٹ بکس نمبر 1131 لاہور دسے پتے آتے گھلیاں جاوے

● چندا کتھن لئی پتہ: 7 اے 'سٹیٹ 6' کوہا محلی 'سلطانپور' لاہور 54900 ● فون: 6821247

● "سور انٹرنیشنل" دا مقصد پنجابی زبان تے سہت دا دادا دھالے تے امیدے سارے کاروبارے آکا اعزازی طور کم کردے نیں

● ایس پرستے دیاں کتھن لوچ دس پائے دھار کھاریاں دے اپنے نیں جنہاں بل ادارے وا کسے پکھوں وی اتفاق کرے ضروری نہیں

● ایڈیٹر پبلشر جمیل احمد پال نے محمد شفیع دسے بددوست دسے ایم ایس ایڈیشنریاں پرٹرز بلال منج لاہور توں چھپرا کے 4-A-156 اہم

● جنہاں 'کوہا محلی' سلطان پور روڈ لاہور 54900 توں ٹوریا

E.MAIL: SVER@HOTMAIL.COM

سدا نہ پہنچن تو ریا سدا نہ گدے نی سدا نہ
سو ای کم دھار کے کیجے 'جی جاں ستے نت نہیں
پچھتاوٹا

کے حسین فقیر سدا کے 'ساں خاک دے ہاں سدا نہ

کیہ ہاں دی موئی حسینا توں کیہ ہاں دی موئی
ہاں دے وچ پھل عجاپ توں دی اک گندھولی
اپنا آپ پچھلے تاپیں اوراں دیکھ کیوں بھولی
حشے دے دریاؤ کراہیں 'منسور قبولی سولی
شہد حسین پیادہ اڑتے 'جو کرے پوے قبولی

دو کیہ آکر آتے چلا

کھاہ خوراکاں تے پن پو شاکاں 'کیہ تم واکھرا پلا
ساڑھے جن ہتھ ملک تاراؤ 'کیوں جوہ پرائی ملتا
کے حسین فقیر ساکس دا 'انت خاں وچ روٹن

دنیا جیون چار رہاڑے 'کون کے ہاں تے
جس دل و ہجان 'موت تے دل 'جیون کوئی نہ دے
سر لدا تاپیں 'جوانوں 'رہتا تاں 'ہیں کے
کے حسین فقیر ساکس دا 'موت ویند ڈی رے

میں دی جھوک را 'جمن دی جانا 'جان میرے کوئی چلے
ہیراں پوندی 'ہتاں کردی 'جاناں پیا اکلے
نیں دی ادھکھی 'ہلا پرا تا 'شیاں تاں 'ہیں لے
سبے کوئی خبر متراں دی لیاوے 'تھ دے دلی آں
چلے

را تیں درد 'سماں در ماندی 'گھاہ متراں دے اہلے
را 'جمن یار طریب 'شہیدا 'میں تن درداؤ لے
کے حسین فقیر 'ہاں 'ساکس 'سینو ڈے کھلے

جمن: ملک الموت 'ملک: ملکیت (قبر دی لٹائی) 'جوه: علاقہ
جس دل: جس پاسے 'تھے: اوس 'سر: لازمی
ویند ڈی: وندی 'جھوک: دستی 'نیں: نہر 'ہلا: کشتی
شیاں: شیراں 'گھاہ: زخم 'اہلے: کچے 'اؤلے: دوکھرے
عجیب

(شاہ حسین)

پہلی برشم

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

نویں ہزاری 'ایہدے چیلنج تے پنجابی

وہا بند مٹھی وچ ریت وانگوں ہوندا اے۔ مٹھی توں جتا مرضی گھٹ لوو 'ریت و رلاں
وچوں کردی جاندی اے تے اخیر مٹھی خالی ہو جاندی اے۔

اے کل دی گل اے 'سن 2000 چڑھیا سی۔ دُنیا نے نویں ہزاری دا گڈھ مٹھیا تے
خشیاں مٹائیاں۔ ساڑھے اچھے ایہ بحث چالو ہو گئی کہ نویں ہزاری کیم جنوری دو ہزار توں
چڑھتی اے کہ کیم جنوری 2001 توں۔ ایس بحث دے مگر ساڑھی اوہی ذہنیت اے کہ آون
والیاں ڈسے واریاں توں کوہیں تے کس بہانے ٹالیا جاوے۔ 2000 تے گیا۔ بے نویں
ہزاری نے 2001 توں شروع ہوندا اے تاں اوہ وی آئی کھلوئی اے۔

پنجابی لہر دے حوالے نال سوچیا جاوے تاں نویں ہزاری اپنے نال ہزار نویں مسئلے
کے آرہی اے۔ نویں ہزاری روڈی ابلغ وسیلیاں دی نہیں 'توہیں توں نویں وسیلیاں تے تیز
رقاری دی صدی اے۔ جیٹ تے راکٹ دی گل وی ہن پرائی جا پدی اے۔ ہن دور اے
بکلی تے روشنی دی رفتار دا۔ ایہدے وچ اوہی چیزاں 'زباناں 'ثقافتاں تے لوک زما بچن گے
ہنرے ایس تیز رفتاری دا ساتھ دے سکن گے۔

لہندے پنجاب وچ پنجابی تحریک دے حوالے نال جاہزا لئیے تاں پنجابی دا کسے حد تک ساہ
سوکھا ہوندا سدا اے پر ایہدے نال ای ہنرے نویں چیلنج سامنے آئے نہیں 'اوہ دی معمولی
نہیں۔ نویں سرکار کولوں توقع سی کہ اوہ تعلیم دے مسئلے ہارے جتی کھپ پا رہی اے
ایہدے لئی عملی قدم وی چکے گی پر گدا اے سرکاری وایااراں دا جستا زور بیان پازی تیکر ای
سیمت اے۔ بے تعلیم دے فروغ لئی سرکار مخلص اے تاں ایہدے واسطے اکو گل بنیادی
اے کہ "مادری زبان توں تعلیم وسیلا بنایا جاوے۔" بس ایہ اوہ سچائی اے جہدے چنا تعلیم
دا فروغ ممکن نہیں۔ جس دن کسے سرکار توں ایس گل دی سمجھ آگئی 'کجھ دوس ویرھیاں
دے اندر اندر ویس اندر پڑھتا دی شرح پھال مار کے اگے نر جاوے گی۔

باقی جزا کمپیوٹر 'سافٹ وئر برآمد کرن 'ترقی 'نویں ہزاری دے چیلنج تے ایس دنیاں ہور
گلاں کیتیاں جاندیاں نہیں 'اوہ ساریاں وی تعلیم دے ادھین ای نہیں۔

جیل احمد پال

نوٹ فرمالو 'دسمبر دا 'مہینہ' 'کمالی نمبر' ہووے گا

☆ جاوید اقبال گھنچیرا، لاہور

سور دا چنگا تے ودھیا نمبر بٹا سنوار کے پیش کرن اُتے میرے دلوں مبارک یاد قبول کرو۔ شامل سبھ شاعراں دی شاعری تے لکھ سبھ ودھیا تے چنگے نیں۔ مینوں اقبال اسد ہوراں دی تصویر بہت چنگی لگی۔ باقی سارے دا سارے شمارا بہت اچھا ہے۔ مادری زبان توں ڈوری، ستنام سنگھ مانگ تال دھار وٹاندرا، پڑھدے پنجاب وچ پنجابی دی صورتحال، امرت لہراں تے پاکستانی پنجابی شاعری، ایہ سبھ لکھ اک ڈوبے توں چنگے ہن۔ اوج ای شاعراں وچ اک ناں سلمان سعید پڑھ کے جو کھی خوشی ہوئی۔ میں اوہناں توں مشورا تاں نیں دے سکدا پر اپنی نیشی ضرور ہے کہ ٹی وی وچوں کجھ ویلا بچا کے پنجابی دے تخلیقی ادب دل دھیان دیون۔ اوہناں دیاں تھماں بہت ای چنگیاں تے من کھویاں نیں۔ ہو سکے تاں کھلے ہوئے کلام توں اکٹھیاں کر کے کتابی صورت وچ پیش کرن۔ چکی گل تال ایہ ہے کہ ”سور“ دا شاعری نمبر ساٹھویں کئی بھلاں حیراں دا کلام پڑھن دا موقع دیدا بچا ہے۔ خدا ایہ کم جاری رکھے

تے تہاؤں ہور ہمت دیوے۔

میرا خیال ہے کہ جن ڈاکٹر حفیظ احمد تے ڈاکٹر جگتار جی دا وقتا ٹھپ دینا چاہیدا اے تے ساٹھویں پنجابی ادب دی شکل سیوا دل دھیان دینا چاہیدا ہے۔

☆ تصور حسین چودھری، فتح پور

”سور“ دا شاعری نمبر ملیا۔ ٹاگل توں دکھ سوہتا ہون تے شک ای نہیں، پک ہے۔ پر چا بھاویں دیر تال آکھیا پر ساری کسر کڈھ دتی۔ پاشا شیخ ”جیبی دکھ“ ڈاکٹر صابر آفاقی دیاں تھماں، مسعود احمد چودھری دی نظم ”چھان دی جھکھ“ محمد انور رانا دی غزل ”مکتی نہیں اڈیک ہو بچہ“ توں علاوہ سارے شاعراں دا کلام خاص کر کے اقبال قصردی نظم ”سنو او بندو“ نے شاعری نمبر توں چار جن لا دستے نیں۔ میرے دلوں تہاؤں تے سارے کم کرن والیاں توں ڈھیر ڈھیر مبارکال۔

☆ کلیم شہزاد، یو۔ پی۔ ایل۔ اے

سور دا ”شاعری نمبر“ لایا، تکیا، پڑھیا۔ اوہدا

ادبی روپ سروپ تہاؤں بھریاں سو جاں دے سارے رنگاں تال بچیا ہویا اسے۔ پوسٹ بکس وچ ڈاکٹر جگتار جی ہوراں دا خط وی پڑھیا۔ حرفاں دی بیماری بند ہوئی ضروری اسے۔ پانی وچ مدھالی دا فلیڈا کوئی نہیں۔ ایسے وچوں دھار بھرا کھنن نہیں لکھتا۔ دوویں دھراں سیانیاں نیں۔ دوویں بندے ڈاکٹر نیں۔ اک ڈوبے توں تختیدی ٹیکے لاوے بند کر چھڈن تے چنگی گل اے۔ میں جگتار جی توں ودھیرا سیانا، دانا پینا تے دا نشور کھنا واں۔ اوہ ڈسے نیں تے گل جاندی کرن۔

پر سچے وچ ستنام سنگھ مانگ جی ہوراں دا انٹرویو ودھیری جالکاری والا اے۔ اوہناں دے ساہواں وچ ماں بولی دا پیار رچیا ہویا اے۔ لیری حیاتی ماہن۔ محترم شریف کنجیای ہوراں دی نکت ”امرت لہراں“ بڑی ای نوہلی چالی۔ غلام مصطفیٰ بھٹل ہوراں دا ”پاکستانی پنجابی شاعری“ ہارے لیکھا جو کھا اوٹھورا جھیا جاپا کیوں ہے کجھ پتا نہیں لگدا یعنی اوس کتاب وچ کتے تے کتے کتے شاعر شامل سن۔

اک گل چیتے آگئی جی میں ”سور“ دے

آگت دے شمارے توں محروم رہیا واں، کجھ

نہیں آئی۔ ایہ کمی ہے ڈور کر چھڑوتے تماٹوں
رب نیکی دیوے گا۔

(○) نہیں تجھ دسے پرچے دیں باقی لکھتاں
پڑھ لکھیاں نہیں۔ اداریا کوئی پڑھن والی چیز تہاں
نہیں ہوندا پر سبجے کھیل کر کے اوہ دی پڑھ
لیندے تہاں ایس "محرومی" بارے چاتن ہو
(جاندا)

پتلا مجید خاور میلسی، کمروڑ پکا

میں ڈاکٹر جگتار ہوریاں دی کوئی کتاب تے
نہیں پڑھی البتہ سہت "سور" مٹی راہیں اوہناں
دا کلام پڑھن توں لہدا رہندا اے۔ میرا خیال
سی اوہناں دی کوئی کتاب ہتھ نگ جاوے تے
غیر دیکھاں گا اوہ آپ کتے سپہ داغ نہیں۔ غیر
اوہناں تے لکھاں گا وی۔

ڈاکٹر حفیظ احمد ہوریاں دا لکھ پڑھ کے بڑی
حد تائیں تسلی ہو گئی۔ چلو کسے بندے نے تے
ہمت کیتی، ڈاکٹر جگتار ہوریاں جزا شیشا ایہ ہر
دے شاعراں توں دکھان دا چارا کیتا سی، ڈاکٹر
حفیظ ہوریاں ڈاکٹر جگتار توں دکھاوتا۔

بڑی عجیب گل اے، یار لوک ناراض ہو
رہے نہیں۔ ڈاکٹر حفیظ احمد نے ایہ ہمت کیوں
کیتی۔ امید ہے ویج کوئی شک نہیں کہ ڈاکٹر
حفیظ احمد ہوریاں دا رویا کجھ سخت اے پر یار
لوک ایس سختی دے سبب دل وی تے ویکن۔
جیکر ڈاکٹر حفیظ احمد نے "دکھاں" آتے جملت
پا کے دیانت داری نال لہنی راہ وئی اے تہاں
ایہدے ویج رولا پان وی کئی گل اے؟ ڈاکٹر
جگتار ہوریاں دی تے ساڈے مہان شاعراں
دیاں ٹھٹھاں دی دس پا کے (ہنڑاں شعری
ضابطے مطابق اعتراض جوگ نہیں) اوہناں
دیاں تہاں کچھن والا کم کیتا سی۔ ڈاکٹر حفیظ نے
تے صرف اپہ دیا اے کہ ہنڑیاں شعری
خرائیاں ڈاکٹر جگتار ہوریاں توں ساڈے شاعراں
ویج دسدیاں نہیں، تے اعتراض جوگ وی

نہیں، آپ اوہناں دی کتاب ویج اوہناں
سمیت کدھرے ودھ خرائیاں نہیں۔ ایچھے سوال
ایہ پیدا ہوندا اے جو ڈاکٹر حفیظ احمد ہوریاں
دے لکھ نال ڈاکٹر جگتار ہوریاں دی تندیا تے

نہیں ہونی چاہیدی جوہیں اوہناں نے ساڈے
شاعراں وی اصلاح کیتی اے، ڈاکٹر حفیظ نے
وئی اوہناں دی کتاب آتے ڈوگھی جھات پا
کے اصلاح دی لوڑ دل دھیان دوا یا اے تے
کھڑا برا کیتا اے؟

ڈاکٹر جگتار دا کیہ مقصد سی تے ڈاکٹر حفیظ
احمد ہوریاں دا مقصد کیہ اے، دلاں دیاں رب
ای جانے البتہ لکھاری جہاں توں دوہاں سیائیاں
دے۔ لیکھاں توں فایدا حاصل کرنا چاہیدا اے۔
دوہاں سیائیاں دے لکھ گوہ نال بار بار پڑھنے
چاہیدے نہیں تہاں جو شاعر جن لہنی اصلاح آپ
ای کرئیں۔ دوہاں دے مضمون ویج اجہیاں
بار لیکھاں بیان کیتیاں گئیاں نہیں جنڑیاں عام
حالات ویج کوئی نہیں دسد۔

میرا خیال اے دوہاں سیائیاں نے کسے دی
تندیا نہیں کیتی تے نہ ای کسے دی شان گھنی
اے۔ سبجے کوئی سمجھا اے کہ گھنی ہوئی اے
تہاں اوہدی لہنی سوچ اے۔ دوہاں سیائیاں دے
لکھ بڑے کم دے درس (پیکچر) نہیں۔ جیکر کدی
کدی ایہو جنے لکھ بن جاندے نہیں تے چھپ
کے ساڈے تائیں اپہ جاندے نہیں تہاں گھنن
دالیاں دے ارادے کجھ وی ہون، عام شاعراں
تے لکھاریاں دا بھلا وی ہو جاندا اے۔ ساٹوں
برا منان یاں لکھاریاں دا دفاع کرن دی تھاں
لکھ توں فایدا حاصل کرنا چاہیدا اے۔

☆ ایم اقبال اسد چولستانی

"سور" دا شعری نمبر ڈھیر پسند کیتا اے۔
ایہ تہاڈا وڈا کارناما اے کہ اپنے پڑھناراں توں
سٹل ویج دو خاص نمبر دیندے اوہ

○ علی اصغر عباس

کونج وچھڑ گئی ڈاروں

دیکھ دیکھ کونجاں دیاں ڈاروں دل ڈولدا
پاداں واسے بند بوسے اک اک کھولدا
پابلا گرانا تیرا میتوں نہیں بھلنا
تک تک نوٹ میری اکھیاں چوں ڈھٹنا
کئیں دس پیندا رہتا تیرے مٹھے بول دا
دیکھ دیکھ کونجاں دیاں ڈاروں دل ڈولدا

سانوں گھروں نور کے توں کاتوں پوہا لیا
انہڑی دے دل نوں وی ساڑنا ایں جھلیا
بھوکیں آتے بہ کے مٹی وچوں کیہ پھولدا
دیکھ دیکھ کونجاں دیاں ڈاروں دل ڈولدا

سولہ لہوک جیساں کڑیاں وچاریاں
اڈ جانا اک دن مار کے اڈاریاں
کرناں ج لکھیاں اے دیرھا کھڑے ڈھول دا
دیکھ دیکھ کونجاں دیاں ڈاروں دل ڈولدا

اطلاع

پنجابی شاعر تے سیدک رانا سعید انور ہوریاں
چشتیاں ویج "پنجابی ادبی لائبریری" دے نال
نل اک لائبریری قائم کیتی اے، اوہناں
نے پنجابی جہاں تے سیدکان توں بنتی کیتی
اے کہ لہنیاں کتابیں ایس پتے آتے دان
کرن:

رانا سعید انور

انچارج "پنجابی ادبی لائبریری"

54 اے، بلوڑا کالونی، چشتیاں

فون: 51758 (0695)

راہنجن دا تھانا

شفقت تنویر مرزا

لاہور پریس کلب وچ بیٹھا جدوں میں ایہ سطران لکھ رہیاں تے گیٹ دے سلسلے فٹ پاتھ آتے دو چار بندے بنرسلے کے کھلوٹے نہیں۔ آئی ایم ایف سے جان چھڑاؤ، وغیرا وغیرا۔ نچے تھوڑی دیر نوں مسلم لیگ دے ایم این اسے سابق گورنر پنجاب میاں اختر ہوریاں "میٹ دی پریس" پروگرام کرن آونا اے۔ اوہناں دے من واسلے کجھ جی وی اڑے ہوئے نہیں..... اک پاسے کجھ اخبار نویس بیٹھے اُچی اُچی بولی جا رہے ہیں "جے حاکماں نوں پتا اے نچی کجھ اخبار نویس سرکار تے ایجنسیاں کولوں پیسے پھڑدے نہیں تاں نیر اوہناں دا تال کیوں نہیں لیندے"..... جتڑا اٹھدا اے "پیندی سٹے اِکو گل..... اخبار نویس بلیک میڈر میں" پیسے کھاندے نہیں..... اُچیاں لوازاں

آئی ایم ایف دی دھون مارن' میاں اجی عرف میاں اختر دیاں جلیاں سنن توں بچدا میں ناہیریری وچ چٹے کاغذ آتے کالے حرفاں دیاں کھیاں ویکھن آ بیٹھا ہاں..... عینک مینوں وی لگی ہوئی اے سٹے نظر ایڈی کو کترور پئی راتیں جدوں ساہیوں آون والیاں گڈیاں دیاں گلش لایاں اکھاں وچ پیندیاں نہیں تے میں اٹھا ہو چلتاں تے اخباراں دے کالے لیکھ' عینک تے تیز روشنی وچ لکھے ہودن سبوں مینوں سٹو بھائی یاد آ جاندا اے "عینک لا کے لکھے لیکن حق حقیقت خبراں چوں"

ایس لقم دا ٹیپ دا مصرع سی "اچے

قیامت نہیں آئی"

ایسے وچ اک ای مصرع ہو سی:

میزلا کے خوب چلائی

صاحبان اوہدے دیراں نے

اسے قیامت نہیں آئی

میں عینک لاہ دیکھی اخبار پرائم سنناں تے نیر..... نیر مینوں کجھ سمجھ نہیں آندی پئی میں کیہ حال حقیقت چلتاں تے ہورناں نوں دسلاں. خورے سارے لچ دی ایس دینا وچ دسدے نہیں جدوں امریکا کیڈا جاون دی بانگ بھرے جھدے ہاں دے کناں وچ دتی جانڈی اے..... بانگ ساڈے کناں وچ وی دتی گئی سی تے اوہ ایہ سی "نیل کے ساحل سے لے کر ہتھاک کا شعر"..... سامراج ناں دست پنجیا کرنا ہے، جو میر آتے آوے جرتی اے بھاویں ساہواں والی ڈوری سنن آتے آ جاوسے.

ہن جو جو بانگاں اسان سنیاں، اوہناں دچوں کبڑی کبڑی چھوہاں..... انگریز گیا اے جانڈیاں جانڈیاں گرد اسپور والی سٹ مار گیا اے. ایس سٹ دی پڑ عمر اں تائیں نہیں

جائی. ایس ای سامراج ناں ساکھ کے قیمت آتے نہیں دلانی، نہ اوہدے بھرے وچ نیر آونا اے..... بانگ ایہ وی سی جو خواجا فرید ہوریاں نواب بہاولپور صادق عمر خاں دے کن وچ دتی:

اپنے ملک کوں آپ وساتوں

پٹ انگریزی تھانے

انگریزی تھانے بھلا کترے کترے سن؟

انگریزاں دے تھانیاں توں پساں وی

تھانے ہوندے سن، سنن

ندیوں پار راہنجن دا تھانا

کیتا قول ضروری چاتا

متاں کراں ملاح دے نال

سن تھلے تفریر کروے میاں اختر نوں کون

کچھ پئی ندیوں ارار جدوں تھانا مسلم لیگ دے

تھ آ گیا تے نیر ایس تھانے واسلے جو کجھ مسلم

لیگ سنے آکھیا سی، کیہ اوہناں گڈاں دا پہرا

اوہناں تے اوہناں دسے پرکھاں نے ویا؟ انگریز

دی بنائی لوکر شاہی والا تھانا، انگریز دے بنائے

جاگیرداراں والا تھانا، بلیکے تاجراں تے لکھے

داراں والا تھا، خاص ہے وچ اٹھلے جرنیالوں
 والا تھا، زبانوں تے ٹھانکوں والا تھا۔ اوس
 زمانے دی پنجاب مسلم لیگ نے آکھیا ساری
 صنعت قومی ملکیت، جاگیرداری، ڈیرا شاہی وا
 پٹنا چک دیو، اصل نوکائی و راج۔ کہہ میں میاں
 انظر نوں پنجاب، اوہناں نے مسلم لیگ وا
 1947-46 دا انکیشن منظور دیکھیا دی ہے کہ
 نہیں۔ پنجاب تے پنجاب کہہ پنجاب اوہ دن وی
 تے کہہ دن۔

پچھ پریتیاں والے ویلے لگھ گئے تے بقول
 منیر نیازی دے ویلے لگھ گئے توہا والے....
 چلو 47 وچ نہ سہی، جدوں 56 وچ سر
 سوز نے مغربی سامراج اگے بھ مار دتا، اوہوں
 تے سوچنا سی ایہ آئی ایم ایف تے ورلڈ بینک
 والی اگاڑی بچھاڑی ایڈی سکڑی تے نہیں سی
 توڑ سٹو باہروں آتیاں شیواں، باہروں آئے کچھ
 پکیر وواں اُتے نظر رکھو۔ اہج لسنال باگاں وچ
 چیکدے نہیں، کل لوں من پتراں من ڈالیاں
 کدھرے ہورت اڈ چلون.... کیوں جو

کل نہ پہچان سکے کی گل ترکی صورت
 رانجمن دے تھانے آکے کے نے ایہ
 نہیں بچھیا، کھیزے کتھے نہیں، نیال کدھر موٹہ
 کر گئے تے قاضی شمس الدین تے بیت العتیق
 وا امام کدھر وگ گئے.... تے پیر کتھے ہے۔
 کتھے نہیں، بچھیا، دیویوں پار وا لگیوں ایس
 پار، لوک گوتے کیوں نہیں، لسنال زبانوں
 نوں کہہ ہویا اے، لسنال دے لبان اُتے لگیوں
 مٹزاں نوں تان کھوٹو، توڑو

چلو اچھا ہوا وہ وچ کے آسے کفر کے گھر سے
 خدا کے گھر میں لیکن سوختہ خالوں پہ کیا گزری
 خدا دے گھر وچ پہلا کارا ایہ پئی سارے
 عید نامے غرق سنے ٹاپ، اولاً، چنناں پوڑھی
 چڑھایا سی، اوہناں اُتے ایہ کاٹھی، منوٹہ وچ
 انگریزی نال آئی ثقافت تے زبان وا کڑیلا۔
 لوکل دے دلاں دیاں دلاں وچ ایہ رو گئیاں،
 جدوں کسے آکھیا دیکھو باہر کڈھے مڑ نہ آ
 جاون، ایسٹ انڈیا کمپنی، آئی ایم ایف دے
 قرضیاں تے سیر بیٹاں، رانی توپاں تے ورلڈ
 بینک دی صورت مڑ نہ آ جاوے۔ مڑ نہ آ

جاوے ایسٹ انڈیا کمپنی تے چھری چلاون تے
 تہا چک چک نندی جاون واسلے لٹویاں دیاں
 پنڈاں لے کے قاضی شمس الدین تے بیت
 العتیق دے امام دی آگوائی وچ رانجھیاں اُتے آ
 پئے۔ امرتا پریم وارث شاہ نوں کندی رہ
 گئی.... کتے قبراں وچوں بولن۔

اوس ویلے داغ داغ اجالاتے شب گزیرا
 محرم کے تلواراں کڈھ لین واسلے اہج لٹئی
 لیائی انجیری رات اگے سجے تے سجے
 کری آرہے نیں۔ انجیری رات دانوں نہیں
 آئی ایم ایف وی رکھ سکدے او تے امرکی
 ورلڈ آرڈر وی۔ جس آرڈر نال اک واری غیر
 ساڈا قبلاء اول فلسطیناں دسے خون نال گنار ہو
 گیا اے۔

اہج آکھاں وارث شاہ نوں دے اثر بیٹھ
 آون والیاں اک نویں صورت وی دیکھنی
 شروع کیتی۔ جے توں مرزا ہوندیوں رانجھیا تے
 میں سٹری زہرنہ پھکدی۔

قبراں دے وچ سوں گیا مرزا سوہنا جوان
 کتے قبراں وچ سوایا....؟ شاہی قلعے
 دیاں کندھاں توں لے کے اسلام آباد دیاں پتھر
 حویلیاں تاں تے اچھا کڈے شہید بنار تاں تے۔
 تن ہمد داغ وار شد پنیہ کچا کچا بچم
 فیض نے بڑا زور لایا.... اٹھ آتاہ نوں
 جٹا، مردا کیوں جاناں

پر اخیر کی۔ چھری ڈولی شوہ دریا۔
 آئی ایم ایف والیاں نوں بڑا بھالدا پھرتاں،
 باہروں آتیاں ساریاں شیواں نوں بھدا پھرتاں
 پر ساریاں ای قومی بن گئیاں نیں۔ قومی زبان،
 قومی معیشت، قومی ثقافت، قومی بے حس، قومی
 بے مٹی۔
 پکے تے دو رہے وچ جارج واشنگٹن دی
 تصویر آوندی سی، اہج سٹھ ریپاں وچ۔

فرخ ہالاکن کہہ اڈرانی ہونڈ
 پرنس کلب دے ہال وچوں اک بندا اُتے
 آیا اے۔ میں بچھیا میاں انظر تے نہیں آیا؟
 میرے موٹہ وں حیران ہو کے دیکھدا اے۔
 ”ہو تے سویرے آیا سی“.... ”غیر سوال

جواب ہونے؟ اوہدے توں بچھیا جے رانجمن
 دے تھانے وا کہہ جٹا؟“ اوہ ہور حیران اے۔
 ”رانجمن وا تھاتا؟ ایہ کتھے دے؟“ میں آکھاں
 نہیں نہیں رانجمن وا تھاتا تے کدھرے دی
 نہیں، اوہ کھڑے تھتھے نال آکھدا اے ”پرنس
 کلب نوں پنجاہ ہزار ریپا دے گیا اے“

سائنے، کلب دے گیٹ دے سائنے آئی
 ایم ایف وا بنر اے ”آئی ایم ایف سے جان
 چھڑاؤ“ میں سوچناں کیوں، کدوں، کس
 طرحاں۔ پتا نہیں کیوں بی بی پاک دامناں دے
 قبرستان ول نظر اٹھدی اے۔ کسے وارث شاہ
 دی آواز:

پے رزق نہ بندے، بچھنی تے درویش
 تے میں بینک لا کے اخباراں وچوں حق
 حقیقت لہن لگ پنہاں....

○ ہلال اشق رانا

ساہواں دی مجبوری اے
 راہواں دی مجبوری اے
 ایویں ای آس بناندے رہتا
 کداں دی مجبوری اے
 پاگل پت وی سینے لاتا
 ماواں دی مجبوری اے
 ٹٹھا، تینوں دیکھ کے جٹا
 ساہواں دی مجبوری اے
 آخر ”گل“ نوں آ چاٹا
 باہواں دی مجبوری اے
 برے بھلے نوں سایا دیتا
 چھاواں دی مجبوری اے

سہاتے معروضی حقیقت

قسط وار

ابن حسن

نظریہ علم..... کاٹ

کاٹ دے خیال وچ باہری چیزاں دے علم لئی دو شرطیں وچوں اک دا پورا ہونا ضروری اے۔ یعنی یاں تے اسیں پوری طرحاں مجھول ہوویے، لہجہ اک طرحاں نال شے ساڑے تاثرات توں متھے گئی جو اک طرحاں شے دا عکس ہون گے۔ یاں اسیں عامل ہوویے تے شے دا خیال آپ جتر کرے۔ پہلے طریقے وچ علم دے عقلی a priori اصول نہیں درجین گے جڑے کاٹ دے خیال وچ ہر علم دا لازمی انگہ نہیں۔ ہتھوں تک کہ حیاتی تاثرات وی اوہناں دے بنا ناممکن نہیں۔ ڈوجا طرفہ ایس گل نال اک شر نظر نہیں آوندا کہ شے بارے جانکاری اسیں اپنے آپ توں دکھری، باہر توں حاصل کردے آں۔ اسیں جو کجھ جاندے آں، آپ نہیں رچدے پر ایہدے بارے شواہد مجھولانا طور اپنیاں حواس توں لیندے تے فیر زمان تے مکان ورگے فارم دی درتوں نال اوہنوں روپ دین دا جتن کروے آں۔ زمان تے مکان آزادانا تے معروضی طور ہوند نہیں رکھدے۔ کاٹ دا آکھنا اسے کہ فلسفیاں نے ایس امکان توں آکا دسار چھڑیا کہ ساڈا ذہن جنہاں چیزاں توں جاندا اسے، اوہناں دی رچنا نہیں کردا پر جنہاں آہنچنواں اسیں اوہناں نال جوڑدے آں، اوہ اوہناں وچ اوستہ حد تک موجود ہونیاں نہیں کہ اوہ اسانی علم دا مطبع نظر نہیں، لہجہ ساڈا علم دو دکھڑے تے مختلف وسیلیاں توں ممکن اے۔ پہلا اک چیز دا اوراک کیتا جا سکدا اے، ڈوجا

اوہنوں سوچیا جا سکدا اے، انسان سمیت مخلوق وچوں دنیا دی تشریح کر سکدا اسے تے ایس تشریح لئی اوہنوں اوہناں Concepts دی درتوں کرنی پیندی اسے جڑے ذہن وچ پہلاں ای موجود ہوندے نہیں۔ یعنی اوہ forms جڑے ذہن چیزاں آتے لاگو کردا تے اوہناں توں کوئی روپ دیندا اے۔ لہجہ باہری دنیا اک content اے تے ذہن دے مینا کیتے concepts فارم۔ یعنی چیزاں دے حیاتی اوراک دی بھت تے اوہناں توں منطقی یاں علم دے اصولاں راہیں جاننا، دوسرے لفظاں وچ لہجہ کیوں اے کہ ساڈے تجربی خیال اوہناں چیزاں جنہاں توں اسیں حواس راہیں جاننا چاہندے آں، بارے دی جھ ہون یاں اوہناں آتے لاگو ہون۔ مثلاً جے دو چیزاں تہی دے برابر نہیں تہی اوہ آپس وچ وی برابر ہون گیان وغیرا۔

کاٹ نے ایس ڈہرے بنیادی علم وسیلے دی گل ایس پھوکڑ وچ ایس لئی کیتی کیوں جے سپر نے خواہر توں پورن طور ذہنی عمل نال جوڑ دتا سی۔ تجربی علم دے فلسفیاں دا ایہ اہنچ نظر سی کہ سوچ دے سارے اصول حیاتی تاثرات توں آوندے نہیں۔ ڈوجے پاسے عقلیت پسنداں rationalists نے ایہ آکھیا کہ لہجہ کوئی اصول نہیں نکلدے کیوں جے خواہر دے اٹھ کوئی دی particulars نہیں جنہاں دا اوراک کیتا جا سکدا ہووے۔ عقلیت پسنداں دا مسئلہ ایہ سی کہ دنیا اجی ہودے جوہں اوہنوں "ہونا چاہیدا اے" کسے اخلاقی مینے وچ نہیں سکوں "چاہیدا اے" دے ضروری necessity معنی وچ جوہں کہ ریاضی وچ لازمی طور ہر

شے ڈوہی وچوں نکلی اے تے کے اجی چیز دے کوئی مینے نہیں جو صرف "ہے اے" تے جدا ڈوسرے وچوں کڈھالا deduce نہیں ہو سکدا ایس لئی لہناں فلسفیاں نے سبھ سدھیان ساویاں حقیقتاں توں نظر انداز کردتا تے حیاتی شواہد توں اپنے فلسفے وچ کوئی تھان نہ دئی۔ ڈوجے پاسے جان لاک نے اوہناں توں حیاتی تاثرات محدود کر دتا، اوہنے خیال دی تشریح لہجہ کیتی کہ اوہ سوائے تجربی عکس دے ہور کجھ نہیں۔ سوچ وچ نمایندگی دے دو نمونیاں دی تھان جڑے رل کے چیزاں توں معروضی پرکھ دیندے نہیں، ذکر کیتے دوہاں فلسفیاں نے صرف اک آتے آدھار کیتا تے ڈوسرے توں رد چھڑیا۔ کاٹ دے خیال وچ سبھ تجربی علم ای علم دا اک وسیلہ اے تہاں اسیں وچ دیاں کئی اہنچنواں جوہں ضروری necessity، آفاقیت وغیرا دی تشریح نہیں کر سکدے۔ کاٹ نے علم دے حصول وچ عقلیت پسنداں دی لوڑ توں دودھ عقلی تجربہ تے تجربی علم دی لوڑ توں گھٹ عقلیت توں نکلیا تے علم دے دو وسیلیاں توں اپنے فلسفے دی بنیاد بنایا۔ کاٹ نے ایس اصول توں جتنن دا جتن کیتا کہ علم دے حصول وچ اسیں a priori principles بخود عقل دے اصول ورتدے آں جوہں کہ معروضیت، علت و معلول، زمان و مکان وغیرا ایہ اصول "ساڈے وچ" نہیں تے اپنے تجربے وچ اسیں آپ اوہناں توں رلانڈے آں، لہناں دا سوہا سوچن والا "ہیں" اے۔ ایہ آزادانا طور بطور شے یاں ہوندی ضروری شرط نہیں۔ علم دے ہر حصے وچ اک پاسے عقل تے ڈوجے پاسے باہری حقیقت اپنا جھنا پاندی اے۔ کینگل سنے ایس فلسفے دا مذاق آڈاندیاں ہویاں ایہدے وچ موجود منطقی الجھاء وی نشان کاری کیتی اے۔ "مکان دا دعوا اے کہ ساڈوں جانن لئی پہلاں جانن وی سکت توں جانا پونے گا۔ کیوں سبھ ساڈوں علم (حاصل کرن) دی سکت دی چھانن تہاں لئی اوہناں سکھن بارے جانا ضروری اے پر بنا جانے اسیں اوہناں توں کوہیں جان

سکدے آں۔ اسیں علم ٹوں پتا علم دے کوں
 جہاں سکدے آں۔ ایہ کتا ارج ایہ کہ میں
 دس ویلے تک پانی وچ نہیں وڑاں گا جدوں
 تکیر تیرا نہ سکھ جاواں۔

کانٹ ٹوں ارج پڑھیا جاسکدا اے کہ عقل
 واجتہا تشریحانا اے۔ جے عقل سٹے و اجتہا
 برابر دا اے تاں مسئلے پنے گا کہ نظریاء علم دی
 زو ٹال دوویں برابر نہیں پر نظریاء وجود
 ontology دے اعتبار پاروں نہیں کیوں
 جے علم دے حصول وچ وجود علم دی نیت
 میں۔ کانٹ دے خیال وچ عقل مجرد دے
 اصول آزاداں تھاں رکھدے نہیں۔ a

pure synthetic

a priori judgement.

بناں اصولاں دے لازمی یاں بشری عناصر
 وجود نہیں پر کسے دی باہر سٹے دا علم ایہناں
 مولانا پتا نہیں ہو سکدا۔

کانٹ دی ایس تفسیر دی حمایت وچ اسیں
 پدے۔

synthesis of
 transcendental

the understanding

نہیے ٹوں پیش کر سکدے آں: سوچ مجرد
 کل دے سارے اصولاں دا سوما اے پر لہنی
 ست وچ ایہ اصول خالی نہیں تے اوہناں دا
 جلیبر حیاتی اوراک توں روپ پاندا اے۔
 ول حیاتی اوراک ایہناں اصولاں تہہ
 دندے میں تاں علم دا روپ دھار لیندے
 نہ۔ ساڈے شعور دا وچلیر وکھراتے بے انت
 ہے۔ پر جدوں کوئی آکھدا اے "میرا خیال
 ہے" یاں میں سوچدا آں" تاں ایہدے ٹال
 ارا وچلیر شامل ہوندا اے۔ نہیں تے میرے
 جن دسہ عمل وچ کوئی اچھی سٹے ہووے گی
 تئوں میں سوچ نہیں سکدا۔ میرے ذہنی
 ثرات representations سے ارتھ
 جاون گے۔ جزییاں اچھاواں اسیں کل ٹوں
 بندے آں ہو سکدا اے کہے ایک جز ٹوں نہ
 بیجے۔ کانٹ دے آکھن دا مطلب ایہ اے کہ
 بناں تاثرات ٹوں لازمن مجرد عقل دے

اصولاں categories ٹال جوڑیا جاتا
 چاہیدا اے۔ شکل اختراعی عقل وچ اسیں زمان
 دے حوالے ٹال واقعاتی ڈوری توں جاٹو
 ہوندے آں۔ پر اسیں ایس واقعاتی ڈوری دی
 کثرت توں اوس ویلے تک جاٹو نہیں ہوندے
 جدوں تک سوچ وچ اوہنوں کھانا کر دیتے۔
 بقول کانٹ "جوڑن دا سارا عمل" بھادیں اسیں
 اوہدے جاٹو آں یاں نہیں سوچ سرائجام
 وندی اے۔ ایہنوں اسیں اختراع
 synthesis دا ٹال دندے آں۔ "ایہدے
 لئی تین وگھیاں دا اختراع ضروری اے۔ الف
 ب' ج' توں جانکاری لئی پہلاں الف' فیرب
 تے فیرج توں چائنا ای ضروری نہیں سگوں
 اوہناں ٹوں کھنا جائنا وی ضروری اے۔ پر جے
 میں ب' تک اپڑن توں پہلاں الف ٹوں بھلا
 دیاں تاں اوہنوں چائنا نہیں جاسکدا۔ ایس لئی
 اسیں تصور (کھپنا imagination) وچ
 اوہناں ٹوں جوڑاں گے' فیربچان دا عمل اے۔
 ایہدا خورسے ایہ مطلب اے کہ الف ٹوں مڑ
 پیدا کر لینا کافی نہیں اوہنوں پچھتا وی ضروری
 اے کہ ایہ اوہی الف اے جتڑا پہلاں سی۔ ارج
 الف' ب' تے ج' توں اک سوچ یاں کسے عقل
 دی اکتار تا یاں کل دے بطور چائنا ضروری
 اے۔ تاثرات جدوں تک اک خاص روپ وچ
 نہیں اخلدے' سوچ واجتہا نہیں بن سکدے۔
 کانٹ دے ایس قہرے ٹال گل ہور اٹھ
 جاندی اے کہ اسیں اک کثرت توں اوسے
 ویلے جاٹو ہو سکدے آں جدوں اوہدے عناصر
 دی ترتیب توں دی جاٹو ہوئے' کیوں جے "ہر
 ماڑ جتھے تک ایہ اک کل یاں مرحلے
 moment وچ شامل اے' سوائے
 ایہدے کچھ نہیں کہ ایہ اک کھل مجموعا
 ہووے۔" گویا حیاتی تاثرات دے تجزیے وچ
 دی اسیں اک حد تک جاسکدے آں۔ شکل
 اسیں کسے وی ویلے دی مدت ٹوں بے انت
 حسیاں وچ دند سکدے آں۔ (جنٹوں پیکل نے
 بعدوں یہ معنی لامتناہیت دی قسم
 آکھیا) پر جے اسیں اپنے شعور وچ ویلے ٹوں
 بطور اک اکائی دے دیکھیے تے ایہدی جزباتی

ترتیب ٹوں اک مجموعے دا روپ دے دیتے
 تاں ساڈے شعور وچ اچھا خیال روپ بنائے
 گا جہدے وچ پہلاں یاں بعد' کھہ یاں انت دا
 تصور باقی نہیں بچے گا۔ کہے وی سٹے تے
 اوہدے حیاتی اوراک دی ہوند لئی اوہدی
 ویلے وچ ہوند ضروری اے۔ تے جدوں تک
 ویلے دے مختلف نقطیاں ٹوں مجموعی حیثیت
 ٹال نہ دیکھیا جاوے' علم ممکن نہیں۔ علم لئی
 سمجھناں چیزاں ٹوں اک مربوط سٹے منظم روپ
 دتا ضروری اے کیوں جے جزا صرف تے
 صرف "ہے اے" اوہنوں چائنا نہیں جاسکدا۔
 اوہنوں یونیورسل دی مدد ٹال روپ دتا پوسے
 گا۔ پر جے اسیں کسے سٹے ہارے اپنے خیال
 ٹوں تاثرات توں منہا کر دیتے تاں اک "ا"
 بچے گا۔ کانٹ سوال چکدا اے کہ ایہدا کیہ فایدا
 اے تے آپ ایہدا جواب دندا اے کہ جدوں
 اسیں کسے سٹے ٹال مختلف تاثرات جوڑدے
 آں تے اوہناں وچ وحدانیت تے لازمی پن
 necessity ہوندے نہیں تے جدوں
 اسیں کسے سٹے دا خیال ایہناں توں وکھرا کر
 لیندے آں تاں ایہ خیال کھل سٹے ضروری
 ہوندا اے، ایس لئی جدوں اسیں اوس سٹے دا
 ذکر کردے آں تاں صرف تاثرات دے اوس
 خاص تے لازمی مجموعے دی گل کر رہے
 ہوندے آں۔

دوسرے پاسے جے اسیں ایہ چاہیے کہ سوچ
 دی ایس اعلیٰ شکل تال مجرد عقل دے تشریحانا
 یاں جوڑن والے عناصر کڈھ لیجیے تے ارج خالی
 ہارے یاں سٹے تک اپڑ جائیے تاں ایہ ناممکن
 ہووے گا۔ کانٹ دے فلسفے وچ اسیں بھادیں
 کتا وی مجرد عقل دے اصولاں دی چھنگائی
 کردے چاہیے' اسیں کدی وی تجربی علم دی
 "سٹے" تکیر نہیں ایز سکدے۔ کہے وی اچھے
 علم ٹوں نہیں چان سکدے جزا پتا تشریح کیتا
 اے۔ علم وچ تشریح کیتا تے ایہدے ٹال ٹال
 پتا تشریح کیتا دوویں موجود رہندے نہیں۔ ایس
 نکلتے اُتے بحث اچھے چلدی پئی اے۔
 (چلدا)

ڈاکٹر جگتار دیاں عرضی گڑبڑاں

اور جگتار دیاں عرضی گڑبڑاں

غلام مصطفیٰ لیگل

شاعری دے اسرار و رموز توں جگتار ہوراں
دی تار و تکی پارے کالی واس دا اک شعر چیتے آ رہیا
اے۔
جڑے شرم تھیں ماریاں ڈب مردے
ڈہن جاوٹا اوہناں تالاب کیہ اے؟
سیلا توکری پا کے سری چانا
لانا چو ڈھیاں مہر گلاب کیہ اے؟

لندے پہنچاپ ویج چھین والے ڈاکٹر جگتار
دے غزل پراگے "کنکھیاں" پارے
"سور اتر پھیل" دے جنوری 2000 تک ویج
ڈاکٹر حفیظ احمد ہوراں دا اک تنقیدی لکھ چھپیا سی۔
"در جواب آن غزل" دے سرناویں ہتھ ڈاکٹر
جگتار دا اک جوابی لکھ اوے پرچہ دے جولائی
تک ویج چھپیا۔ میں نہیں اک دے سمندر ویج
کدی نہ کڈوا ہے ڈاکٹر جگتار ہوری میرے غزل
تکریہ "تلیاں آتے اکھاں" پارے اپنے گمراہ کن
وچار پیش نہ کردے۔ اوہناں دیاں دلاؤواں
دالیاں گھاں نے مینوں ایہ لکھ کھنن وال پریریا۔
ڈاکٹر حفیظ احمد ہوری کون نہیں؟ کونج پرکھ
پارے اوہناں دیاں ہن تکریہ کنیاں کتابیں پھپ

چکیوں نہیں؟ اوہناں دا علمی ادبی قد کاٹھ کیہ اے؟
اویہ کتوں گریڈ دے افسر نہیں؟ اوہناں دا سماجی مرتبہ
کیہ اے؟ ڈاکٹر جگتار تے سلطان کھاروی ہوراں
نال اوہناں دے وگاڑ دا کارن کیہ اے؟ ایہ میرا
وٹسا نہیں۔ ایچھے میں نہیں پڑھال دا سنا پیش کرنا
اے کہ ڈاکٹر حفیظ احمد نے جگتار ہوراں دے فن
پارے کیہ لکھیا اے؟ اوہناں دا انداز سلی اے
یاں حالانکہ تے حقیقی استدلال نال اوہناں کتوں
تیک اپنے موقف توں بیٹا اے۔ جواب ویج ڈاکٹر
جگتار ہوراں کیہ نظاں نظر پیش کیتا اے۔ اوس
ویج استدلال کولوں کم لیا گیا اے یاں نری پری
جذبیت غالب اے۔

"سور اتر پھیل" مبارک باد دا حقدار اے کہ
اوسنے دوہاں دھراں لوں اپنے وچار سانچے کرن دا
اکو جریا موقعا دتا۔ وڈی گل ایہ ہے کہ دی
دھڑے دا کچھ نہیں کیتا گیا سکوں ایہن وشے تے
سہناں پڑھتاراں لوں گل بات ویج جھٹلا لئی
کھلدا سدا دتا۔ ڈاکٹر جگتار ہوراں جوابی لکھ ویج
میرے شعراں توں بنیاد بنایا سی، ایہن لئی ایچھے طور
تے سدے ویج میرا نال وی شامل اے۔ سو میں
اپنے موقف سمیت حاضر آں۔

ڈنیا آتے مکمل تے اکمل صرف خاتم النبیین
حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں
دی ذات اے۔ اوہناں دی اتی چمڈ کے ہر شکھ
کے نہ کہے تھان تے اہمیت دے تھانہ پاروں
خیزا کھا سکدا اے۔ غلطیاں ای بندے دی اصلاح
دا کارن ہونداں نہیں۔ انیہاں گھاں لوں سودھ کے
ای انسانی سوچ، فکر تے عمل ویج کھار آؤندا
اے اک انسان ہون دے تے ڈاکٹر حفیظ، ڈاکٹر
جگتار یاں میرے کولوں وی غلطیاں ہو سکدیاں
نیں۔ پر اپنی جگہ تے پہرا دنن دی تھان اوہناں
من لینا عظمت تے انسانی وڈیائی اے۔ ڈاکٹر جگتار
ہوراں دی اصلاح جی ہے میرے شعراں ویج
موجود کج ڈور ہو سکدے۔ تاں میں اوہناں دی فنی
عظمت لوں سلام کردا۔ پر ایہن دا کہہ کیتا جاوے

اگے چل سکے جگتار ہو ری لکھدے نہیں

(1) ڈاکٹر حفیظ نون تالیف یہ وی پتا نہیں کہ میری بی بی ایچ ڈی دا موضوع پاکستانی غزل نہیں سی بلکہ "جدید پاکستانی پنجابی شاعری" دا تنقیدی مطالعہ سی۔

اے میں ایس گل دا ذکر کر چکیا ہاں بی بی گل انسانی فطرت دا جیسا اے۔ مینا، حفیظ ہوراں توی موضوع بارے غلطی لگی پر اصل اعتراض تال اوھے ای رہیا کہ لندے پنجاب دی زبان تے اوہدے دربارے ہارے جگتار ہوراں دی جگتاری نہ ہون دے برابر اے۔ ایچ اوہتاں دی حاصل کیتی ہوئی بی ایچ ڈی دی ڈگری وی منگلوک ہو چاندی اے۔ اصل ویچ ڈاکٹر جگتار لیتی طبیعت دا بھرم بھاء رکھن لئی کجھ شہد رلے ہوئے نہیں جتال ویچ "نہیں" "لنو" تال پھاڑ لئی "مٹی" "پے" "رہی" "رہے" وغیرا شامل نہیں۔ اوہ لوہتاں شہداں دے سر تے ساری پاکستانی پنجابی غزل توی عروض توی کسرتا مقصدے نہیں۔ جدوں کہ ڈاکٹر حفیظ احمد ہوراں دا موقف ایہ دے کہ ایہ شہد لندے پنجاب ویچ نہیں "نوڈ" "عل" "لی" "گی" "پی" "پے" "ری" دے قول تے درتوں ویچ لیا تھدے چاندے نہیں۔ ایہ گل چندا بندی دے حوالے تال اے عروض دے حوالے تال نہیں۔

(ب) جگتار ہو ری لکھدے نہیں حفیظ نون میری کتاب دا اصل "گواچی جھال" پسند نہیں ایس گل بارے تال حفیظ آتے ہسیا ای جاسکدا اے ہاں ایہ کیا جاسکدا اے کہ حفیظ احمد نون اپنا تال تیز احمد رکھ لینا چاہیدا اے کہ مینوں اوہتاں دا تال پسند نہیں۔ اچھے دی جگتار ہوراں کو نگلوواں توی مٹی جھاڑن پال کھیانی ملی دا گھول کھنبا لو جن دی کوشش کیتی اے۔ ڈاکٹر حفیظ احمد ہوراں "گواچی جھال" دے تال بارے تین اعتراض کیتے سن۔ اوہتاں دے لفظاں ویچ گل توں ڈہراواتاں

"پہلی گل تے ایہ کہ جگتار ہوراں سنہ پاکستانی غزل دی چون کرن دے لے کتاب دا تال "گواچی جھال" رکھ کے لیتی گھٹ سمجھ دا ثبوت دتا اے۔ بے کھیاتی توں چلانا کر جان واسلے شاعراں دی چون ہوئی تال آکھدے ایہ جھال سڈے سراں توں گواچی مٹی اے۔ (جھال اوہتاں ویاں گھراں ویاں واٹنا کدے نہیں مر سکدی) دوسری گل سبے اوہتاں موجودا شاعراں دی گھری اپویچ ویچ لکھت محسوس کردیاں "گواچی جھال" تال رکھیا اے تے ایہ وی اوہتاں دی وڈی مٹی اے کیوں بے ایس کتاب ویچ شامل پاکستانی شاعراں دی گھری اڈان دسدی اے بی اوہتاں ویاں رچتاواں گھری تے لئی حسن اے پکپائی پاروں چھدے پنجاب دے سارے پنجابی شاعراں تالوں ڈھیر اچیاں نہیں۔ سبے کر "گواچی جھال" توں

اوہتاں دی مراد لندے پنجاب دا رکھ ہو جانا اے تے ایس ویچو ڈسے پاروں اوہتاں ہوکا بھر کے ایس جھال توں گواچی آکھیا اے تال وی اوہتاں دی وڈی مٹی اے۔

ایہ سن اوہ تین اعتراض جزلے ڈاکٹر جگتار ہوراں دی تا مٹی پاروں اوہتاں دی کجھ ویچ نہ آسکے۔ سراں توں گواچی والی جھال بارے مینوں ستار طاہر مرحوم دے ناول "میر پکا دل" وچوں پڑھے وک ان پڑھ پار آمت دے دو بول چیتے آگے۔ "چاچا جی! نہیں میرے پی دی گواچی جھال میرے سر تے کر دتی اے۔"

"میں شغل ہو یا... فیروز جان... اوہ ان پڑھ سی" پنڈ دی زمانی پر لینی دوسوں "لینی تھذیب تے اپنے کچر ویچ رہی ہوئی۔ کیہ گل آکھی سی اوہنے "گواچی جھال" مرنا ہویا جو تے اوہدے سر تے اوہدا چاچا محبت تے شفقت دی جھال کر کے اوہدے لئی جو بن گیا سی۔ ایہ وک ہور نقش سی مٹرا میرے دل ویچ پیش لئی پکا ہو گیا۔ وک ہور مظر... وکھرا... (صفحہ 134)

ستار طاہر ہوراں دے لئی ویچ "گواچی جھال" لیمن تے پار دی ترسائی کوں اسپتہ جذبیان دا اظہار کردی اے۔ گل جھن ویچ سوکھت ہو گئی سبے حفیظ احمد ہوراں تے کتاب دے تال توں ایویں نہیں سی تھیا۔ پر جگتار ہوراں کوئی دلیل دین دی تھال سدھے سبھا کہ دتا کہ حفیظ نون اپنا تال تیز احمد رکھ لینا چاہیدا اے۔ بے کر دے عمل ویچ حفیظ احمد ڈاکٹر جگتار ہوراں توں جگ + تار دی تھال جگ + ڈوب آکھ دین تال گل تے کوئی نہ ہوئی؟

(ج) جگتار ہوراں گواچی جھال دے تھ بند ویچ ایہ گل زور دسے کہ آکھی سی سبے غالب "سوا تے اقبال لیتی مرضی دا اچارن کدے نہیں۔ جہدے ثبوت ویچ اوہتاں لے غالب "سوا تے اقبال دسے شعر دے کہ اوہتاں توں نندن دی کوشش کیتی۔ حفیظ ہوراں ایس بارے دلیل بھرے جواب دے نہیں۔ لیکن جگتار ہو ری اچارن مطابق لفظاں توں نظم کرن دسے حق ویچ نہیں تال ایس اوہتاں دی ایہ گل دی اردو دیاں بنگا بند لفظاں دی روشنی ویچ جھنیا دیاں گے۔ ایہ مثالیں انت ویچ "جگنو" دیواتے دریا" دے عرضی تجربے ویچ پیش کراں گے۔

جلد چار نور اللغات ص 564 جلد نمبر 1) ڈاکٹر جگتار ہوراں وک شہد بھج دسے دو دیکھو وکھو معنی دس کے اچارن بارے جھنیل بھوسے ویچ پاون دی کوشش کیتی اے۔ پنجابی زبان ویچ ایسے ہزاراں لفظاں جزلے یوں سنے لکھن ویچ وکھو طرحاں دسے ہوندے نہیں پر اوہتاں دے معنی وکھرے وکھرے جھے چاندے نہیں۔ مثال وجوں تھلے تین شہد پیش کر رہیا وائ۔ اوہتاں دے بے کو معنی مینوں آمت دے نہیں دے رہیا وائ۔

اٹھ سورتوں تال (2) اپنی ڈنا کھیڈنا (3) اولی (4) تویا پورنا (5) رکاوٹ (6) کھوہ اٹیا جانا (7) دریا دا اٹ گے بڑی مٹی سٹ چاون توں وی اٹ آکھدے نہیں (8) نماز پڑھن تال تھھے تے رکڑ دے نشان تے پوراں دی چٹری توں وی آکھیا چاند اے (9) سراپاں کوتا (10) آنولی (جیوٹ) (11) مٹی تال پیراں دا لہڑ جانا (12) سنا (خبر) (13) پھال دے کنارے توں وی اٹھ کیا چاند اے (14) اٹا سنا گویا (اندازا) لفظ "وٹ" دے معنی دیکھو۔

(1) وٹ = وٹا (2) وٹ جانا (3) راہ وٹنا (4) گرمی دا وٹ (5) ٹھٹا کرنا (6) دل (7) پھر توں پاسا مار کے دھر پکنا۔ بھاری شے توں دھرک کے اسگے لے جان دا عمل (8) وٹک = پیسہ کھانا (9) پر تے کے آوٹا (10) پدنا

ایسے لفظ "ول" دا کھلار دیکھو۔

دل = تندرست (2) وٹک (3) وٹ (4) ولیواں (5) وٹک (6) پاسا (7) دل دلا کے - موڑ کے (8) دل شل = مکر فریب

دل کڈھنا، دل پینا تے دل بھننا دی محاورے دی دربارے ویچ آکھدے نہیں۔ ایسے کھکڑی بدوائے "کرپے" "ٹینڈے" "تھور تے گھوڑیاں واناں دی مشور نہیں۔

ساڈے کلاسیکل شاعراں نے لیتی گل توں سمجھاؤں واسلے لفظ "ول" دسے وکھرے وکھرے معنی توں کوں کھولھ کے بیان کیتا اے، دو شعر وکھی لیتی حاضر نہیں۔

دل ولال دے ول (1) توں صاف کر کے دل (2) کرن دا دل (3) کھاسکدا کتے بیٹھ ڈھیر دیاں پھان سنے جاو گراں توں کھل پڑھا سکدا

1. وٹک 2. ٹیک کرنا 3. وٹک 4. ٹیک 5. چٹوں دل (3) ہوی اوہدے توں (2) جاویں دل (3) کڈھے تے تیر توں دل (4) ہویں 1. وٹک 2. ٹیک 3. وٹک 4. ٹیک 5. وٹک 6. ٹیک 7. وٹک 8. ٹیک 9. وٹک 10. ٹیک 11. وٹک 12. ٹیک 13. وٹک 14. ٹیک 15. وٹک 16. ٹیک 17. وٹک 18. ٹیک 19. وٹک 20. ٹیک 21. وٹک 22. ٹیک 23. وٹک 24. ٹیک 25. وٹک 26. ٹیک 27. وٹک 28. ٹیک 29. وٹک 30. ٹیک 31. وٹک 32. ٹیک 33. وٹک 34. ٹیک 35. وٹک 36. ٹیک 37. وٹک 38. ٹیک 39. وٹک 40. ٹیک 41. وٹک 42. ٹیک 43. وٹک 44. ٹیک 45. وٹک 46. ٹیک 47. وٹک 48. ٹیک 49. وٹک 50. ٹیک 51. وٹک 52. ٹیک 53. وٹک 54. ٹیک 55. وٹک 56. ٹیک 57. وٹک 58. ٹیک 59. وٹک 60. ٹیک 61. وٹک 62. ٹیک 63. وٹک 64. ٹیک 65. وٹک 66. ٹیک 67. وٹک 68. ٹیک 69. وٹک 70. ٹیک 71. وٹک 72. ٹیک 73. وٹک 74. ٹیک 75. وٹک 76. ٹیک 77. وٹک 78. ٹیک 79. وٹک 80. ٹیک 81. وٹک 82. ٹیک 83. وٹک 84. ٹیک 85. وٹک 86. ٹیک 87. وٹک 88. ٹیک 89. وٹک 90. ٹیک 91. وٹک 92. ٹیک 93. وٹک 94. ٹیک 95. وٹک 96. ٹیک 97. وٹک 98. ٹیک 99. وٹک 100. ٹیک

ڈاکٹر جگتار ہوراں دے علم ویچ اضافہ کرن لئی ایہ

کے جویں گو رووا استخوان وغیرا۔ سنے ستان دا معنی دی
 حقیقت ہوریاں نے جکھایاں تھاں ای لکھیا اے تے ایہ
 لاخفا اے ہویں داستان، آستان، ہمتاں وغیرا۔ سنے
 لخت وچ دباں طرحاں دے اچارن لوں درست قرار
 دیا گیا اے یعنی گل + ستاں اے گل + ستاں۔ کیہ
 جتکار ہو ری اپروکت ذکر کیتیاں گئیاں لکھاں دے
 وچوں یاں آؤن دانے ایڈیشن وچوں لکھا استخان
 نوں کڈھوا سکدے نیں؟

حقیقت صاحب دے ایس اعتراض مگروں کہ جتکار
 پاکستانی شاعراں دے شہد لئی 'گئی' رقی 'ہے' 'ہے' 'ہے'
 'ہیں' 'ہو' 'نال' وغیرا تے اعتراض کدا اے کہ اوہ
 ایہناں نوں لئی 'گی' 'ری' 'ہے' 'ہے' 'ہے' 'ہیں' 'ہو' 'قل' دے
 براہِ نظم کدے نیں۔ جتکار ہو ری لکھدے نیں
 "جناب! نظم ای نہیں کردے اترتہ کدے نیں"
 تے ویں دے جواب وچ اوہناں مہری کتاب "تلیاں
 اُتے لکھاں" دے بے شمار شعراں نوں صفحہ نمبر دے
 کے غلط ثابت کرنا دی کوشش کیتی اے۔ ایہناں
 اعتراضاں دا جواب میں "وختی غزل دے ارتقاء"
 حوالے نال دے چکا ہاں ہئی چل ہاں چندا بندری وچ
 لئی 'ہی' 'ہی' 'ہے' 'ہے' 'ہے' 'ہے' 'ہیں' 'ہیں' 'ہیں' دے
 قول تے نتیجہ جاکدے نیں۔ سنا دے قول دے بعض
 وچ دی کوئی قید نہیں۔ لہذا دے جناب وچ بولے جان
 والے دس کروڑ پنجابیاں اُتے چھندے پنجاب دے
 کج لکھاریاں دا معنوی لجا ٹھونسا کوئی چنگی برہت
 نہیں۔ میں ایچھے لہندے پنجاب دے کج مانگ موٹی
 غزل لکھاریاں دے شعر مثال دجوں پیش کر رہیا ہاں
 چنان وچ اپروکت ذکر کیتے گئے لفظاں نوں مع دے
 قول تے بنھیا گیا اے۔

چوت ہورے معنی دی گئی تے ہے ہندے نیں شعر
 فضل آ جاندی اے آپہ لکھ فرما تے دی جاچ
 (ایہ فضل گجراتی)
 دکھیاں دا سنگ چھڑ وٹا دی نہیں دکھاں دا داہرو
 فیر پراے سنگیاں دے نال رل کے دو گھٹ ہتی
 (شری قلم کتبانی)
 بھیرا آکھ نہ توں دردوں نوں عارف ایہ ان لے
 میں تے بوللاں دے لئی حرف دی کج دودھے سنگاں
 (عارف عہدائیں)

ٹکانی دی اسبے تمکاوت یعنی نہیں
 انجواں نالی کئی داری پنیاں ملیاں میں
 (مختار وزیر آبادی)
 بھیرا توڑ کے کر کے بھاوت ترے کرے اخیر
 اڈن والے بچھی دے جد پیریں پے زنجیر
 (ڈاکٹر بشیر علیا)
 لہو سیاہی ہڈ قلمان نال لکھی چلوے ج
 پنج کے رہندی ایسی شوق کمانی کولہاں دور

(اخلاق عاطفہ)
 کہہ دے کج ہو ندی ہئی اسے ساڈی گزر اوقات
 دفتر دے وچ گھراے ساڈا گھر دے وچ دفتر
 (اسلم کوسری)
 مثالاں دین تے آسے ہن ایس وٹے سنے کئی
 کتاباں تیار ہو سکدیاں نیں بہر حال لئی لوں لی دے
 وزن سنے جتکار ہوریاں دے دو شعر نمونے دجوں
 پیش کر رہیا ہاں

زور دتاں تے لکھی کالی عذرت وکج کے
 دھرت آہنی گکھ دے انگر توں کس لئی ڈر گئی
 (جگنو دیوانے دیوانہ 65)

تیرے لئی چھکا کے لکھے ہیزیاں
 توں ہی ساڈی حال پچانی نہیں
 (شیخ دا جگل ص 104)
 ڈاکٹر جتکار ہوریاں دے بقول میرے مہرے
 "مجموعی دسپے روز گھر تیرے لئی" وچ لکھا "تیر
 لئی" آؤندا اے۔ ایچھے جتکار ہوریاں دا آپنا شعر "تیر
 لئی" ہو گیا اے۔

پہلے شعر وچ وارث شاہی بحر ورتی گئی اے
 دوجے شعر وچ تے پھیکڑا شعر بحر رمل سدس
 مخدوف فاعلاتن فاعلاتن فاعلان دے قول تے آؤا اے۔
 ایہنوں کدے نیں اصل وچ دو غلا پن۔

ایچھے اک ہور سوال اٹھدا اے ہئی کہ جتکار
 ہوریاں دی ایس سوچ نال چھندے پنجاب یاں تے
 پنجاب دے دوجے غزل گو تے پارکھ دی سمت میں
 یاں ایہ اکھیاں جتکار ہوریاں دا آپنا ہی لکھرا اے کہ
 اوہ دوجے شاعراں نالوں آپہ آپ توں اڈرا تے آؤا
 کرنا دے شوق وچ ایہو جے بے معنی اعتراض
 کدے روئے نیں۔ چھندے پنجاب دے
 دوسرے لکھاری لئی 'گئی' 'گئی' 'گئی' 'ہیں' 'ہیں' 'ہیں'
 'ہے' 'ہے' 'ہے' 'ہے' 'ہے' 'ہے' 'ہیں' 'ہیں' 'ہیں'
 لکھاریاں دا گھون مع دے قول تے بندے میں تے
 ارج اوہناں دے سنے لہندے پنجاب دے لکھاریاں
 دے اچارن وچ کوئی وچہ نہیں رو جاندی ہے کہیں
 اوہناں دیاں کتاباں وچوں حوالے دین تے آواں سنے
 اک ہور دکھری کتاب تیار ہو سکدی اے۔ ایچھے میں
 "ساتھ 1998" وچوں ای شعراں دی نشاندہی
 کر رہیاں۔ سچے کہ شعر پیش کیتے ہن فیر اوہو سنگا یعنی
 اک ہور لوں کتاب۔ ایس لئی ایچھے میں شاعر دا ہن
 ساتھ دا صفحے شعر نمبر دے رہیا ہاں۔

پہلے بر وزن پے: آدیش گلش ص 605/2 ڈاکٹر
 امرجیت کور ص 650/2 دیوندر (نظم ج) ص
 660/7 سطر 9
 دی بر وزن برنی: آدیش گلش ص 605/3

- جگروپ سنگھ روپ (نظم بہت لازم ہے ہن) ص
 660/6
 گئے بر وزن گے: ڈاکٹر انیت سنگھ ص 606/4
 امریک سنگھ بی ص 607/6 جسونت سنگھ راہی
 ص 616/5 دیپ مورگھل ص 620/3 گرچن
 ساہی ص 636/2 دیوندر (نظم ج) ص 660/6
 لئی بر وزن لئی: انیت سنگھ 606/3 بر جدر چوہان
 610/1 دیوندر سنگھ گجر خانی 618/2 سرجیت
 ج 625/5 نور محمد لور 643/4 ڈاکٹر سکندر
 بھٹی (نظم) 664/1-2 شیر سنگھ شیر
 666/7-10-13
 نہیں مدون نہیں: ڈاکٹر ایس ترسیم 8-13
 609 بھگونت سنگھ 610/4 دیوندر ہالم
 610/4 دیوندر کربانوی 612/1 خشونت کول
 619/5 دیپک جوتی 620/5 سرجیت ج
 625/27 گرچن گل 634/3 ارمیاں کور
 (نظم) 16 13 8 648/6 بھگوان ڈھول
 653/74 ڈاکٹر بھندر سنگھ پال جولی (نظم) 23
 657/8 22 رام سنگھ چال 15 11 9 6
 661/3 سکندر سنگھ لور 664/8
 لہو مدون لہو: چن جھنڈے والیا 618/3 خشونت
 کول 619/5 ڈاکٹر جیندر پال سنگھ جولی (نظم)
 675/5 10
 گئی بر وزن گئی: راجونت کور 622/3 ڈاکٹر سرم
 جیت سنگھ والیا 11 9 624/3 بر جھ جوت کور
 (نظم) 655/9 ڈاکٹر جتکار (نظم وصیت)
 659/8
 بر جھ بر وزن برے: دیوندر (نظم ج) 660/3 5
 پر دیاں دی شاعری:
 برام حنون (نظم) 678/1 نہیں بر وزن نہیں
 678/2 لئی بر وزن لئی
 ڈاکٹر جیت پال سنگھ سندھو (نظم من بھانڈا جیون)
 680/3 لئی بر وزن لئی
 اشرف گل (امریکا) 682/4 لئی بر وزن لئی
 جو ہر میرا (امریکا) 686/3 نال بر وزن ل
 ہورن سنگھ پروادا (امریکا) 714/2 نہیں بر وزن
 نہیں
 غلام حسین شھماں 729/3 لئی بر وزن لئی
 729/5 نہیں بر وزن نہیں
 حسین شاہد (ایڈیل) 729/6 نہیں بر وزن نہیں
 ڈاکٹر ہندر سنگھ پونیاں 700/6 (امریکا) گئے بر
 وزن گے
 ہر جگن سنگھ نیش (امریکا) 703/6 گئے بر وزن
 گے
 ظیل لعل (جرمنی) (نظم آؤ منکور.....) 713/2

چاند سے پنجاب تے پردیس و سدا سے پنجابی
شاعراں دے کلام دیاں و گلیاں وچ لئی 'پتے' پتیا
کے لئی 'رے' لئی 'نیں' سے عن دیاں مثالیاں ثابت
کردیاں نہیں جے ایہ لفظ علامتی لہجیاں وچ مستقل
نہیں 'خاص کر چندا بندی وچ لہجیاں تے ہک لانا
نری جمالت اے سو جگتا ہوراں میرے شعراں وچ
موجود ایہناں شہاداں دی درتوں نوں شعری کج آکھ
کے آہنی ناواقعی دا ثبوت داتا اے۔ ڈاکٹر حفیظ ہوراں
نے تابع (حسرت موہانی ہوراں دے مطابق تالیف)
اکھراں دی بھرمار وائی سرنی بیٹھ ڈاکٹر جگتا ہوراں
دی شاعری لفظ ثابت کیتی اے۔ ایس دے جواب وچ
جگتا ہوراں دا جواب "عذر گناہ بدتر از گناہ" دے
زمرے وچ آؤندا اے۔ فرمادے نیں۔ "جانب
حفیظ صاحب! نہ (تاں) فارسی دے لفظ "نہ" توں
لیا اے جس دے ارتھ چن "نہیں"۔ نور جہاں بیگم
دا اک شعر دیکھو۔

بر مزار ما غریباں نے چاہتے نے گلے
سنے پر پروا نہ سوزد لے صدائے بلبلے
جانب "نہ" توں پنجابی وچ نال کر کے لکھیا جائدا
اے۔ (نیل احمد پال ہوراں اوہناں دی تصحیح کردتی
اے 'جے جگتا ہوری کرکھی دے حوالے نال گل
کر رہے نیں تے اوہناں دیاں دتیاں مثالاں وچ
"نہ" توں "نہ" وچ بدل دتا اے۔)

تے ایہ فح دے برابر دی اے تے گورو دے
برابری۔ اگے چل کے جگتا ہوراں کیرجی احمد ظفر
تے ایس توں گروں "تیاں اُسے اکھاں) وچ موجود
شعراں نوں تیز دیکھیا اے ڈاکٹر جگتا ہوراں دی کم
علی دا ایس توں ڈاٹا ثبوت ہور کہ اے کہ اوہ تالیف
اکھراں تے لے نوں اکو سمجھ دے ہن۔ اوہ ہندستان
دی ٹکا نور جہاں دے شعری مثال دے کے آپے
ای گل دے تھلے آگئے نیں۔ گل دا تھیڑا کرن توں
پسلاں دیکھ لینے کہ تالیف اکھ ہوندے کہی نیں۔

نہ اور کہ فارسی قواعد عروض کے مطابق نہ اور کہ
ہجائے کو تاہ کے برابر ہیں۔ یعنی نہ اور کہ۔ ان میں ہ
لکھنے میں آتی ہے پڑھنے میں نہیں آتی۔ اردو شاعری
میں بھی بالعموم اسی اصول کی پابندی کی جاتی ہے۔

کچھ تو کہیے کہ نوک کہتے ہیں
آج غالب غزل سرا نہ ہوا
(عمر یعقوب آسی، فتاویٰ، ص 98)

نہ لیتھ مجھ میں کلیم کا نہ قرینہ تجھ میں غلیل کا
میں ہلاک جاؤں گے سامری، تو تھیل شیوا آؤری
(علاء، اقبال)

نہ برابر ہجائے کو تاہ

آ کے سجادہ نہیں قس ہوا میرے بعد
نہ ری دشت میں غالی کوئی جا میرے بعد
اہم معرہ کے اندر نہ کو پیشہ ان کے وزن پر
یعنی بطور ہجائے کو تاہ کے ادا کیا جاتا ہے۔ جہاں شعری
لفظ کے تحت نہ ہجائے پڑھنا مقصود ہو وہاں لفظ
نے لکھا جاتا ہے۔

(فتاویٰ، عمر یعقوب آسی ص 98-97)
قواعد تقطیع و وزن عروضی میں تلفظ کا اعتبار کیا جاتا ہے
کتابت کا نہیں۔ یعنی جو حرف لکھے جاتے ہیں اور
پوسے نہیں جاتے وہ شمار میں نہیں ہوتے مثلاً نہ اور
کہ میں ہائے قطعی جو صرف اظہار حرکت کے لئے
ہے

(اردو عروض، حبیب اللہ خاں حفیظ ص 12)
حسرت موہانی نے لفظ "نہ" ص 43، 42، 41 تے
"نہ" تے "نہ" دے تھیڑے واسطے بت سارے
شعر درج کیتے نیں۔ تھلکت مثالاں وچ ایس تین
چار شعر دے رہے آں

لے گل کو ہے نہبت نہ ہنکو ہے اعتبار
کس بات پر چن ہوں رنگ و بو کریں
(میر درد)

نہ غریبے سے جھانکے نہ کہی پام پہ آئے
پناں رہے تم حسن دل آرا کے دلوں میں
(مستعلی)

نہ درویشوں کا فرقہ چاہے لے تاج شہانہ
مجھے تو ہوش دے اتے رہوں میں تجھ پہ دیوانہ
(ظفر)

غالب وہی شعر کٹوں بھلا اے
رو میں ہے رخس عمر کہاں دیکھتے تھے
نے ہاتھ باگ پر ہے نہ پا ہے رکاب میں
اپرکت سبھ مثالاں فارسی عروض دے حوالے
نال آیاں نیں۔ ہن ڈاٹا ایس چندا بندی توں وی
تھیڑے جانیے۔ محمد آصف خاں ہوراں مرحوم
دے بقول "چندا بندی اوہ شعری لکھت ہے جس
وچ اکھراں یاں ماتراں دی گنتی اک متھے ہوئے توں
دے مطابق ہووے۔ اک اکھ دے اپارن وچ جزا
دیا لکھیے اوس توں ناٹرا اکھ دے ہن۔ پنجابی چندا
بندی وچ تن اکھڑا 'ہ' اکھڑے کدھرے اگھے
درتے جاتے ہن۔ شاعر نوں کھل ہوندی اے
بھادیں لہناں توں پورا درتے یاں اوہا۔ شعروں
کھنڈیاں (تقطیع کردیاں) ایس اہم گل نوں نہیں
دسارتا چاہیدا۔ (بول لے قول ص 166)

"اک ماترا توں گھوسے دو ماترا توں گورو یاں
دیکھ اکھڑے ہن۔ عروض تے چندا بندی وچ
بڑھلا دیکھو ایسے خیال نا ائی ہے عروض دے
اصولان بیٹھ جڈوں اکھڑے دے ارکان مقرر ہو

جان نال ای ہر رکن دے متحرک تے ساکن
اکھراں دی وچ ہو جائدی ہے یعنی متحرک دی تھاں
ساکن یاں ساکن دی تھاں متحرک آجائے تاں اوہ
مصرعہ عروض دی کچھوں کسرتا ہو جائدا ہے اڈا تھی
وچدا ہے۔ ساڈی چندا بندی وچ ایہ اصول نہیں۔
ساکن تے متحرک یاں گھوسے گورو دی کوئی قید
نیں۔ بھادیں جتھے مرضی آون۔ پر مصرعے وچ
مستحیاں گتیاں ماتراں دی گنتی ہر حال وچ پوری ہونی
چاہیدی اے۔ (بول لے قول ص 166-167)

"تھیڑے وچ چندا بندی ہارے ایس ساری گل
بات توں اوج کھدے ہاں ہر مصرعہ کجھ لفظاں دا اکھ
ہے، ہر لفظ اک توں ودھ اکھراں دا۔ اکھراں ہے
اک اوڈا دا۔ عربی فارسی تے اردو دے عروض دی بیٹھ
ایہناں اکھراں دے متحرک یاں ساکن ہون تے
اساری گئی ہے پر متحرک تے ساکن اکھراں لئی
تھی گئی تھاں سر آوے گا۔ جے ساکن دی تھاں
متحرک یاں متحرک دی تھاں ساکن آکھیا تاں عروض
دی کچھوں اوہ مصرعہ کسرتا ہووی۔ پنجابی چندا بندی
وچ اوج نہیں ہے۔ چندا بندی وچ وچ دا لہا چڑھا
ماتراں دا ہن گتیاں متحیا جائدا ہے۔ ہر اکھراں اک اوڈا یاں
اک ماترا ہوندا ہے۔ ہر لفظ وچ کجھ اکھراں آئے اگھے
اکھراں دی کے لیری اوڈا بیٹھ دے ہن اگھے کجھ
دو جیاں نال نہیں جڑدے۔ لیری اوڈا داسے گورو
تے کھڑے رہن والے گھوس اکھراں دے ہن۔ ہر
چند لئی کجھ ماتراں متھ لیاں گتیاں ہن۔ اگھوں ہر
چند دی چال بناون لئی پکلی و سرام یاں اڈتیا و سرام
تے گھوس یاں گورو دی پابندی نا وئی جائدی ہے۔
چندا بندی وچ سبھ توں اہم گل ایہ ہے کہ لفظاں دا
گھتی روپ متھیں سنگوں تلفظ (اپارن) دھیان وچ
رکھیا جائدا ہے۔ دو جی اہم گل ایہ ہے کہ شاعر توں ایہ
چھت ہوندی ہے کہ اوہ 'ر' و 'ہ' اکھراں توں تلفظ
کرن لگیاں گتیری توں باہر رکھ سکدا ہے۔ (بول تے
قول ص 200)

ایس سارے ویردے دا مقصد آہنی گل توں تھیڑ
کے سلکتے لیا نا اے۔ ڈاکٹر حفیظ احمد ہوری تابع
اکھراں دی کھل کے وضاحت نہیں کر سکے۔

ساڈے کول عروض دے چندا بندی دے دو
روپ اکھڑے کے سلکتے آئے۔ فارسی عروض وچ
ساٹوں اوہناں جتھے اصولاں دی پاسداری کیتی
ہووے گی جزے عروض دے ماہراں لے متھ سکے
نیں۔ چندا بندی وچ ایس ماتراں توں موہرے
رکھان گے۔ حفیظ احمد ہوراں ڈاکٹر جگتا ہوراں دی
شاعری دیاں جیاں وی دیکھیاں پیش کیتیاں نیں
اوہناں وچ فارسی عروض توں اپتایا گیا اے تاں
مثالاں دا ہن دیکھیا سیہ اوڈو دسے شاعران تے فح

دے توں سٹے ہر تھاں تہ وی بجائے نے نوں بھیا
 اے۔ جدوں کہ اک ماترے لئی اوہناں تہ نوں بھیا
 اے۔ انتھوں ایہ گل ثابت ہندی اے جے نہ اک
 ماتری رکن اے تے اوہا متبادوں فتح دے توں تے
 تے ہے۔ ایہ اسیں ہرگز نہیں کہ سکدے کہ نہ تے
 تے نوں اکو توں تے بھیا جاندا اے جے کہ ایسوں
 ہوندا تے اردو دے کاسیکل شاعر صرف نہ دی
 درتوں کردے۔ تے نوں ساہتہ تہ رکھدے۔ جدوں
 کہ کیرجی، احمد ظفر تے "تلیاں اُستے دکھاں" دیاں
 شعری مثالاں ویج ماتری کلام اپنایا گیا اے۔ جتکار
 ہوراں نوں ایس سارے دیوے توں بعد چائن ہو
 جانا چاہیدا اے کہ اوہناں دے شعراں ویج ورتے
 جان وائی بنیا اکھرت تے کہ وی شعری اصولاں توں
 نکل اعراف وی صورت بھدی اے۔ تے ایہ
 نمونے وجوں پیش کیجئے گئے اوہناں دے سارے شعر
 عروض کچھوں کرسونے تے اونے تھی گئے نہیں۔
 جدوں کہ کیرجی، احمد ظفر تے میرے شعر ماتری
 کلام نوں اپناون پاروں درست تے جانے نہیں۔
 اسکے چل کے جتکار ہوری حقیقت صاحب دے
 حوالے ملن لکھدے نہیں جے اوہناں نے ہندی
 لفظاں دے حوالے نال وھو کیتا اے "ہندی دے
 لفظاں دا ایہ اصول اے جی جدوں وچکار پائے تختانی
 آوے تاں اوس نوں تلفیح ویج شمار نہیں کری دا۔
 جویں پیارا، دھیان، پیالا، پیاس وغیرا۔" ایس دے
 جواب ویج جتکار ہوراں لکھیا اے کہ نیم حکیم خکرا
 جان۔ تہاڈا ایہ بھرم وی دور ہو جاٹا چاہیدا اے جس
 مہان شاعراں دیاں مثالاں پیش کر رہیا ہاں، ایجھے
 جتکار ہوراں پالا تے پیاس دے حوالے ملن کیرجی،
 فرید جی، غالب تے میر تقی میر دیاں مثالاں وی دیتاں
 نہیں۔ اوہناں نوں ایہ کھیل لفظ پیالا بیویوں کرنی پئی۔
 حقیقت احمد ہوراں "اردو کا عروض" دا حوالا دتا اے۔
 اوس ویج بیویوں "پیالا" اکھردا ذکر نہیں لھیا۔ حقیقت
 ہوراں دے لکھی مسوے ویج وی ایہ لفظ موجود
 نہیں سی لکھا اے "سور اثر پینٹل" دے کپور زرنے
 "پیاس" توں "پیالا" بیان دا کمال دکھایا اے۔ لفظ
 خیال دیاں دھیکیاں جتکار ہوراں ایجھے کوئی کر
 لھیا نہیں۔ میں عروض دیاں کھنناں کتاباں دے
 حوالے نال ایجھے نہیں گل دا تخمینہ کرنا چاہندا ہاں۔
 "حرف می جب کسی ماثل نصف حرف کے ساتھ
 مل کر استعمال ہوتا ہے تو اس کو ساقت کر دیا جاتا ہے
 جیسے کیا۔ کا گیا۔ گا۔ کیاری۔ کاری۔ میاؤں۔ ماؤں
 (ڈاکٹر سید احمد اشرفی) اردو اور ہندی کے جدید
 مشترک اوزان ص 35
 "بعض ہندی الاصل الفاظ میں ی اور و لکھنے میں
 آتے ہیں اور بولنے میں پوری طرح جدا نہیں ہوتے

ایسے ی اور و کے بعد حرف عطف ہوتا ہے اور ی یا و
 کی آواز حرف عطف کی پیدا کردہ حرکت میں مدغم ہو
 جاتی ہے پیاس، دھیان، کیاری، کیوں وغیرہ میں ی
 اور پھوار، دارا وغیرہ میں و مدغم ہے۔ ان الفاظ کو
 باہر تیب پاس، دھان، کاری، کو اور پھوار، دارا کے وزن
 پر چڑھا جائے گا۔ (محمد یعقوب آسی، "ذخائر" ص
 27)

یائے تختانی ظلولی ہندی لفظوں کے درمیان زہر
 واسلے حرفوں کے بعد آئی ہے۔ اس کے بعد بیٹھ
 الف ساکن ہوتا ہے اور زہر و زہر دونوں کے
 درمیان مل کر یہ یائے تختانی لگتی ہے اور خود پڑھی
 نہیں جاتی جیسے کیا، دھیان، پیاس، پیار وغیرا۔
 کیا کیا نہ میرے دھیان میں تھا پیاس کا خیال
 کا کان مفعول، میرے دھان فاعلات، مہا پاس
 مقابل کا خیال فاعلات

(حمید عظیم آبادی میزان سخن ص 72-71)
 پیاس یا اعلان "یا": حسرت موہانی "تکلیف سخن" دے
 صفحہ 23 تے پیاسا پیار تے دھیان ویج "یا" دے
 اعلان توں بااتفاق متروک قرار دیدے نہیں۔ ایس
 دے لئی اوہناں کجھ شعری درج کیجئے ہیں۔
 نھرے ہیں ہم تو مجرم تک پیار کر کے تم کو
 تم سے بھی کوئی پوچھے تم کیوں ہوئے پیارے
 "پہلے مصرعے میں پیار کا لفظ صحیح ہے اہوت
 دوسرے مصرعے میں یا کا اعلان لفظ پیارے میں اب
 متروک ہے۔

مارو گے کس کوئی سے کس پہ کر کسی ہے
 پھرتے ہو کیوں پیارے تلواری ڈھال ہانڈھے
 (سودا)

جب نظر اس کی آن پڑتی ہے
 زندگی تب دھیان پڑتی ہے
 (دل)

بہار عمر ہے قائم کوئی دن
 اسے یوں گل پیارے کاٹ نہیں کر
 (قائم چاند پوری)
 بی بھی لے دو جھونٹ پی بھی لے
 جیکدے سے تو پیاسا جائے گا
 (سب خود دہلوی)

مجھ کر گالیاں دیتے ہیں وہ
 بھولی صورت پر پیار آ جائے گا
 (دل)

آخری تین مثالوں کو اتفاق سمجھنا چاہیے۔ اوکی پڑ
 متاخرین کے کلام میں اعلان "یا" کا جواز نہیں ثابت
 ہو سکتا۔ حسرت موہانی ہوراں دے آکھن دا مطلب
 ایہ ہے جے ایہ لفظ اوہناں متروکیت ویج شامل نہیں
 جڑے دو جے عمد دے شاعراں ویج عام پاسے

جانکے سن تے بعد ویج آون واسلے شاعراں دا
 اوہناں دیاں بھلاں تے غلطیاں نوں ڈھرا کوئی چنگ
 عمل نہیں۔ یں ایس پیاس پیاسا پیاسی پیار پیارا
 پیارے کیوں کیا تے دھیان دے حوالے نال کجھ شعر
 پیش کر رہے آں چناں ویج یائے تختانی دا اعلان
 نہیں ہویا سکوں مدغم ہو گیا اے۔ تے موجود شاعری
 ویج فارسی عروض کچھوں ایہ لفظ ایجھے ہی مستعمل
 نہیں۔

چنے کو زہر ہی نہیں، آپ حیات کیا
 کس حمد کے سراپ میں پیاسی ہے زندگی
 (وحید اختر)
 میں نکتا تھا اسکے پیاسے ہونٹوں کو
 بدل میری ناؤ ڈھرنے آیا تھا
 (مغنی جسم)

آجیا جب بھی کبھی دریا کو پیاسوں کا خیال
 اجڑا رک گیا ہے کڑا کے مٹانے
 (ارتیس انصاری)
 اب تو اس وہم پر یقین آیا
 وقت میرے لبو کا پیاسا ہے
 (اسلم کوسری)
 میں صرا ہوں مگر پیاسا نہیں قیس
 مرے پہلو میں اک دریا ہے میرا
 (حمید قیس)

مجھے بھی خود سے عداوت ہوئی تو ظاہر ہے
 کہ اپنے دوست مجھے زندگی سے پیارے ہیں
 (اسلم کوسری)
 ذرا نہ موم ہوا پیار کی حرارت سے
 سچ کے ٹوٹ گیا دل کا سخت ایسا تھا
 (کلیب جلالی)

غماں دے شوہ چون کڑھہ اس تہاڈے پیارے آقا
 مہا آپ باجھوں کون سے میرے سفینے دا
 (ڈاکٹر بشیر عابد)
 دھیان میں اگلے کرتے پہ دھاگے کی چڑیا لگی کھلنے
 سبز جھاڑی کے پیچھے پرندے یونہی پڑ پڑانے لگے
 (ناجد الباقری)

دھیان کی بیڑھیوں پہ کھیلے ہر
 کوئی چنکے سے پاؤں دھرتا ہے
 (ناصر کاشمی)
 کیوں رو رہے ہو راہ کے اندھے چراغ کو
 کیا بھگ گیا ہوا سے لبو کا شرار بھی؟
 (کلیب جلالی)

اپنی لی چوڑی بحث گمروں ایہ گل تری سبے ہندی
 لفظاں دے وچکار یائے تختانی آوے تاں اوس نوں
 تلفیح ویج شمار نہیں کراں گے۔ جے کہ کراں گے تاں
 عروض دے بیٹھے اصولاں توں لکھ موڑ کے عروض توں

خارج شاعری کراں گے، ایسے حوالے نال ڈاکٹر حفیظ احمد ہوریاں ڈاکٹر جگنادر دے اوہناں شعراں دی نشان کاری کیتی ایسے چھاپا ویج پاسے عثمانی نوں شمار کیتا گیا اے۔ اوہ واقعی عروض پھول کسوٹے نیں۔ رہی گل پیالادی تے اوہ ”سورینٹریشنل“ دی کمپوزر دی غلطی پڑوں لکھیا گیا اے۔ جدوں کہ خیال بارے ڈاکٹر جگنادر ہوریاں کوں تھو لایا اے۔ خدا دے ضمن ویج ایسے ڈاکٹر جگنادر ہوریاں نال سمیت اُن پر حفیظ ہوریاں دے بعض اعتراض وی لپٹی جھگڑا تے درست نیں۔ جگنادر ہوریاں میرے شعراں ویج موجود تھے دیاں جنیاں غلطیاں درسیاں نیں ساریاں سپہ معنی نیں مثال دوجوں۔

آجیاں نیں مکاراں ہور دی زباناں تے نے رنگ آکڑے نیں سارے تیرے نیں جگنادر ہوریاں وصل بارے پڑھیا ہوسے تے ایہو جیسا اعتراض نہ کرے۔ واقف وصل اوہ لفظ اے جزا نظماں دے شروع ویج آوسے تے اوہ پھلا اکھر ساکن ہوسے تے لوڑ ویلے اوس ساکن نوں متحرک کر کے الف دے مابعد نال ملا دینے

ردھنیاں دے شر وچوں آوٹا خالد اک شہزادے کاہدا تیر انداز ایں سدھا تاں کر لے تیر نوں جوئی ”تیر انداز ایں سدھا تاں کر لے تیر نوں“ ویج تہر دی رائے انداز دے نال لمبی اے تے اوہ ترن ہو جاوے گا ایچ خالد اک ویج خالد دی واک دے ک نال ل کے وک ہو جاوے گا۔ جگنادر ہوریاں دا ذہن لفظ ”رنگ“ وں گیا اے پر ایس دی تفتیح کر کے ایس گھیرا کر دے آں۔ بحر اے متعارب اظم میخ 11 ما ترے۔ جے فعلن ’رنگ گ فعلن‘ ڈے نیں فعلن ’سارے فعلن‘ تیرے فعلن ’نیک میخ‘

الف وصل ہون نال مصرعے وژن نہیں رہیا۔ ایسے ضمن ویج غالب واک شعر حاضر اے میں نے بچوں چ لڑکچن میں اسد سنگ اٹھایا تھا کہ سر یاد آیا بحر اے رمل مسدس مطوی متفوع یعنی فاعلاتن فاعلاتن فعلن

سنگ ٹایا فاعلاتن ت ک سربا فاعلاتن دایا فعلن حالانکہ جگنادر ہوریاں ”جگنو دیواتے دریا“ صفحہ 44 دے پٹیوں شعر ویج آپ ای رنگ نوں رنگ بنیائے

پرنداروح دا زخمی بدن دی قید ویج ترفنے ایہ جگنادر توڑ بھن سٹ لے تے فرنگہ ہور سوچاں گا جگنادر ہوریاں نوں میرے شعر ویج لفظ جگنادر دے نئے تے اعتراض اے کہ ایہ پی چوں کھادا جاندا اے۔ حالانکہ ایہ لفظ ہمیش فعلن دے وزن تے ہی بھدا اے جوہی

بجرا توڑ کے کرے بغاوت‘ کرسٹے کرے آخر اژن والے چھپی دسے جد بھریں پے زنجیر (ڈاکٹر بشیر عابد) ڈاکٹر جگنادر ہوریاں لفظ بجرا دے غنائے اعتراض کرن توں پہلاں ”جگنو دیواتے دریا“ دسے صفحہ 63 دا ایہ شعر آپ پڑھ لین تے فیصلہ کرن ایہتہ بجرا فعلن دے وزن تے ہی اے یاں فعلن دے قول تے، اوہناں دا شعراے۔

انت رشتے دا ہی بجرا گھر بنیا اوس نے آکھنیا کے جو بیٹھاسی مرے تن من دامن ویج ایس شعر ویج تن غلطیاں نیں۔ پکی تے بقول ڈاکٹر جگنادر بجرا دی میں پئی کھا گیا واں، ایہتہ جگنادر ہوریاں دی کیتی پئی غلطی اے۔ (جے کرایہ اوہناں دی نظر ویج جرم اے تے پہلاں ایہ جرم اوہناں دے آپہ اتے لاکو ہوتا اے۔ دینی غلطی لفظ ”ذہن“ نوں وچاؤن دی اے۔ ایہدا اچارن زہ + ن یعنی نعل دے قول تے ہے، فیروز اللغات جامع ص 692، جدید نسیم ص 508، فرہنگ آصفیہ دے صفحہ 1005 تے ایس نوں فعل دے طور تے ویسا گیا اے۔ منایاں فعل دے قول تے نیں، ایہ عربی وال لفظ اے تے جگنادر ہوریاں دی بحر دی رمل اے جہد اتوں چار فاعلاتن اے، اسلم کوسری ہوریاں ایس نوں صحیح اچارن نال ایسوں بھجلیا اے۔

میں ہی آخر کیوں بتاؤں ذہن میں کیا کچھ ہوا میں وہاں جتا نہیں تھا آپ بھی موجود تھے بکلی غلطی بحر دی اے، پہلے مصرعے ویج اک سبب دی کی اے تے ایچ شعر عروض پھول کسوٹا ہو گیا اے۔

ملفوظی تے مکتوبی اکھراں بارے ڈاکٹر جگنادر ہوریاں نوں مطالعا کرنا چاہیدا اے۔ ملفوظی وکھراوہ ہوسے نیں جزے بڑھے جانے نیں تے تفتیح ویج (کھنڈن ویج) وی شامل کیجے جانے نیں۔ جدوں کہ مکتوبی اکھر کیجے جانے نیں پر بڑھے نہیں جانے تے اوہ کھنڈن ویج دی شمار نہیں کیجے جانے۔ اسنے نون ثنا تک ویج بولیا جاندا اے۔ ایہ تعین ویج نانا آؤندا اے جوہی کوہی کیوں وغیرہ۔ ائے کوٹکا بھیگا ویج جدوں نون ثنا ملتوح اکھراں نوں بعد آوے نال اوس توں پہلاں زبر آؤندا اے، جوہی اندھیرا ایس ضمن ویج حمید عظیم آبادی ”میزان سخن“ دے صفحہ 77 دے فٹ نوٹ تے لکھدے نیں۔ ”اس قسم کے الفاظ میں لفظ رنگ سے متعلق اساتذہ کا اختلاف ہے بعض رنگنا کو ہر وزن فعلن رنگ اور بعض ہر وزن فاعلاتن رنگنا لقم کر گئے ہیں۔“

بے رنگ زمیں ہو تو اسے کیا کرے شاعر

اپنی ہو تو رنگین دی تدبیر تے چپے (آتش)

(ت رنگ ریز۔ مفاہیل) دن ملک انگریز میں جینے سے تنگ ہے قید حیات بھی مجھے قید فرنگ ہے (تلمیح)

(انگریز۔ فاعلاتن) ”قد ریلگرا می مرحوم فرماتے ہیں کہ ہمارے استاد محترم جناب نجم الدولہ و میر الملک مرزا محمد اسد اللہ خان بہادر نظام جنگ غالب ولوی کا اہتمام رنگنا کے لفظ میں وہی ہوا تھا جو آتش کا لہر رنگ ریز کے لفظ میں ہے۔ وہ ہمارے سوال کے جواب میں تحریر فرماتے ہیں کہ رنگنا کو ہر وزن چند جانا کہتا چاہے بلکہ ہر جا جالو۔ اس سے یہی مراد ہے کہ اسکا نون ثنا ہے۔“

اردو دے مشہور شاعر جناب وزیر آغا ہوریاں دا اک دوہا ہے

سب راہیں تری چاہے پائیں میں جانوں کس اور ہانڈی رات تری کھ ہے بحر ای روپ ہے بحر

اگے چل کے جگنادر ہوری حفیظ احمد ہوریاں دے ہائے مظهر نوں گراون دے جو اس ویج پروفیسر جوگندر سنگھ دی کتب ”پنگل سٹہ عروض“ دے حوالے نال ہائے مظهر نوں گراون درست تسلیم کر دے نیں تے میرے شعراں ویج موجود ہائے مظهر نوں غلط قرار دیندے نیں، ہائے محقق ہارے اساتذہ متفق نہیں ہے ایہ کہدے تفتیح ویج کئی جائدی اے تے کدی نہیں، جگر کھج کے آوسے نانا قول ویج شامل ہوسے گی۔ دینی صورت ویج کھنڈن ویج شمار نہیں کیتی جاوے گی۔ ایہ عام طور تے مصرعے دے چھینڈ ویج آوے تے شمار ہوندی اے جوہی راہ، آہ، تکرہ، جلوہ، گلوہ وغیرہ، ایس نوں ہائے ہر وی کھندے نیں، الہا ہائے خفوکا ساکن چھنوں ہائے مظهر دی کھندے نیں، ایہ ساکن ہوندی اے، جدوں پڑھن ویج نہیں آؤندی تاں ہائے محقق دا درچار کھدی اے۔ یعنی تفتیح ویج نہیں آؤندی تے جدوں پڑھی جائدی اے تے تفتیح ویج شمار کیتی جائدی اے ایس نوں تے ایہ تے اوہ آکھدے نیں۔

جگنادر ہوریاں ”تلیاں اے کھلاں“ ویج موجود ایہ

کج کوہیں بیاسے نہیں آؤ دیکھیے، اوہ بھادیں راہ دے ویج کھندے کھارے

اسیں چھلاں دی ای پارش کراں گے (ص 24)

بحر اے ہزج مسدس مخدوف الاخر، جھندے ارکان مفاہیل مفاہیلین فاعلاتن نہیں پہلے مصرعے ویج کمپوزنگ دی غلطی پاروں راہ

وہی الفب دی ودھیکی ہو مئی اسے میری نویں کلیات
 "اکھیاں وچ آتری شام" وچ کپورنگ دیاں غلطیاں
 سوہیاں کئیاں نہیں اصل مصرع اوج اسے۔

(2) اوہ بھلاویں رہ دے وچ کتھے کھارے
 آوے جتھے وی مئی لہتی گوہی اوس نے دی
 ہائے مظہار پارہ سے گل ہو چکی اسے پڑھن وچ نہ
 آوے تال ہائے مٹھی وادربار کھدی اسے۔ ایس نوں
 اوج کھنڈیا جاوے گا۔ (دکراے ہرج مٹھن سالم مقامین
 مقامین مقامین مقامین)

اُجھے وی مقامین مئی لہتی مقامین گوہی او
 مقامین مں نے وئی مقامین
 جگتار ہوئی "اوہ" نوں فعل دے وٹیاں تال توں
 رہے نہیں بے وی دے پاسکو تال کدے وی توں
 نہیں پڑھتا چاہیدا۔

(3) مں دی کھاساں اوہ وی کلی سی
 اسے مصرع بحر خفیف مدمس وچ اسے ایس دی
 تقطیع اوج ہووے گی۔

سے وکلا فاعلاتن مئی اوکل مفاعلتن کی سی فعلن
 کھوہ مگرتے ہوہ وی چٹھے گلدے نہیں (ص
 64)

ایہ مصرعہ ساڑھے پنج فعلن وچ اسے۔ یعنی بحر
 متقارب اٹھم پنج 11 ماترے۔ کھوہ ایچھے پوری آواز
 دے رہیا اسے ایس مصرعے نوں اوج کھنڈاں گے
 کھوہک فعلن، ڈن سے فعلن ہوہ و فعلن چٹھے فعلن
 گلدے فعلن نہنے فع

(5) مار اڈاری چھوہ ٹیڈے نہیں ائیراں نوں (بہر دزن
 ابرالدا)

ایہدا اجواب فتاوا اسے حصے وچ دے چکھیاں۔
 (6) راہ وچ جے وی گھر کچے ملے (ص 89)

گلدے اسے جگتار ہوراں نوں ایس مصرعے وی بحر
 دا پتا نہیں تاہیوں اعتراض کیٹا گیا اسے۔ دکراے رمل
 مدمس مخدوف جمد اتول فاعلاتن فاعلاتن فاعلتن اسے
 راہ وچ جن فاعلاتن سنے و مگر کج فاعلاتن سپے ملے
 فاعلتن

(7) راہ وی اوکڑ نوں توں آپے وی سنبھالا کھدوں
 (ص 118)

ایچھے وی رہ وی الفب کپور دی ودھیکی پارہ سے
 اسے اصل مصرع اوج اسے۔

رہ وی اوکڑ نوں توں آپے ای سنبھالا کھدوں
 بحر اسے رمل مٹھن مجنون مشغوع ر مبیع یعنی
 فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلتن فاعلتن ایس مصرعے
 نوں اوج کھنڈیا جاوے گا۔

رہ وی اوکڑ فاعلاتن مں ت آپے فاعلاتن اس بالا
 فاعلاتن تک دو فعلن
 ایس عروضی مجزیہ مگروں جگتار ہوراں نوں

مجھ آجانی چاہیدی اسے پئی اعتراض برائے اعتراض
 کرن تلی بندے دا اپنا دزن گھنڈا اسے جیکر اوہناں
 فارسی عروض وچ صحیح فرض کھنڈی اسے تال آہنگ دی
 تھاں عروض سکھن۔ ایہ سوچ کے مت جھکن جے
 بڑھے وارے بھل ٹینوں کھے پنڈے پارہیا اسے۔
 بندہ ساری عمر پڑھیا ہوندا اسے۔ غیر عروض دا علم تے
 اک سمندر اسے ایس وچ جتاوی جہنہ جاؤ ڈو گھیاوی
 ودھدی جاوے گی۔

ڈاکٹر حفیظ احمد ہوہی جگتار ہوراں دے شعراں
 وچ موجود کجاں توں وڈی گھانا مگروں ساہنے لینے۔
 چاہیدا تے ایہ سی سپے جگتار ہوہی اوہناں دے
 غلوس سے مشورے نوں بکڑے جتھے قبولدے یاں
 ترتیب وار کسلی بخش جواب دیندے پر اوہناں
 "کئیاں اسے اکھاں" نوں نشا بنائے اصل موضوع
 توں توجہ ہٹان دی کوشش کیتی اسے مں اوہناں دے
 اعتراضاں دا جواب دینا اپنا فرض سمجھدا ہاں۔

صفحہ 19 دے کھنڈے کلشن 'چانن تے کاسن نوں
 جگتار ہوہی غلط قرار دیندے نہیں اوہناں دے بقول
 صوتی اعتبار تال غلط اسے کیوں کہ کلشن وچ جن تال جن
 دا قافیہ نہیں آسکدا۔ پہلی شہ کاسن اسے اگے سپن
 اسے (شہد کوش صفحہ 429 تے صفحہ 192)

لندے پنجاب دے مرکزی لہجے وچ اسپن دی
 ذرتوں عام نہیں ہوئی بقول جمیل احمد پال "ایہ گل
 من والی اسے کہ پنجابی دے چھٹی لہجیاں وچ ایہ اکھر
 یونیا جاندا اسے اوتھے دی بعض لوک ایہدا اچارن
 "ن" کردے جن سوس ایہ تال آل کہن تے جن وچ
 میرے کولوں کدھرے کوئی بھل رہ جاتا کوئی وڈی گل
 نہیں (پنجابی کلامی لغت، دیباچا) ایہ مثال ایس گل
 دی دلیل اسے جے ساڑھے سپنے ایس اکھری عام
 درتوں نہیں مگروں چٹاں لہجیاں وچ بولیا جاندا اسے
 اوتھے وچ بعض لوک ایس دا اچارن "ن" کردے
 نہیں جددں کہ چڑھدے پنجاب وچ "ن" اکھری
 وچ دکھرسے طور تے اوج اسے پر اوتھے وی بعض
 وسیلے لوک بھلیکھا کھا جانڈے نہیں۔ جگتار ہوراں دی
 "شیشے دا بھگل" دے 33 ویں سپن تے غزل دا قافیہ
 اسٹان، چٹان، مکان اسے جمدے تال آڈان لیاندا گیا
 اسے۔

گلدے اے اوج شام لوں سورج سان تے
 جیکوں نشان خون دا کلل چٹان تے
 میرے پراں لوں بھٹا چاہندے کے طراں
 جو لوک نہیں تھا مری آجی ازان تے
 اگے بل کے جگتار ہوہی جتھے تال صحیح دے
 قافیے سپے اعتراض کردے نہیں۔ مں شعری لوڑ دے
 تحت صحیح تال اوج کیتی دے پر "شیشے دا بھگل"
 دے صفحہ 72 تے انب، شب تے جنس تال کھنڈے

تھنہ تے دیکھ دے قافیاں پارہ سے اوہناں دا کہہ خیال
 اے؟ اوہناں میرے اک جمد شعرو چوں دو کج دے
 نہیں

ڈرہے ڈرہے دے وچ تریاں ڈھکلاں نہیں
 چار چھترے سوہن سپن تیرا اسے
 کھدے نہیں غالبن "تریاں" کپورنگ دی غلطی
 اسے پر "سوہن" شہد نہیں بحر وچ غلط اسے کیونکہ
 "و" بڑھے ٹھک تال بولیا جاندا اسے۔ تریاں، میریاں،
 تیرے میرے وچ یائے تختانی نوں گرا کے تریاں،
 حریاں، ترے، مرے وی کر سکدے ہاں تے یاں
 لہیری آواز وی شامل کر سکدے ہاں۔ ایچھے تریاں
 دے تھ وچ یائے تختانی نوں گرا کے تریاں کر کے
 فعلن دے توں تے لیاندا گیا اسے۔ کدے عروض
 مطابق فاعلتن دی بھد لئی وڈا اسے۔ جدوں کہ سوہن دا
 غلط قافیہ لہجیاں دے قول تے دے جوہں دیں، نہیں
 نہیں، سہانے وچ دھم اسے کھنڈ وچ آکندی اسے
 بولن وچ نہیں۔ سہانے دی مثال دیکھو

سہانے میر کے آہستہ بولو

ابھی تک روتے روتے سو گیا ہے

ایچھے سہانے مفعولن دی تھاں سہانے یعنی

فعلون آ رہیا اسے، پوری بحر اوج اسے۔ بحر ہرج مٹھن
 مخدوف الاخر مقامین مقامین مقامین

سہانے ہی مقامین، ر کے آہستہ مقامین، ت بوند
 فعلون

آئییاں نہیں مگروں ہور دی زخماں تے

جے رنگ اگڑے نہیں سارے تیرے نہیں

اوہناں دو جے مصرعے دی اصلاح اوج کیتی اسے

جے رنگ وی اگڑے نہیں سمہ تیرے نہیں

پہلی گل تے ایہ جے ایچھے الف واصل اسے تے

مصرعہ بحر وچ مکمل اسے جگتار ہوراں نوں چاہیدا اسے

جے دیکھ جتوں یاں مدیم پرہار درگے سیاہے

عروضیاں تال مشورا کر لیا کرن۔ اوہناں دی اصلاح

تال لفظ وی تال زور آ گیا اسے پر رنگ دی بجائے

رنگ رہ جاندا اسے جس پڑوں اوہ مصرعے دی

اصلاح کرن تے موجود نہیں اریو کج غیر رہ گیا تے

مصرعہ بدلن دا کہہ غایہ اہو یا۔۔۔؟

مری کتھے تے ہی جتھے وار کیتا، اوہ کوئی
 غیر نہیں میرا بھرا سی

قریبانے نہیں "نہیں" دی تھاں "نہیں" تال بحر
 درست ہو سکدا اسے۔ ایس "نہیں" نوں "نہیں"
 ای سمجھدے آں "جگنو لوواتے دریا" دے صفحہ 80
 سٹے اوہناں دا اک شعر اسے جمدے وچ نہیں وائران آ
 رہیا اسے۔

کوئی مکان ایسا نہیں جو ساتھ نہہ سکے
 دیوار دہی ہے پھال کیتے زلفاں دی چھن سکے

یوسف کوہ

ڈاکٹر مسعود احسان

وائس ڈی ٹائی بہت خوبصورت سی، اپیل وائٹ بلیک کراؤنڈ اُتے بلیک کمرے باریک باریک مٹروک۔ جوئس ٹائی نہ ہووے، کیونجس اُتے اک امپرسنسٹ پیٹنگ ہووے۔ بھئی صاحب نے سنگل ٹائٹ دے ٹائٹائی۔ قدرے ترچھی تے نوز۔ تے اک واری آپ وی مسوت جے ہو کے رہ گئے۔ گورنمنٹ دے اک سینئر بیوروکریٹ توں زیادا اوہ پیرس دے کوئی ماڈل لگ رہے سن۔ عمر پتر نچا پچھ نچا ہو رہی سی پر کوئی وی اوہناں ٹوں دیکھ کے چالھی بتائی توں ودھ دا نہیں کھندا سی۔ پچھڑیاں دے وال بھانویں سفید سن پر خالص بھارے سن۔ تے سفیدی عیب گھن دی بجائے بھاری جہی وجاہت دا اضافا کردی سی۔ ڈیرینگ سٹول تے نیہ کے اوہ اپنے ول تھکدے رہے۔ یاد آیا، اک وسپتہ ہمیں نال اوہناں دی پائمنٹ سی۔ ڈیلن یونیورسٹی دی آئرش کڑی دراوڑاں دی قدیم تہذیب تے ریسرچ کر رہی سی۔ تے سرکولوں دے سنے رہی سی۔

ہمیں بہت حسین سی۔ اپنی ای سفید نئی آئرلینڈ دی برف۔ شہرے وال جوئیں سوئے دے تارہ اوہ اسلام آباد دے اُسے حلقیاں وچ آئرش گل باسٹ دا موضوع بھدی سی۔ پر ایہ صرف بھئی صاحب جاندے سن، اوہ کڑی دن بدن اوہناں ول کچھدی چا رہی سی۔ اوہناں دی نظر ہتھ تے جھئی، ہینڈ میڈ رولیکس گھڑی تے پئی۔ ساڑھے دس وچ رہے سن۔ ”اوہو“ کہ کے اوہ تیزی نال ڈیرینگ روم وچوں نکلے۔ پر توجس تے نظر پیندے ای اوہناں دے چہرے توں

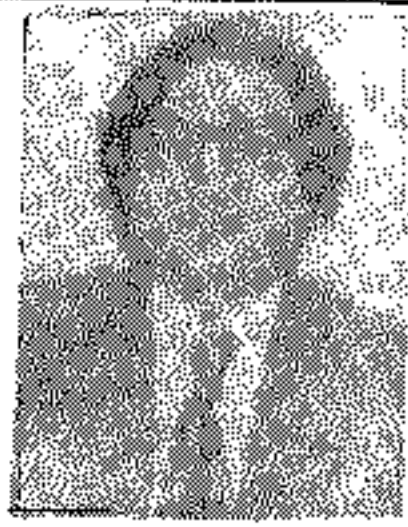
مسکراہٹ غائب ہو گئی تے متھے تے ناپسندیدگی دیاں چند کھیراں۔ ”توجس... توجس...“ اوہناں توں بہت ضروری گل کرنی سی۔ توجس نے بہت بے زار ہو کے پاسا پر پنا تے ترم جیہا سفید ساٹن دا سرھانٹا چک کے گھن تے رکھ لیا۔ ”توجس! میں تیرے نال بہت ضروری گل کرنی اے۔“ ”اوسی دا ٹائم ڈارٹنگ۔ شٹ“

اوہناں نے زور نال بیڈ روم دا دروازہ بند کیتا۔ غیبھے دے اظہار دا ہور کوئی طریقہ نہیں سی۔ راہ دے وچ باوردی ملازما ایلس فرش صاف کر رہی سی۔ ڈوڈیاں دو کڑیاں ہتھک دے وچ جیہاں تے ملک ملک توں لیا عریاں ہوئیاں ڈیکوریشن دیاں شیواں توں جھاڑ پونجھ کر رہیاں سن۔ ایلس فرش تے جھکی ہوئی سی۔ عمر بمشکل سولہاں سال پر اوہ وقت توں سولہاں سال پہلاں جوان ہو چکی سی۔ رنگ گوزھا ساٹولا پر ایٹا پٹکیا جوئیں سپ دی کھل ہووے۔ اوہدے جسم دیاں گولائیاں ایٹیاں نگر گندیاں کہ اوہناں دیکھ کے جسم وچ ایسوی جھکتی

لیخت اُٹھدی ہتھی وی اگرا دی گولی نال وی نہیں اُٹھدی سی۔

”ہائے ڈیڈ“ جیند پو نال نکرایا، اوہدے اک ہتھ وچ ٹائٹ انکولمک بیئر سی تے اوسے وچ برف دے کیوبز وی پاسک۔ ہٹا نہیں اوہ رات بھر دایاں سویر دا کئی کولے چکیا سی ہتھی ہٹن کئی ٹکا کے تے کچن دے فریزر وچوں بوتلیاں کدھ کے لیا رہیا سی۔ پیار نال ہونوں دیکھیا ”جیند بیٹے! لیت ہو گیا میں توں۔ کوبے کدوں جاویں گا؟“ ٹائٹ انکولمک بیئر دے ٹائٹ گونگ دیئر۔ نو سٹیٹلی ٹیس ”جیند تیزی دے نال اپنے بیڈ روم دے وچ داخل ہویا تے زور نال دروازہ بند کر لیا۔ جیند لندن توں لے کے امریکا تک پھر چکیا سی پر ڈھنگ نال گریجیشن وی نہیں کر سکیا سی۔ ہٹن اوہدے واسطے جاپان دے شہر کوبے وچ کمپیوٹر سافٹ ویئر وچ کجھ ٹریننگ پروگرام آرٹج کیہتے سن جہدے بدسلے اوہناں سنے سبے ٹیک والیاں توں اپنے پورے ڈیپارٹمنٹ وچ کمپیوٹر سسٹم

انٹل کرن دا ٹھیکا ہوتا سی۔

پر جنید توں اوس شہر وچوں چھیاں دی بو ای بڑی آوندی سی، اوہنوں احساس ای نہیں سی اوہ سے ایس ٹرننگ پروگرام دی کئی بھاری قیمت دتی گئی اے۔ پورج وٹوں پوڈل دے بھونکن دی بڑی پارک جی آواز آئی تے غیر ٹریک سوٹ دے وچ بلوس زارہ، جیک فوڈ کھا کھا کے اوہنے اپنا وزن بے شمار ودھا لیا سی۔ اج کل اوہنوں گھٹان دی کوشش کر رہی سی۔ اوہ ہم جا رہی سی۔

”گڈ مارننگ ڈیڈ“

”مارننگ سویٹ جاملڈ، ہاؤ آر یو“ اوہ لکھ جان لگے تے زارہ اُچھل کے سلاٹس آگئی۔ ”پاپا روم میں کنسرٹ ہو رہا ہے۔ آئی مسٹ گو“

”او شور! کون آرہا ہے“

”مائی فیورٹ سپاٹس گریٹر“

”میں کنگز ٹریوٹز والیاں توں فون کر دیاں گا، ہائی تمہیلا توں آپ اوہنوں نال طے کر لوں۔“

”بٹ دس ٹائم یو مسٹ گوی لائٹ آف مئی۔ ایس روم، روم یونو“

ہاں رومین بادشاہواں دا روم دیکھن واسطے دی پلو شاہواں ورگی دولت چاہیدی سی، ٹرنس دی ریٹائرمنٹ توں بعد روم وچ سیشن ہونا چاہندی سی۔ اوہناں دی لہنی چائس بیرن کا پر بیوی بیٹی دوویں روم آتے فرسٹا سن۔ ”سور وارمنٹھ“ سور لائف“ اوس شہر دے خون وچ سالے وی شاہد کوئی وحشی جی گری سی، جیرس ٹھنڈا ہو چکیا سی، روایتی جیہا پرانا جیہا، اوہ سن

ڈور ول دودھ رہے سن جتھے ہاؤس کیپر دیوار نال لگے بہت ہاریک شیٹے دے باز وچ نیولپ سجا رہیا سی، کے ایل ایم دی فلیٹ جدول دی براہ راست ایسٹریڈیم توں آوندی، اوہناں واسطے تازا چھل آوندے سن۔ ایک چھل پلکل سیاہی ناکل سرخ جیہا اوہناں نے نرمی نال کھچیا تے کالر وچ لگان دا سوچیا، کارڈ نے اخروٹ دی کٹڑ دا بھاری دروازہ کھولیا جندے تے دھات دا کم کافی سی، باہر ڈرائیور دروازہ کھولھ کے اوب نال انٹرن کھلوتا سی، پی اسے فایلاں دا تھباتے دو پریف کیس چکی کھلوتا سی، گڈی پورج وچوں نکلی تے اوہناں دیاں اکھاں وچ تیز روشنی پئی، ایہ دن اسلام آباد وچ گرم سی، گڈی دا اسے سی پہلاں ای آن سی۔ ڈرائیور نے اوہا رخ مزید صاحب ول کر دتا۔

”سر“ پی اسے گل بات دا آغاز کرن لئی موسم دا سہارا لینا چاہیا، مختصر ”نیں“ توں پہلاں ای اوہناں دے سٹرکٹی پرائیویٹ سوبائل فون دی گھنٹی وچی، بھلی صاحب سنے نمبر پڑھیا، میڈم زہرا دا نمبر سی اوہ، اوہ سوچن لگ پئے، انڈ کران یاں نہ، اسے رات دی تھکاوٹ اوہناں دے پنڈے وچ سی، فیر پچ نہیں کویں ”ہن“ داہن وب گیا،

”نیں.....“

”حضور ہم ہیں“ زہرا مخصوص آواز وچ لفظ سنے لے کر کے بولی۔

”جی میڈم“

”حضور ایک بنگالی لڑکی آئی ہے، کیا بتاؤں کیا چیز ہے، لچ پر تشریف لائیے گا، ایک بچے“

اوہناں توں یاد آیا، ایک وجے اوہناں دی بھین نال اپائنٹمنٹ سی، بھین وی کیہ چیز سی، سینے دیاں گولائییاں جویں چودھویں دے جن دے بو ٹوٹے کر کے پلاؤز وچ رکھ دیو، سنگ مرمر ونگوں ترشیاں لیاں لیاں لہن، پر بلا دی سیکسی ہون دے نال نال اوہ انٹیکچورل وی سی، بھٹی صاحب نے ویہ ورھیاں توں وی دودھ دی شدید محنت نال اپنے آپ توں بین الاقوامی سطح آتے ایک انٹیکچورل دے طور تے منوایا سی، اوہناں دی خاتش سی، بھین دے پیچ دے وچ

اوہنوں دا نال کو-آفٹر دے طور آتے آوے۔ اوہ ایسٹاں دناں وچ جتا انٹیکچورل بھن دی کوشش کر رہے سن، اوٹا ای لوک اوہناں دی زندگی وچ جنس تے محض جنس واژن دی کوشش کر رہے سن، میڈم زہرا توں لے کے بروموشن دے امیدوار جو لیس تک، دیسی ٹیکسیداروں توں لے کے این جی اوڑ تے ملٹی پھیشنل کمپنیاں دے سینئر ایگزیکٹوز تک، سبھ دیاں آفران تے لگ لگیں، دودھ توں دودھ جوان تے حسین، عورتاں دے ننگے پنڈیاں تے پرنٹ ہونکے آوندیاں سن۔

”نہیں زہرا اصل میں ایک بچے بھین کے ساتھ اپائنٹمنٹ ہے“

زہرا لکھتا مار کے ہسی ”حضور چھڈو اوس پھکے چھے حسن توں، مالا تے ساون دی گھٹا اسے، تے ایہی نمکین، ڈنگلیاں پنڈے رو جاؤ گے، میں انتظار کراں گی“ زہرا فون بند کرن توں پہلاں بولی، ”نہیں نمکین حسن توں اسے نہیں شہر وچ کسے نہیں چکھیا، اج صرف تماڑے واسطے، کل دا وعدہ نہیں“

فون بند ہو گیا پر اوہناں دیاں اکھاں کھل گئیاں تے چکن لگ پئیاں، اوہناں دے واسطے؟ صرف اوہناں دے واسطے؟ اوہناں سوچیا، کیہ کجھ سی؟ ہالینڈ توں پلکل فریش نیولپ، لندن دی ریڈیٹ سٹریٹ توں وائسن تے دو جیاں دے ریڈیٹ ڈزائن، برطانیہ دے شاہی خاندان تے نو بیٹی دے کپڑے سیندے سی، بنگال توں مالا، پلکل فریش، جنٹوں ایس شہر وچ اسے تک کے نہیں چکھیا سی، کل رات اوہناں دے پہلو وچ، بلکہ تھلے کیہ سی اوہناں نے فیس سوٹ تھلے اتھائی و لگر انداز نال سوچیا، انٹائی ڈی، اسلام آباد توں دس میل باہر پشاور روڈ تے درختاں وچ چھپے نادر خان دی قلعا نما کوٹھی دے وچ اوس کڑی دا پورا بدن پر خاص کر کے درمیانہ جیٹا ایٹا جھکھ ودھاؤ سی کہ اوہنوں نے اوہ دے نال خلاف وضع قطری شدید ہنسی تشدد کیتا، اوہ کجھ چر توں محسوس کر رہے سن کہ اوہ پردرٹ ہو رہے نیں، اوہناں دے ذہن دے وچ کجھ شدید بیجانی خیال

اُبھرے چنٹاں ٹوں وقتی طور تے دبان واسے اوہناں نے نظراں ایسہ اودھر پھیریاں۔ فیڈم چوکنے "اسیں کدھر جا رہے آں؟" گڈی سیکرٹریٹ ول نہیں جا رہی سی۔

"سر ڈیفینس فیسری وچ بریڈنگ اے" موٹ ارجنٹ اسٹیبلشمنٹ توں فون سی۔ پانی ساریاں پیا کشمش بعد وچ۔ "یکدم اوہناں دے اندر اک اپنی ٹنٹ بیرو کریت جا گیا تے روپوت وانگوں سوچن لگ پیا۔ "کمزری میٹنگ؟"

"نصیر صاحب پملا کوئی اطلاع سی؟" "نو سر۔ پر سٹیا اے ہاشمی صاحب نے تھہ تہاڑاں شامل کروایا۔" پی اے نے فخریہاں وسیا ہاشمی صاحب سیکرٹری اسٹیبلشمنٹ سن یعنی ملک دے اصلی کار فرما۔ اوہناں ولوں پروپوز ہون دا مطلب نصیر صاحب ورگے پی اے بہت چنگی طرحاں سمجھدے سن۔

ڈیفنس فیسری وچ خلاف توقع میلا لگیا ہویا سی۔ گورنمنٹ وی کرم کبھی ہوئی پئی سی۔ چیف صاحب آپ آرہے سن پر عین آخری وقت ورلڈ بک دے پریزیڈنٹ ولوں کال آگئی تے اوہناں ٹوں فوری طور اُتے خٹاں ڈیپارٹمنٹ والیاں ٹال میٹنگ کرنی پئے گئی۔ کانفرنس ہال دے اندر ملک دے بہترین بندے سن 'بہترین لباس' بہترین درویاں' بہترین بھارے مرداناں پر فیوم تے اونیاں ای بھاریاں گھن۔ اسلام آباد توں لے کے واہٹ ہاؤس تک دیباں ذاتی حوالیاں دے ٹال۔ ایسوجیا موقع جتھے بندیاں تے بکال' ملک تے جنگی دی تقدیر دے فیصلے پل وچ ہو جانے نہیں۔ ہاشمی صاحب آپ بہت بار سوخ بندے سن۔ اوہناں ٹال اک گل کرن والیاں دیباں آپ لائیاں لگیاں ہونیاں سن۔ اوہناں ٹوں فرصت ای تہ بل سکی جدوں یکدم ہال دیباں لائیاں جتھے گئیاں۔ سکرین تے پی ٹی وی دی تیار کیتی اک فلم شروع ہو گئی۔ فلم سندھ تے بلوچستان وچ خشک سالی توں متاثر ہون واسلے علاقیاں دی سی۔ چونکہ ٹی وی سٹیشن ہون والی نہیں سی بلکہ سرکار دے اپنے واسلے سی 'اسیں لئی بنا

سنہری پونے تے اصلی لگے حقائق دے ٹال۔ "ہاشمی صاحب تے کئی دنوں اُتے سرکاری طور جو کچھ ہون چاہی سی" اوہ اصل حقائق دے سمجھنے لگے۔ "ہاشمی صاحب" بلوچستان تے سندھ سمجھدے تھن لہو لہو ہون چکے سن۔ کئی پنڈاں تے پندرہ روز بعد تک دیکھن واسلے اک بندہ نہیں سی۔ تھن تھن جانوراں دیاں اداشاں تے چرپاٹے ہون وچ ڈوڈیاں اداں تے گرجھن۔ فلم "ہاشمی صاحب" سی کہ انتہائی عمدے داغاں واسلے تے غیر جذباتی انداز وچ سوچن واسلے ہون چکے بیرو کریت وی اک واری پل کے روپوت کور کماڈ کوٹا جڑے ایہ کانفرنس کھنکھ کر رہے سن 'اوہناں تے فوری طور اُتے فلم بند کروا دتی تے روٹیاں آن کروا دیباں تھن سچے مورال تے برا اثر نہ پوسے تے ایسے سلیٹ وچ کہتے جان والے اوہناں اقدامات دا ذکر کرنا شروع کر دتا جوہیں کہ آٹے دے کٹے تھیلے تقسیم کیتے گئے سن' کمنٹاں علاقیاں ٹوں آنت پڑت قرار دتا جا چکیا اے۔ انٹرنیشنل ایجنسیاں ٹوں کوہن مدد واسلے کیا جا چکیا سی۔ تے ہور کیا جاتا سی۔

تے غیر جاوا دا وقتا کر دتا گیا۔ پر غیر چاہ دا وقتا وی لہا کر دتا گیا' باقی فلم دی نمائش منسوخ کر دتی گئی۔ موضوع سنٹرل ایشیا دیاں ٹویاں آزاد ہون والیاں ریاستیں دی سیاسی صورتحال' اوہنوں توں ایجنٹ والی ٹویاں شاعری ول پھیر دتا گیا۔ تھوڑی دیر وچ خشکی قید سالی دا ذکر اوہنوں اُتے ڈو گیا جوہیں اوہنوں وی اداں تے گرجھ کھائے ہون۔ ہاشمی صاحب اک ڈیفنس گل کھا رہے سن جدوں اسٹیبلشمنٹ دا اندر سیکرٹری اوہناں ول دوسیا۔ "سر ہاشمی صاحب پروپوز کر رہے نیں" ڈیزبرٹ ٹائمک فورس دے چترمین دا اضافی چارج وی تانوں دے دتا جاوے۔ "ہاشمی صاحب بری طرحاں چوکنے۔ "میتوں؟ میتوں کیوں؟ میرے کول پملا ای بہت زیادہ اضافی چارج نیں۔"

"ہاشمی صاحب ٹال آپ گل کر لئو" اوہ چاوا دی بیانی پڑ کے آپ ہاشمی صاحب ول دوسے۔ "پندرہ روز اور پوانے" ہاشمی

صاحب نے جریٹاں ٹوں کیا چنٹاں وچ کچھ پملاں ای اوہناں ٹوں بڑی چنگی طرحاں جانڈ سے من۔ جو تے سول تے ملٹری ایسٹریٹ نے فورن ای شٹاڈی ریمارکس داغ دتے۔ "رائٹ مین فار دی رائٹ جاب" پر اوہناں نے ہاشمی صاحب دا گٹ پھڑ لیا۔ "نو می ٹاٹ ہاشمی، ٹاٹ ایٹ آل"

"وائی ٹاٹ؟" ہاشمی صاحب تھہ تے وٹ پا کے بولے۔ "تیس سہ توں مناسب افسراو۔" اوہناں نے اوہناں دیاں پانچس وچوں کچھ اوہناں ٹوں یاد کرائیاں سندھ وچ لینڈ ریکمیشن دے کو' لینڈ ریکمیشن کیشن دے چترمین' فیڈ بلوچستان دے چیف سیکرٹری' فیڈ... اوہ پانچس کید کچھ کہ رہے سن۔ پر ہاشمی صاحب دے تھہ تے ڈگتیاں سلواں پنے گئیاں، اوہ ساریاں گھن اوہناں دی روح تے دکھدے ناسور سن چنٹاں ٹوں ہاشمی صاحب بطور کریڈٹ گنوا رہے سن۔ پر فیصلہ ہو چکیا سی' پندرہاں ویہ منٹ توں بعد افسر روانا ہونے شروع ہو گئے۔ سوائے ہاشمی صاحب تے ٹویں ٹائمک فورس دے افسراں دتے۔

تے فیڈ تھوڑی دیر بعد ہاشمی صاحب فرنٹ صوفے دے آتے تھہ سن تے اوہناں دے پچھے اوہناں دی ٹویں جی ٹائمک فورس۔ ہال دیاں بتیاں بجھا دیتاں گئیاں' ہن اوہناں ٹوں کلیاں اوہ پوری فلم دیکھنی سی' اپنے کشمش دینے سن تے لہیاں سفارشی پروپوز کرناں سن۔ فلم دوبارہ شروع ہو گئی۔ اسے اوہ پہلی والی جگھا تک نہیں پچھے سن' اوہناں دا پرائیویٹ موبائل فون وچنا شروع ہویا۔ تریس ولوں کال سی۔ "ان دبا کے اوہ سرد لہے وچ بولے" "نیں" دوسرے پاسے تیم صاحب چیک رہے سن' "ڈیڈ نے مجھے ابھی بتایا ہے" تم ٹائمک فورس کے چترمین بنا دیے گئے ہو؟"

"نیں" "ان فارچونیلٹی" "وائی ان فارچونیلٹی؟ ڈیڈ کہ رہے تھے" یہ پوسٹ اس وقت سب سے زیادہ پروڈکٹو ہے۔" ہاشمی صاحب دے ملہنے بکریاں بھینڈاں

دسے مرے ہوئے اجڑ دی تصویر آ رہی سی۔
 ”ڈیڈ بتا رہے تھے“ وہ کوشش کر رہے ہیں
 کہ انٹرنیشنل ڈونرز اور انجینئر کی کاتھری یوشن
 بھی ڈائریکٹ آپ کے پاس آئے۔ یو لو رائل
 کنگ۔ اوور بیلن ان روم“ ہوں“ روم ویج
 گل بیکم دیال اکھاں ویج تارے جج
 رہے سن۔ سکرین تے سنگھار شجر پھاڑاں وچکار
 ایک پنڈ سی جو اجڑ چکیا سی۔ اکثر گھراں دے
 دروازے کھلے سن پر نہ کوئی بندھا نہ کوئی پرندا
 نہ کوئی جانور۔ بس منظر ویج وڈے وڈے پتھر
 سن چٹاں ٹوں ہتھ لایاں بغیر ای اندازا ہوتا سی
 کہ اوہ کتے تپ رہے ہو رہے ہون گے تے
 تپ کے ٹٹ کے کویں ریزا ریزا ہوندے ہون
 گے۔ سندھ دکھایا جا رہیا سی جتھے ریت اُڑ رہی
 سی، ایک اونٹھ ریت اُتے ڈگ رہیا سی، ڈنیا دا
 سبھ ٹوں ودھ صبر والا جانور۔ پانی ٹوں بغیر کتے
 کتے دن رہ سکدا اے، اوہ ٹرن ٹوں عاجز ہو
 رہیا سی۔ گدا سی زمین ٹوں نہیں اونٹھ دی کنڈ
 وچوں دی پانی دا آخری قطر اٹک گیا ہووے گا۔
 جانور ایسا ٹٹک گیا سی جویں جیوندے جانور دی
 تھاں کوئی حنوط ہوئی لاش ہووے۔ اوہدے
 وڈے وڈے گلہ پل رہے سن پر کوئی گرج وار
 آواز نہیں نکل رہی سی، گدا سی جویں اودنرا
 بوہڑا رہے ہون کسے مایوس ہڈھے داگنوں۔
 تھوڑا جیسا گے اونٹھاں دا ایک پورا اجڑ موہیا پیا
 سی، مرگ ٹوں پہلاں ایہ اونٹھ کویں بلبلائے
 ہون گے۔ میڈم زہرا دا نمبر بار بار فون دی
 سکرین تے بلبلا رہیا سی۔ اوہناں دے سائینے
 سکرین تے ایڈی موت کھلری ہوئی سی کہ اوہ
 بھل گئے کل رات اوہناں نے کیہ کیتا سی تے
 اج ڈپہرس کیہ کرن دا سوچیا سی۔ فیر ایک
 انتہائی خوفناک منظر آیا۔ ہندی ایک جھلکی
 اخباراں ویج آ چکی سی، ایک بلوچی بڈھا لہنی
 جوانا دھی بھرے بازار ویج ویج رہیا سی پر نہ
 بڈھے دے چہرے تے زندگی وی کوئی رمت
 سی نہ کڑی تے چہرے تے کوئی تازگی۔ کڑی
 اپنی قلم ماری سی جتی سوچی جا سکدی اے۔ تک
 تک فون دی سکرین تے فیر نمبر ابھرے۔ میڈم
 دے نمبریں دے پچھتے اوہنوں تے اوس بنگالی

کڑی ٹوں چرن دی کوشش کیتی جدا حسن اپنا
 نمکین سی، پر کجھ دن پہلاں ممکن اے کجھ دن
 یاں کجھ مینے پہلاں اونوں بنگالی ہڈھے پونے
 انج ای وپچیا ہووے۔ مٹھی چاڈل دے بدلے،
 ایہ بلوچ بڈھا شاید پانی دے اک گڑے بدلے
 کڑی ٹوں ویج دیوے۔ جزی مینے دو مینے بعد
 کراچی اسلام آباد، نظر آوے تے کوئی میڈم کہ
 رہی ہووے ”ہماراں دا الہز حسن چٹوں شہر
 دے کے بندے اچے تک نہیں چھوہیا“ تمام
 تر حیط تے کھنی واپڈ کونڈ نہیں دے، یاد جو
 بھئی وی کھل تھیلے سب ریگ گئے، جن جنوی
 پنجاب دا علاقہ دکھایا جا رہیا سی ہندے دل فحل
 ہوئی ہوئی ودھ رہیا سی، رکھ تے بندے، اکو
 نیچے سڑ رہے سن۔ درخت اوتھے ای کھلوتے
 سن تے بندے ہجرت کر رہے سن، ہجرت، ڈنیا
 دا سبھ ٹوں خوفناک سفر، ایک پاسیوں ایک ہتھ
 دوڑی، ہتھ خورے حلالا سی، پاس ٹوں بے
 حال۔ اوہدے کوٹوں ٹیا ای نہیں جا رہیا سی پر
 اوہ سن دی کوشش کر رہی سی۔ خورے اپنے
 واسطے نہیں لہنی کجھ ویج چکی امانت واسطے، ہتھ
 اڑگی تے فیر یکدم چھوٹ وٹ کے دوڑی۔
 یعنی صاحب ٹوں انج لگا جویں اوہناں ٹوں
 صوفے دی بجائے موت دی بگنی کرسی تے بٹھا
 وٹا گیا ہووے۔ تے یکدم اوہدے جسم ویج
 کھٹاں دولت بجلی چھڑ وئی گئی ہووے۔ اوس
 دن وی ہتھ انج ای کسی سی تے زمین وی انج
 ای تپ ہوئی سی جویں تپدی بھٹھی ویج ریت
 ہووے، پر اوہ زمین شورے دانی سی، شورے
 دانی مٹی ناں جتھے تھلیاں گدیاں، انج نشان
 پیندے جویں کسے لے لوہے دیاں سلاخاں ناں
 دلخ رتا ہووے، اوہ کجھ پیر دی کدے اڈی
 لاندہ تے کدی پنجاب، پر سبے پیر دی اڈی تھلے نگر
 دی ٹوں کھٹھ کے ایہو جیہا زہر پاد ہو یا سی کہ
 پیر تھلے نہیں گدا سی، پر ٹرٹا مجبوری سی۔ اوہ
 اڈے سرجن پور دے سرکاری ہسپتال ٹوں ہتھ
 ٹوں میڈ لوا کے آ رہیا سی، قہر دی گڑی تے
 جانور ٹوں بے چین کیتا ہویا سی، فیر پتا نہیں
 کویں ہتھ ٹوں بھورا بھر منڈے دی بے توہنجی
 دا پتا لگ گیا، ایک وارگی بزمار کے اوہدے

رکھے دسے ہتھ ٹوں سنگھل چھڑ وایا، تے چھوٹ
 وچھوٹ دوڑی۔ رکھے دی جان نکل گئی، پچھتے
 ہال ویج بیٹھے کسے افسردی بلکی جی ”اوہ“ سٹائی
 وئی، پور سول، دوڑی ہتھ اک وار رکی، سختی
 ہوا ویج چھلکی تے تک پھلا کے ہر پاسے نمی
 سوگھن دی کوشش کیتی۔ کیمرائین نے بڑی
 چابک دستی ناں اوہدیاں اکھاں دا کھوڑ لیا سی،
 اکھاں جڑیاں مٹی تے دھوڑ ناں پڑ سن پر
 اوہناں ویج اکو سوال سی ”کدھر سے پانی دا
 گھٹ“ رکھے ہوریاں دی ہتھ ٹوں تے آئی
 ہوئی سی، کجھ دنوں دی گل سی، ماں تے پنڈوں
 ٹورن لگیاں اونوں سو واری نصیحت کیتی سی،
 سنگھل گھٹ کے پھر رکھیں، ہتھ ٹوں دوزن نہ
 قویں، دو سال پہلاں وی نمبردار حشمت خاں
 دے گھر آئے پر وہناں نے شکار کھڈ دیاں ہتھ
 دے پھل لنگے کھلو کے تھیراں اُتے تین چار
 کھٹے قار کر دتے سن، ہتھ بکا پنا کے دوڑی
 تے حمل ضائع ہو گیا، ہتھ دا بڑا ای خون وگیا،
 بڑی بیمار ہوئی، ڈوہ وی ٹٹک گیا تے اوہناں
 دیاں آس امیدیاں وی انج ای ٹٹک گیاں، دو
 سال ڈوہ تے کیہ، اوہ تے کسی دسے اک گھٹ
 ٹوں وی ترس گئے سی، رکھا لہنی اڈی دی
 تکلیف بھل کے ہتھ پچھتے دوڑیا، ہتھ مختار سے
 دے کماڈ ویج جا وڑی جتھے اوہدے لئی تستا
 مشکل ہو گیا سی، پر فیر دی اوہ ہتھ سی، رکھے
 ٹوں تے انج لگا جویں آگاں ناں اوہدیاں باہواں
 ختے ناں انج بچھیاں گیاں، ہون جویں کسے
 نے چاقو ناں بے شمار چھوٹے چھوٹے چھ
 وٹے ہون، ہتھ کماڈ وچوں نکل کے کھالے ویج
 دوڑی، جن ہتھ ٹوں پھڑنا اوہدے دس ویج
 نہیں سی، پتا سوچے کجھے اوہنے چیکیاں ماریاں۔
 ”پھڑو..... پھڑو.....“
 پی اے تیزی ناں یعنی صاحب دل جھلیا،
 ”سرا مینوں کجھ آکھیا ہے؟“
 ”ہاں؟ نہیں؟“
 ”پی اے تیزی ناں پچھتے ہو گیا“ سوہری سرا
 مینوں لگا سی جویں شمس کجھ کہ رہے او
 ہتھ دوڑ رہی سی، فیر یکدم ای ایک کڑی
 نظر آئی، اوہدے ایک ہتھ ویج رہیا سی، ڈوسہ

ہتھ وچ تھوڑا جیہا گھاء تے کڈ پچھتے جھولی وچ تھوڑا جیہا گوارا۔ ”کیہ ہویا رکھے؟“

رکھا رو ای پیا ”مجھ نئیں پئی اسے۔ اوہ اوہ.....“ رکھا اوہنوں دستا چاہندا سی پھلاں کیہ ہویا سی تے ہنن کیہ ہو سکدا سی۔ پر اوہدا ساہ ایٹا چڑھیا ہویا سی کیہ اوہدے موٹہ پونں گل ای نہیں نکل رہی سی۔ رچی نے رہیا جھولی وچ سٹیا تے مجھ پچھتے دوڑ پئی۔ رکھا وی لنگھاندا ہولی ہولی پچھتے زریا۔ رچی بڑی لمی سی لسیاں لسیاں چھالیاں ماردی ہوا وچ اڈوکی جتھے تک پہنچی تے سٹکل ٹوں جھ پالیا۔ جتھے ٹوں سنبھالنا اوکھا سی پر اوہنے قابو کرای لیا۔ رکھا پنڈ پینچنا چاہندا سی پر رچی نے جتھے دنی حالت دیکھ کے آکھیا ”نہ ایہنوں کھیاں والے بوڑھ دے تھلے لے چلے آں“ اوہناں دے کجے جتھ کوئی ڈیڈھ بکا ڈور بوڑھ سی۔ ایس بوڑھ دا کوئی ناں نہیں سی۔ سوائے ایہدے کہ کھیاں والا۔ پر تیاں چوہاں پنڈاں توں آن والیاں سڑکاں ایچھے آ کے ملدیاں سن تے وڈا کھانا دی تیاں وچ تقسیم ہو جاندا سی۔ ہتھوواں سکھان دے ویلے دا ایچھے ہتھ ای وڈا بوڑھ سی جہدے ناہن ہر پاسے کھنرے ہوئے سن۔ اوہناں دی چھاں نے کدی ایہناں پلایاں تھلے پائی نہیں کھن دتا سی۔ رچی نے ہکا کر کے جتھے ٹوں بوڑھ دی بڑ ناں بھیا۔ بوڑھ دے شمال وچ کے زمانے وچ شیخو دا ڈیرا ہوندا سی جہڑا مدت ہوئی اُجڑ گیا سی۔ پر اوہدی کھوہ اسپتہ دی سی جتھے پرانیوں دو چار پالتیاں پھیاں رہندیاں۔ آوندے جانے مسافر او تھوں پائی پی لیندے سن۔ پر کھوی ایہی ڈو تھکھی سی اوہدے وچوں پائی کڈھنا سوکھا نہیں سی۔ ناسے آں دوالے کریاں دے درخت سن ہنرے کچے سن۔ پنڈ وچ مشہور سی اوہناں کریاں وچ جن تے چڑیاں رہندیاں نیں۔ ایسے لمی رکھے درگے کھے مٹھیاں ٹوں کڈی کھوہ والے پاسے جان دی جرنٹ نہیں سی ہوئی۔ پر رچی بے دھڑک ہو کے اودھر گئی تے کھوہ وچوں ٹھنڈے پائی دی پائی کڈھ کے لے آئی۔ رچی نے جوں ای پائی اوہدے اگے رکھیا جتھے اگو ساہ پائی دی پوری

پائی پی گئی۔ ”ہا کنا ٹھنڈا پائی“

آرمی دا اک ٹائف افسر بجھی صاحب ول جھکیا۔ ”ٹھنڈا پائی؟ نو سرو سرو۔ ورا از نو واٹر ایٹ آں۔ یہ جو کونیں دکھائے جا رہے ہیں یہ پائل سوکھ چکے ہیں۔ کاریزوں تک سینکڑوں فٹ گہری کاریزیں جن میں پانی ریگلتا رہتا تھا وہ بھی خشک ہو چکی ہیں۔“

بجھی صاحب مدت بعد کسٹنیز ہو رہے سن۔ کئی درمے پھلاں اوہنوں ٹوں تے خورے یاد وی نہیں کئی درمے پھلاں ارج ہوندا سی پر ہنن تے اوہناں دی زندگی پائل سدھی سی۔ بغیر کسے کسٹنیزون دے، پر ایس سکرین دے اُتے کیہ کسٹنیزون کھل رہیا سی۔ رچی پالتیاں کڈھدی کڈھدی تھک گئی پر جتھے دی پیاس نہ بھجی۔ رکھا جہڑا ایہ سبھ کجھ دیکھدا پیا سی رہ نہ سکیا۔ ”بس کز رہے“ بھیرا پائی پی لیا جتھے نے

”میرا وی ایسو خیال اسے۔ توں دی پیوں کلا“

رچی اک ڈوبی پائی وچ پائی کڈھ لیا۔ رکھا بے تائیں لہٹی پیاس ٹوں بھلیا ہویا سی۔ اوہنے ڈول ناں موٹہ لاپا تے فیر جتھے واگوں اوجھا ڈول اک ساہ وچ ای ختم کرونا۔ فیر آپ وی ہس پیا تے جوں مشائی پیش کیتی ”توہا! کئی گرمی اے“ رچی ٹوں مشائی دی ضرورت نہیں سی۔ ہس کے پوی ”ہور پالے“ میں ہور پائی کڈھ لیاواں گی

”توں تھک جاؤ گی“

”نئیں دے اڑا! ایہدے نال کیہ ٹھکنا“

فیر جتھے ول دیکھن لگ پئی۔ بوڑھ وی چھاں تے پائی پی کے جتھے ٹوں وی قرار آ گیا۔ جتھے نے اگلیاں نکا نیویاں کیتیاں رچی فورن سمجھ گئی۔ اوہنے شکار کے جتھے ٹوں ہولی وئی بٹھا دتا۔ رکھے نے بے اختیار جتھے دے ڈھڈ ول دیکھیا۔ رچی نے اوہنوں تسلی دتی۔ ”خیر اے جتھے نہیں ہویا۔“

”شکر اے“ رکھے دے اپنے ڈھڈ وچوں لکھ دا ساہ لکھیا۔ بے جتھے ٹوں سمجھ ہو جاندا تے ایس فیر دو سال لکھے مر جاندا۔ رچی نے لہٹی

جھولی وچوں گھاء کڈھیا تے جتھے دے اگے ڈھیری لا دتی۔ رکھا بے اختیار کھلو گیا۔ پائی دی بڑی گل سی فیر دی اوہ کھوی دا سی۔ پر شکر ڈپیرے بھتیس کھوتیا گھاء کے ڈوسے دے جانور ٹوں پا دتا..... ”رچی رہن دے“

اوہنوں لفظ نہیں لہ رہے سن چہن ٹاں اوہ رچی دا شکر ادا کرا۔ کوں اوہنوں منج کرا۔ اوہنے ویلے اوہدی اڈی وچ اسے ٹیس اُٹھی۔ اوہ جنی چھتی ناں اُٹھیا سی، اوئی چھتی ناں زمین اُتے ڈگ پیا تے ڈگدیاں ای تیر پھڑ لیا۔ ”اوہ.....“

اک افسروڈے صاحب دے سائے کافی دا گھ رکھ رہیا سی جہڑا اوہنے تھوڑی دیر پھلاں سروس بوائے دے کوٹوں پھڑا سی۔ ”کیہ ہویا سر؟“

سکرین تے پائل بھیرا سی۔ شاید رات دا کوئی سین آ رہیا سی۔ بجھی صاحب ٹوں یکدم ٹٹا آ گیا۔ چپکے ”نان منس“

”آئی ایم سوری سر“ افسر یکدم انہن سن کھڑا ہو گیا۔ انھیرے وچ کجھ نظر نہیں آ رہیا سی ”شاید کافی ڈگ گئی۔“ ”آئی ایم سوری سر“

”جسٹ گو اوسے“ پر اوہ منظر جا ای نہیں رہیا سی جہڑا رات دا نہیں شکر ڈپیرا سی۔ رچی گھاء جتھے ول سٹ کے اوہدے ول دوڑی سی۔ ”میری اڈی وچ..... میری اڈی وچ.....“ رچی نے اوہدا تیر پھڑا۔ اڈی دے تھلے ہتھ سوچ سی۔ پھوڑے واگوں۔ تے جہدے مرکز وچ اک سفید جیہا نشان سی۔ ریشا پیا ہویا۔ رچی نے سر ہلا دیاں آکھیا کڈھ دیاں؟ پتا نہیں۔ ارج کرتوں لہا سچے جاسے تیر میرے گوڑے تے رکھ دے۔ فیر اوہ نہوواں ناں اوس جگھا ٹوں ہولی ہولی کھوچن لگ پئی۔ اوہنوں ریشے والی جگھا تے بڑا درد ہو رہیا سی۔ رچی دا ڈو جا جتھ اوہدے تیر دے اُٹھتے پاسے رکھیا ہویا سی۔ اوس جتھے دی پکڑ وچ نرمی سی۔ بوڑھ دی چھاں تھلے کجھ ایسو جی گرمی جتھے ایسو جیہا اولاً جادو سی کہ اوہ درد نکل گیا۔ بلکہ اوہنوں درد ناں مضا مضا آون لگ پیا۔ رکھے ویٹاں اکھاں دے پوسٹے بھارے ہون لگ پئے۔

اوپنے بر زمین سے دکھ کے اکھاں بند کر لیاں۔
 غیر یکدم ای چہپ پکپکاری واگلوں چٹنی تے
 اوہوں لگا اڈی بیچ ٹھنڈا پہ گئی۔ اوہ جھپتی نال
 یہ گیا۔ ”ریٹا نکل گیا؟“
 ”ہاں پر توں لہا پیا رہ۔ اسے کنڈا بیچ ای
 اے۔ میں اوہوں وی کنڈھن لگی آں۔ نوک
 وچے رہ گئی تے غیر زہر یاد ہو چاوسے گا۔ رہی
 اکھاں تنگیز کے دو انگلیاں وے سوواں بیچ کنڈا
 پھرن دی کوشش کرن لگ پئی۔ رہی دیہاں
 دوویں پاہواں اوہدے پیر تے رکھیاں ہون
 وے سبب اوہدے سینے دیہاں گولائیاں اوہدی
 گردن دل چڑھ آئیاں سن۔ اوہدے کڑے دا
 اٹلا بیڑا وی ٹٹا ہویا سی۔ پتا نہیں مجھ توں
 گھیریاں ٹٹا سی یاں پسلاں ای ٹٹا ہویا سی۔
 رکھے نے زندگی بیچ انہیاں سوئیاں شیواں
 نہیں دیکھیاں سن۔ بھلویں اوہ دساں پارھاں
 سال دا ہال سی پر سی تے ٹنڈا۔ اوہ مہسوت جیہا
 ہو گیا تے اوہدیاں نظراں رہی وے سینے تے۔
 پلک جھپکنا وی بھل گیا۔ بھئی صاحب وے بے
 کھلف دوست تے رازدان اکثر اوہوں کنڈے
 سن برہست میں۔ خوبصورت گولائیاں اوہدی
 کمزوری سن۔ اوہ جدوں وی امریکا دی نیوڈ پھرت
 وے اُتے گیا گھنٹے تے پھراں رست اُتے لہا پیا
 عورتاں وے تنگے سینے کھدا رہیا۔ کئی پرائیاں
 دوست عورتاں نے اس کے اوہوں اہدی
 دجھا پھچھی چاہی پر اوہنے اس کے بیٹھا ای نال
 و تا سی۔ پر اوہ منظر اوہدیاں اکھاں ساہنے ضرور
 راز بردا جدوں پہلی وار اوہنے اک جوان
 عورت وی برہست دیکھی سی۔
 جتی دیر رہی کنڈا کنڈھدی رہی اوہ اکھاں
 چھپکے بغیر اوہدے دل دیکھدا رہیا۔ پتا نہیں کئی
 دیر لگی ہووے گی۔ غیر اوہنے مول کچھ لئی تے
 اوہوں وکھاں لئی نظراں اوہدے دل کیتیاں۔
 پر اوہدیاں نظراں تے اوہدے آتے آج جمیاں
 ہویاں سن جویں کسے نے جاوڈ نال کیل دتیاں
 ہوں۔ اچانک ای اوہوں سمجھ آ گئی۔ اوہدے
 گلھاں اُتے سرخی جی دوزی۔ اوہنے پیر چھڈ
 کے کڑے توں کٹھا کر لیا۔
 بھئی صاحب نے پیر سمیٹ لئے۔ مہنگی کلڑی

دے فرش تے اوہتاں وے پھراں دی ہلکی جی
 اواز ابھری تے غیر خاموشی چھا گئی۔ سٹاف افسر
 تیزی نال نوٹس لے رہیا سی۔ رات پتا نہیں کئی
 بیت لگی سی رکھا سکول دا سارا کم وو داری
 ڈہرا کے سون دی کوشش کر رہیا سی پر فیندر
 اوہدیاں اکھاں توں میلاں ڈور سی۔ وار وار
 پاسے پر تدا اوہ جدھر وی موٹہ کروا اوہو کچھ
 نظر آوند۔ سالان بعد رہی دا سینا اک فریم کیتی
 تصویر واگلوں ہاں دی دیوار تے لٹک گیا۔ بھئی
 صاحب نے بے چینی نال سر جھکیا۔ اوہ یاد
 نہیں کرنا چاہندے سن پر اوہتاں توں یاد آ رہیا
 سی۔ مجھ سوچی سی۔ بیچ کلیانی کئی ہوئی۔ اوہدی
 ماں بوٹھی وڈن لگی۔ تے اوہ اک تھانی بیچ
 بوٹھی پاسے ماں توں پچھن لگا ”ماں رہی دے گھر
 وے آواں؟“ رہی اٹھاراں دی کڑی سی۔ کوئی
 ایٹا آون جان دی نہیں سی۔ پر ماں توں یاد سی۔
 اوہنے مجھ پھرتے دتی سی تے اوہدے پیر دچوا
 مول وی کنڈھی سی۔ ”وے آ پترا“
 بھئی صاحب نے پچھیا۔ اسے علاقے بیچ
 کیہ کچھ تقسیم کیتا گیا اے؟“
 اک افسر پھکی جی مسکراہٹ نال بولیا
 ”علاقے بیچ نہیں سر“ صرف اخباراں بیچ“
 ”اوہ سیڈ“ پر اوس دن اوہ سیڈ نہیں بلکہ
 بہت خش سی۔ اوہ خش خش اچھلدا بوٹھی تے
 کے اوہدے گھرا پڑیا۔ پر رہی تے گھرا ای نہیں
 سی۔ اوہدے بچ توں سنا دا دورا پیا ہویا سی۔
 رہی وی ماں لوگڑ سیک سیک کے اوہدی چھاتی
 تے ایسی دایپ کر رہی سی۔ بوٹھی دی تھالی تے
 کے اوہدی ماں نے اوہوں دعاواں دتیاں۔
 مڑویاں مڑویاں اوہنے شرابا کے پچھ ای لیا
 ”ماں! رہی۔۔۔ کتھے اے؟“
 ”پترا گھاء کھوترن گئی اسے کدھر سے باہر
 آوے گی تے اوہوں میں دے دیاں گی۔“
 رکھے توں بڑی مایوسی ہوئی۔ اوہدا گھر جان
 ول دل وی نہ کیتا۔ اوہ ایویں موٹہ چلک کے
 اک پاسے توں ٹریا۔ کوئی نٹھنے گھنے بعد اوہوں
 اندازا ہویا اوہ کھالیاں تے کھاواں دیاں وٹاں
 تے رہی توں بھ رہیا سی۔ غیر اوہوں اک جگھا
 رہی بھ ای پئی۔ ”اوہ! رکھیا توں؟ آہیتے کیہ

کر دیا پیا اس؟“
 رکھا اک دم ہوش بیچ آ گیا۔ تے بھئی
 صاحب تقریباً بے ہوش۔ اوہتاں دا سر موٹے
 وی پشت دے ڈگ گیا۔ چٹوں لہ رہیا سی اوہ
 ساہنے آئی تے اوہ پوننا دی بھل گیا۔
 ”خیر تے ہے؟“ یکدم ای رکھے توں
 احساس ہویا تنگے پیر ٹر ٹر کے اوہدے پیراں
 بیچ چھالے بٹے ہوئے سن۔ رہی رناتے گھاء
 چھڈ کے اوہدے کول آ گئی۔ اوہدی مہنگی جی
 پاتمہ اپنے ہتھ وچ لے لئی۔ اوہدی تلی پھرتی
 گھاء کھوترن وے پونجود بہت ای بڑی نرم سی
 تے پتا نہیں کیو جی سی اوہدی کھل ایہو جی
 سی جو جی رکھے دی اپنی نہیں سی۔ رکھے
 دیاں اکھاں بند ہو گئیاں۔ اوہوں صرف رہی دا
 ہتھ محسوس ہو رہیا سی تے ہو رہاں۔ پتا نہیں
 ہوش بیچ سی کہ بے ہوش۔ رہی توں وی پتا
 نہیں لگ رہیا سی پر اوہ کہہ رہیا سی ”رہی میں
 خٹوں لہ رہیا ساں۔ میں تیرے گھر بوٹھی دہن گیا
 سی۔ غیر میں پنڈ بیچ ہر پاسے تیتوں لہیا۔ سینوں
 رات توں فیندر نہیں آوندی رہی۔ رہی میں
 جدھر ای ویکھاں مینوں توں نظر آوندی
 ایں۔“ بھئی صاحب نے ذرا جی اکھ کھول کے
 آل دوائے دیکھیا۔ کسے افسر توں کچھ نظر تے
 نہیں آ رہیا؟ غیر ساہنے دیکھیا۔ سکرین ڈبل
 پرنٹ ہو رہی سی۔
 رہی اٹھارھاں دیہاں ورھیاں دی تیار
 سی۔ اوہ سر کے پارھاں پارھاں سالان دا مریا
 جیہا پڑھیاں ٹنڈا۔ پر اوہدے لفظاں تے لہجے
 بیچ خورسے کیہ سی ”رہی شرم نال دل کٹھ گئی۔
 اوہ چپ سی۔ رہی دی چپ سی۔ جیس تے گرمی
 قیامت وی سی پر اوہتاں لئی اوہ مل جنت دے
 سن۔ پتا نہیں اوہ کئی دیر کھلوتے رہے۔
 ”میرے دل تک“ رہی کہ رہی سی۔ اوہنے
 نظراں پکیاں تے دیکھیا رہی دے چہرے تے
 ایہو جیہا روپ سی پترا صرف دوپٹیاں دے
 چہرے تے نظر آوند اے۔ ”رہی توں مینوں
 بہت چنگی گلدی ایں۔ جی کروا اے میں تیرے
 نال گلھاں کراں تیتوں ہر ویلے دیکھاں“ رہی
 پیرودہنی بن گئی۔ ”وسے جھلیا بیچ دیاں گلھاں

نہیں کریں دیاں "گھاء وی چک نیا تے رہا دی چک کے اوہ اک پاسے ٹوں مڑگئی پر فیر اچانک اکی مڑ کے تیزی نالں ووهی سته رکھے دا سر گھٹ کے اپنے سینے نالں لالیا۔ ایہ سبھ کجھ ایہا آئن قانون ہویا کہ رسکھے ٹوں سبھ اکی نہیں آئی۔ جدوں اوہنوں سبھ آئی سته اوہدا چہرا رہی دیاں چھاتیالں وے وچکار دیا ہویا سی۔ اوہدے کنناں تک رہی دیاں چھاتیالں سن۔ اوس دن سته اوسنے لیہناں ٹوں دیکھیا سی۔ اج کنناں ٹوں محسوس دی کر رہیا سی۔ کو جہیاں شیواں سن چہریاں اوسنے اج تک محسوس نہیں کیتیاں سن۔

بھئی صاحب نے بڑی ذہانت نال لہی پرائیویٹ لائف چھپا کے رکھی ہوئی سی۔ اپنے سرکل توں باہر کوئی بندا اندازا ای نہیں کر سکدا سی اوہناں دی زندگی وچ کنیاں عورتاں آ جا چکیاں سن۔ جن اوہناں دی زندگی وچ کوئی بے چین رات نہیں سی۔ سیرانی وے اپنے سالن سن کہ اوہ آپ تھک جائدے سن پر سالن نہیں تھکدے سن۔ جن کوئی رات بے چینی دی نہیں سی پر اوہ رات تے واقعی بڑی بے چینی دی سی۔

رکھا تھکے تھکے آتے لہا پیا سی۔ رات دا آخری پیر سی پر نیندر اوہدیاں اکھاں توں میلاں ڈور سی۔ رہی وے گھر پروہنے آئے ہونے سن۔ شام ویلے اوہدی ماں اہی توں بیٹھے جاؤلاں دا سالن لے کے گئی سی۔ سنیا سی رہی دا رشتا ہویا سی۔ اوہدا دل شام وے ای سورج واگوں ڈب ڈب جا رہیا سی۔ کئی واری دل کیتا لہی ماں وے کوئی جاہوے تے ہولی دئی دس دیوے اوہنوں رہی چنگی لگدی اے۔ پر اوہ بڑا چھوٹا سی تے بے بے ٹوں پنا گدا تے پتا نہیں اوہ کنا غصے ہوندا۔ اپنے وے تیرے کسے دی دھی بھین وی تھکا بڑا جرم سی۔ فیر ذات برادری دا وی فرق سی۔ اوہ ٹنڈر سن، رکھے ہوئی آپ وی بڑی کئی جہی گوت دے کئے جھے راجپوت سن۔ اوہناں کول صرف تین سکے زمین سی۔ جندے نال مر کے اوہناں دا گزارا ہوندا سی۔ فیر سبھ توں ووه عمر دا فرق۔ رہی ٹوں تے

چار ورھے پہلاں ای رخصت ہو جانا چاہیدا سی سته اوہ اپنے سکول چاندا سی۔ اگلے دن رکھا سکولوں واپس آیا تے پنڈ وچ مشہور سی رہی نے دیاہ توں انکار کر دتا رہی وے بچ سنے اوہنوں بڑا ڈاریا سی۔ دھیالں وے موہوں انکار پنڈاں دی بریت نہیں سی۔ ٹنڈر وے لوہے ورکے ہتھالں نے رہی وے چھوڑے لہا وے پر رہی وے موہوں وچوں نکلی نہ ٹوں نالں وچ نہ بدلو سکیا۔ رہی کوئی مینا بھر گھر وچ قید رہی۔ ٹنڈر دا دس چلدا تے اوہنوں خورنے وچ ای اندر بھج کے مار دیدا پر اوہدا ساہ وں نہیں سی چلن دیدا۔ اوہنوں ساہ وے دورے چن لگ پنے تے مجبورن اوہنوں رہی ٹوں گھروں باہر نکلن دی اجازت دینی پئی۔ گھاء کھوڑن لئی کوئی چار پٹھے ڈوھ کے لیاون دی۔ اوس دن رہی انہاں تھیلے گھاء کھوڑن لگی۔ ہی جدوں اک دم اوہنوں رکھا نظر آیا تے اوہ یہے ساختا کھلو گئی۔ "وے رکھیا! توں... توں ایہا چہ کتھے رہیا ایں؟"

"میں؟" رکھا روئی پیا۔ "میں تے بڑو ای تیرے گھروں جاندا ساں۔ کئی کئی ویر تھلاوی گلی وے چکر لاندساں۔ پر تیرے ابے کوٹوں بڑا ڈر آندا سی۔"

رہی پتا نہیں کہہ تے رہی سی پر بھورا بھر چھو کرے وے من وچ اک ای سوال سی چہنوں اوہ بہتی دیر ڈک نہ سکیا۔ اوہنے رہی دا چہ پھڑیا "رہی! توں میرے واسطے انکار کیتا سی؟"

رہی دیاں اکھاں کھل گئیاں۔ وسیع اکھاں، انیاں وسیع کہ رکھے ٹوں لگیا جوہں اوہ اکھاں وچ گواچ جلاوے گا۔ رہی چپ رہی۔ فیر رہی دیاں اکھاں ہوسے ہوسے بند ہو گئیاں تے جیراں کول زمین دے آتے گڈیاں گئیاں۔ فیر اوسنے اوہی حرکت کیتی چہڑی کئے دن پہلے رہی کولوں ہو گئی سی۔ اوہ یکدم کھال دی وٹ تے چہہ کے اچا ہویا تے رہی دا سر پھڑکے اپنے سینے نال لالیا۔ "رکھیا...."

"رہی.... میں تیرے نال دیاہ کرنا اے۔ میں وڈا ہو کے بڑا وڈا افسر بناں گا۔ میں وڈا لالٹ

صاحب ہناں گا۔ توں میری بیگم نہیں گی۔" سوہیل دی گھنٹی وئی۔ اوہناں یہے ساختا فون کن نال لالیا۔ سکرین اُتے گرجھالں دا شور سی۔ "ہیلو! کون؟"

"نرجس ہوں" لالں تے گرجھ لاشاں سته اُتر رہے سن۔ اوہ دولہا بن کے نرجس دے گھر اُتر رہیا سی۔ نرجس وے والد صاحب سول سروسز اکیڈمی وے ڈائریکٹر سن۔ اوہناں ٹوں لہی دھی واسطے ایہو جیسا ای داماد چاہیدا سی۔ سدھا جیسا، پنڈو جیسا، بھڑا بھٹا اوہناں دی دھی وے اشارے تے بچ سکے۔ پر ایہ ناچ کوئی برا نہیں سی۔ بیگم تے سر دے اشارے تے چل کے اوہ آپ بہت وڈے افسر سن۔ لالں وے دی لالٹہ پر رہی۔ اوہ مدت ہوئی کدی پنڈ واپس نہیں گئے سن۔ نہ نظائر ہو کے واپس جان دا ارادہ سی۔ نرجس تے زارا روم وچ محل بیوا رہیاں سن۔ روم وے بادشاہی درگا محل۔ اوہناں نے کچھ پنڈ واپس رشتے واراں نال ملن ورتن چھڈ دتا ہویا سی۔ پر ایویں ای کوئی بھلا چکا کوئی ضرورت مند پنڈوں آ ای جاندا سی۔ کوشش دے باوجود اوہ پنڈ دا حال چال پچھنے بغیر نہ رہ سکدے۔ کتے مر گئے سن، کیہ ہویا سی، سیم کئی ودھ گئی سی۔ زیناں کنیاں خراب ہو گئیاں سن۔ جاندا ہے جاندا ہے اوہ ہولی دئی پچھدے "اوہ ٹنڈرناں دی کڑی رہی ہوندی سی؟"

"کڑی؟ اچھا اوہ، اوہ رہی مائی! بہت پڑھی ہو گئی اے۔ تھوڑیاں جہیاں بکریاں رکھیاں ہونیاں نہیں، چنناں ٹوں چاندی رہندی اے یاں کنیاں والے بوڑھ تھیلے بیٹھی رہندی اے۔"

کنیاں ای بکریاں مر گئیاں سن۔ کنیاں ای بھینڈاں ایہر اوہر مریاں پائیاں سن چنناں اُتے لالں تے گرجھالں اُڑ رہیاں سن۔ پہاڑاں تے ریگستاں اُتے تین سالان توں بارش دی اک چھٹ نہیں پئی سی۔ اظلا بول تے فوجی افسراں وے ساکتے تھکھ زمین تے اُتری سی تے بستیاں دیاں بستیاں، گوٹھاں دیاں گوٹھاں، ضلعیاں وے ضلعے چٹ کر گئی سی۔ مریاں، نزع

دسے عالم وچ چیکیدیاں بندیاں تے جانوراں
دیاں اِکو جیہیاں چیکیاں اُسے ایواناں نال نکران
لگ پچیاں تے اِج اوہ کانفرنس کرن کشتے ہو گئے
سن تے اِک ٹاسک فورس بنا کے اپنے اپنے
اِنز کنڈیشنڈ تے کارہیٹڈ دفتران وچ واپس اِ
گئے سن۔ بندیاں دا نہیں، فایلاں دا ڈھڈ بھرن
واسے۔

فلم ختم ہو چکی سی، ہاں دیاں روختیاں ملی
چکیاں سن۔ ٹاسک فورس دے افسر خنجر پیٹھے
سن تے نال ای مستعد پی اے نوٹس لین
واسے، پر بھئی صاحب صرف عالی سکرین ول
تک رہے سن۔ جتڑی ہن نرا سفید پڑوا سی، اوہ
کیہ کجھ دیکھ چکے سن۔ نرا اک سفید جہیا پڑوا
جھدسے اُتے ہن نہ کوئی تصویر سی نہ کوئی
تحریر۔ پر بھئی صاحب نوٹس اوتھے لکھاں اِ لکھ
تحریران نظر آوندیاں سن۔ اوہناں نے پنڈ
واسے کیہ کجھ سوچیا سی، بندیاں واسے، رچی
واسے پر جدوں اوہناں سنے اپنے آپ نوٹس اللہ
رکھے توں اے آر بھئی بتایا، تے رکھا مر گیا۔ فیر
اوہناں نے اوہنوں ماری رکھیا۔ کدی اوہدی قبر
دا نشان دی نہ اُبھرن دتا، پر ہن ائیس سکرین
تے ائیس جیٹی جی چاور دے اُتے اوہناں نے
اپنی موت دیکھی سی کہ مرنا ہویا رکھا جیوند اِ ہو
گیا۔ جے کدی موت وی زندگی نوٹس جنم
دیدی اے، اوہ بغیر نوٹس دسے اُٹھے تے گھر
چلے گئے۔ شاف افسران نوٹس حیران پریشان چھڈ
کے۔

اگلی صبح نرجس بیگم بستر وچ ای بیٹھی
حساب لا رہی سی۔ ائیس ٹاسک فورس دچوں اوہ
کتنے طین ڈالر کڈھ سکدے نہیں، جدوں اوہناں
دا فون وجیا۔ نرجس دے والد شیخ کرامت علی
گھیرائی ہوئی آواز وچ دس رہے سن "بے
دوقف سنے استعفا دے ونا اے۔ ودا ایسٹ
ایکٹ، "نرجس اُچھل پئی "استعفا میرے
توں پچھے بغیر؟ ایہ کس طرحاں ہو سکدا اے؟"
"ایہ ہو چکیا اے۔ فی الحال استعفا ہاشمی
صاحب دی جیب وچ اے اوہناں نے اوہنوں
بہت سمجھان دی کوشش کیتی، میتوں بلایا، میں
دی گل بات کیتی پر اوہ تے پھرتے لکیر ہو گیا۔

ڈوہڑے / مسو سلیمان سا جھوی

میں فرقت دا ساتیں سنگتی ہاں میں وای روی تھل دا ہاں
کیس ویلے کتہ کیس ویلے کتہ میں قہقرا کردی چھل دا ہاں
شیں میڈا خاص نکانا کوئی میں نکلا کیس بدل دا ہاں
سلیمان ہاں ڈکھی ازل کنوں نہ سمجھو اِج یاں کل دا ہاں

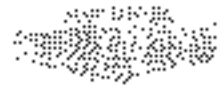
دل ڈے کے دل دل کس گھنڑی اوں دلڑی دا پرتاون کیا
جتھاں تھیون شکوے اقیان وے، اوں محفل دے وچ جاون کیا
جترا دل ول بوجھن تالی اڑے اوں کوکے دا ڈسو پاون کیا
پوسے عشق وچ مار نہ سہ سکے، دل عاشق لوک سداون کیا

میڈے ہونٹھ ڈیکھاں رخسار ڈیکھاں یاں اکھ، نکھ دا میں نور ڈیکھاں
میڈی تاگھ اِج ساہ لاچار پھیندا اے جڈاں وطن توں تیکوں دور ڈیکھاں
میڈا حسین ڈیکھاں دل ٹھر ویندا اے بت سز ویندا اے جو غور ڈیکھاں
تیکوں دانگ نماز دے جن سلیمان، سچ وقت میں روز ضرور ڈیکھاں

متاں ڈیکھن چار رقیب میکوں میں موسم کون دل بل کج روندناں
جتھیدی اکھیاں چوں برسات جاری میں بدل داگوسا کج روندناں
میڈی یاد رویندی ہے میکوں میں روز دہاڑے راج روندناں
سلیمان داگوں توں دی کل رو میں جیویں رت بیٹھا میں اِج روندناں

"ایہ نہیں ہو سکدا"
"ایہ ہو چکیا اے" لہجا ایٹا فیصلہ کن سی کہ
ہیٹھا توں چھا جان وائی نرجس بیگم دوسرا سوال
نہ کر سکی۔ "ہنن کیہ کرو گے؟"
"میں پنڈ واپس جاواں گا"
"اوہ آئی سی۔" نرجس بیگم دے لہجے وچ
اِک دم ای زہری طر اُبھریا۔ "تماراں دی
اوسے کڑی دسے کوئل؟"
پر جواب دن دی بجائے بھئی صاحب مونہ
موڑی بہت ڈور جا رہے سن۔ ←

بھادریں سولی تنگ دیو، اِک پل نوکری تھیں
کراں گا۔"
"وچھا؟"
"کجھ نہیں دسددا۔"
اوسے لہجے بھئی صاحب اندر داخل ہوئے
پر نہ سوٹ، نہ ٹائی، نہ ٹولپ۔ اِک سدا جی
سلوار قمیض وچ جتڑی اوہناں نے صرف پریس
دائیاں نوٹس ملن ویلے پان لئی رکھی ہوئی سی۔
نرجس بیگم "ایہ میں کیہ سن رہی آں؟"
"ایہ سچ اے"

اوه دور جا رهيا سی۔ اوه دوڑيا جا رهيا سی۔
 لاری توں لٹھ کے جدوں اوه پنڈے ول دوڑیا تے
 اوہدی گرگالی وی اڈی ٹٹ گئی۔ اوہنے جتی لاد
 کے تھہ وچ پھڑی۔ غیر ڈوکتی وی لاء لئی۔ غیر
 دوویں جتیاں تھہ وچوں سنہ دیتاں۔ سالہا سال
 توں نرم کالیہیں تے نرم جراباں دسے عادی پھر
 تپدی دھرتی نال گئے تے اکو واری سڑ گئے۔
 کلیاں توں ارج لگا جویں۔ اوہناں وچ انگارے وڈ
 گئے جون یاں تپدیاں سلاخاں۔ دروہیاں لہراں
 اوہدی کھوپڑی دی چست تک پہنچ گئیاں۔ پر ایہ
 قدردی تکلیف اوہنوں بری نہ گئی۔ اوہنوں ارج
 محسوس ہویا جویں کے پرانے شایہ جراح نے
 اوزار تپا کے اوہدے زخماں توں اوہدے بدن
 دے ناسوراں توں داغیا ہووے۔ رو گئے
 روح دے داغ تے اوه ڈوکتی ڈاکٹروں اڈدا جا
 رہیا سی۔ لہاراں دی کڑی جھدے پروار دسے
 تھہ ہمیشہ تپیا ہویا لوہا کٹدے نہیں۔ پر اوہدے
 تھہ..... اوہنوں یاد آیا، رتی دے ہستاں دی
 کبو جی نرمی سی۔ کبو جی ملاحت۔ اوہدی پکڑ
 وچ۔ اوہنوں یاد آیا۔ جدوں رتی نے اوہدے
 دکھدے پیر تے اپنے تھہ رکھے سن، اوہدا دل
 کردا سی، رتی ہمیشہ ارج ای پھڑ چھڑے۔ رتی
 تے ہن وی بوڑھ تھلے ہندی سی۔ اوی پندرا
 اپنے پیر اوہدے کولوں چھڑوا کے نس گیا سی۔
 چھوٹ و چھوٹ۔ جویں پختہ نسی سی۔ فہم وچ
 جنور نئے سن، او تھہ۔ بھیڈاں بکریاں، گاداں، پر
 اوہناں دا ہر سدا قدم اوہناں توں موت دے
 دل کردا سی۔ پر اوه تے ارج موت دل نہیں،
 زندگی ول دوڑ رہیا سی۔ اوہنے سزوسے پیراں
 تے دوڑ ہو رہی تیز کرولی۔

”رتی..... رتی..... میں آ رہیاں“

شکر وین دے جنترو ولوں مڑ کے اوه سڑ کے
 چڑھیا تے سامنے بوڑھ سی۔ تے ختاں بعد اوه
 بوڑھ دسے تھلے سی۔ بوڑھ تھلے ارج وی اوئی
 ای ٹھنڈ سی۔ اوہنوں احساس ہویا دن کڈا گرم
 سی۔ پر بوڑھ تھلے ٹھنڈ ای نہیں، کجھ ہو وی

سی۔ اوہنے ایہہ اودھر دیکھیا۔ ”رتی.....“
 اوہدے دل نے آکھیا۔ ”سُجے آندی ہووے
 کی“ اوه اوسے تھاں تے ڈگ پنا جیتھے اوه سکی
 واری لہا پنا سی تے دکھدا پیر چک کے رتی
 دسے گوڈے تے رکھیا سی۔ اوہنے اکھاں میٹ
 لئیاں تے دوویں پیر ہوا وچ چک سئھے۔ ”رتی
 میرے دوہاں پیراں وچ نوللاں کھچیاں نہیں۔
 پیراں وچ ای نہیں، پیراں توں سٹے کے دل
 تائیں نوللاں ای نوللاں نہیں تے زہریا۔ میری
 روح دا سہارا زہر جوس تے.....“

”پاں جدوں رتی نوللاں نال اوہدی روح
 کھریچے گی، تھوڑی پیر ہووے گی۔ غیر اوہنوں
 کتا عورتوںے گا۔ اوه پچیاں وانگول اُچھل پیا۔
 اوه پیر چھوڑنے نال رتی نے جتھ بنھی سی، عین
 کھلر کے اُچی وڈی ہو گئی سی تے زمین دے
 پیتے وچ تھہ وانگول گڈی ہوئی سی۔ اوہنے بز
 توں چھاپا لیا۔ پھل پھل کھریچے کئی پچی نظر آون
 والی پیراں تھیں۔ حقیقت وچ بہت نرم سی۔
 اوہدے پیتے وچ بوڑھ وی نرمی تے ٹھنڈ
 اُترن گئے۔ اوہنوں ارج لگا جویں اوہدے
 تے جاوے ہو رہیا ہووے۔ مسریم ہو رہیا
 ہووے۔ اوہدا پیراں کھل رہیا ہووے۔ اوہدے
 پیتے اندر، ”وہی اندر“ روح اندر، کجھ ٹپک رہیا
 ہووے۔ اوہنے پیراں زبانوں تے کھلے پڑی
 ریسرچ کیتی ہوئی سی، پر زندگی وچ ارج پھلی
 واری اوہدے تے شوق وی روح آشکار ہو
 رہی سی۔ اوہنوں ارج پنا لگیا ہندستان دسے
 پرانے جوگی تے سدا ہو سکوں بوڑھاں تھلے جا
 بندے سن۔ شہر ہندوستان تھہ بوڑھ تھلے بیٹھیا
 تے اوہدے تے کجھ بیٹھیا گیان اُتریا سی۔ بغیر
 شیش و کیموں اوہنوں لگا پیراں اکھاں ڈوگھیاں
 ہو گئیاں ہون۔ اوہناں وچ گیان اُتر رہیا
 ہووے۔ اوہنے اکھاں بند کر لئیاں ”یوسف
 کھو“ بوڑھ دسے پیراں کئی کھلی بولی تے
 اوه پڑکھ اُٹھیا۔ اوسے تھلے زلمے وچ اوه
 ارج ای اک دن رتی وی گھو وچ پیر رکھ کے
 لہا پنا ہویا سی جدوں کھلی بولی یوسف کھو“
 اوہنے رتی کولوں پچھیا ”رتی کھلی کیہ کشندی
 اے؟“

رتی نے اوہدے والوں وچ تھہ پھیردیاں
 اوہنوں حضرت یوسف وی کھائی سٹائی۔ سٹے دسیا
 جدوں پھرا یوسف توں کھوہ وچ سٹ رہے سن،
 اک کھلی دیکھ رہی سی۔ پر جدوں حضرت
 یعقوب پانگھاں وانگول اپنا پیر لہ رہے سن، کھلی
 اوہناں توں دس دی جرئت نہ کر سکی کیوں
 جے اوہدے آسے پاسے تلواراں برچھے لئی
 اوہدے دس پھرا سن۔ کھلی یعقوب دسے لاسکے
 آوندی تے اوه اوہنوں برچھیاں نال وچ
 دندے۔ کھلی نے اوس دے جان تے پچا لئی
 پر اوہدا ضمیر اوہنوں ہر ویلے برچھے ماروا۔ اوه
 دلہاں آئی، وچ دس واسطے پر اوہوں تائیں
 یوسف وک وی چکھیا سی۔ ضمیر غلام بن چکھیا
 سی۔ کھلی ہر آوندے جامعے توں دسدی
 ”یوسف کھو“ پر ہن کیہ قایدا۔

اوہنوں یاد آیا، اوہنے گھبرا کے اکھاں کھول
 دیتاں سن۔ ”توہ کئی بری کہانی“ پر ایہ وچ
 اے۔ میری ماں کشندی سی، ”وچ دی اے تے
 توں دفع کر۔ چل کوئی پیاروی گل کر“ تے رتی
 نے اپنے گولھاں درگے رستے ہوئے چھوئے
 چھوئے تھہ اوہدیاں بے چین اکھاں تے رکھ
 دتے سن۔ اوہنے اوس دن اکھاں بند کر لئیاں
 سن پر ارج اوه یاد آیا تے پٹ کر کے اوہدیاں
 اکھاں کھل گئیاں۔ اوہنوں ارج لگا جویں اہم
 بھ پاتھ کے بے انت انہی وچ تھیل ہو
 چاندا اے، اوہدے دماغ وچ وی ایہو جیسا
 توہانکی دا دھماکا ہویا ہووے۔ سٹے شیاکاں ویاں
 لہراں کھلاں کوہ کھلر گئیاں ہون۔ غیر ہوا تے
 مادے دسے ذرے دھماکے دسے مرکز ول
 روشنی وی رفتار نال دوڑے ہوون تے کھلاں
 لفظ بن گئے ہون۔ اک سکنت توں وی گھٹ
 وچ اوہدے دماغ وچ کھلاں شعر بن گئے۔ اوه
 کدی کدی شاعری کروا سی۔ پر ارج تے کیتیاں
 بغیر ای ایہو جی آمد سی، سٹے مجموعے دسے ناں
 نال ”گولھاں“

ہنجاں دے کسے شاعر دے مجموعے دا ناں
 ”گولھاں“ نہیں سی۔ غیر گولھاں دا تصور۔ اوه
 تعارفی تقریب وچ دسے گا۔ ”گولھاں“ ایڈیٹسے
 وڈے درخت..... چمکے سائے تھلے سجھ

نہیں آگ سکدا۔ پورے برصغیر وچ اوہدے
 توں وڈا درشت کوئی نہیں، طوقان، بجلیاں
 ہواواں جدا سمجھ نہیں دگاڑ سکدے، جھڑا مٹی
 ورگے سادھوواں تے آگ ورگے جوگیاں توں
 دی پناہ وچدا۔ اوہدے سینے تے اوہدے پناں
 نال کھیاں کھیاں نرم و نازک گولھال گدیاں
 نہیں۔ جنتاں دے اندر ریشم ورگے سترے
 ریشے ہوندے نہیں تے جنتاں دی کھٹ مٹی
 مٹھاس صرف محسوس کیتی جا سکی اے۔ کسے
 زمینی لفظ نال وی نہیں جا سکدی۔ ہاں ایہ
 میری شاعری ہونے گی، تے امتساب.....
 رتی دے نال..... رتی رتی وی گولہ اسے۔
 بوڑھ ورگا مضبوط ٹوہا کنٹن والیاں دے سینے نال
 لگی نرم جھی گولہ، جدے سینے تے نرمی توں
 سنے کے جھن تک رتی ٹانوں سوہیاں گولھال
 نہیں سن، اوہو ہو، تخلیق دا اک پل جھڑا
 صدیاں تے بھاری سی، اوہدا دل کیتا ارشمیدس
 وانگول اٹھ کے نیچے تے لوکاں توں دسے اوہنے
 کیہ پایا سی، دو تین بندے سڑکو سڑک ٹری آ
 رہے سن، اوہ اوہناں توں دیکھن لگ پیا، پر اوہ
 پکھل اجنٹی سی، شاید اوس ویلے اوس انداز
 تے لپاس وچ اوہنوں دی کوئی تہ پچھان سکے
 کہ اوہ کون اے۔ پر اوہ پھلکوں ای دن پڑھ تے
 گوار گدے سن، "ہیسن نال گولھال دی گل
 کیوں ہو سکدی اے پر میں لہناں نال گل
 کرنا چاہواں گا، کس آوم زاد نال بونٹا ایس
 ویلے میری سبھ توں وڈی خواہش تے ضرورت
 اے، اوہدا خیال سی بوڑھ لاگے آ کے اوہ ہولی
 ہو جان سکے، پیر سکے ٹھنڈ وچ پھینا پھین سکے،
 خورسے کھوئی وچوں پانی وی کڈھن، اوہ نیڑے
 آ رہے سن، کھلی اسے دی بول رتی سی پر
 اوہدی آواز دسے نال پنڈ ولوں کسے مسیت دسے
 ستیکر دی آواز وی آئی شروع ہو گئی سی، کوئی
 تلاوت کر رہیا سی، آواز ہٹ گھٹ سی، لفظاں
 دی نہیں آ رہی سی، بس اندازا ہو رہیا سی،
 خورسے اوہ آواز اوہناں بدیاں دسے کناں وچ
 دی پے گئی، ہولی ہون دی بجائے اوہناں دے
 قدم ہور تیز ہو گئے، بوڑھ دسے لاگے آ کے
 دی ہولے نہ ہونے، اک نظر اوہدے ول

دیکھیا پر تو جانہ دتی تے پنڈ ول مڑ کے، اوہ
 اوہدے لائیوں لکھ ای چلے سن، جدوں اوہنے
 ٹھیلے پنڈوواں وانگول اوہناں توں آواز دتی،
 "اوہ جاؤ جھو دو پل چھاں تھیلے، کوئی پانی
 دا گھٹ پو کوئی گل پت کر"
 "نہیں ساٹوں پنڈ جھیتی پنچا اے، اک
 جنازا اے"
 "اوہ" اوہنوں شدید دھچکا لگا، "ایڈے
 تخلیق عمل توں بعد ایہ لفظ....."
 فیر ایویں، جویں گل پوری کرنا وار پچھیا۔
 "کون مر گیا اے؟"
 "نہاراں دی مائی رتی"
 فیر پتا نہیں کتا وقت لکھیا، پتا نہیں اوہ
 ہوش وچ سی کہ بے ہوش، نہیں اوہ ہوش
 وچ سی، سورج لہندے پاسے ڈب رہیا سی، پر
 ایہ روایتی خوبصورت غروب آفتاب دا منظر
 نہیں سی، آسمان آگ ورگا لال ہویا پیا سی،
 اوہنوں یاد آیا جدوں اوہ ٹکا ہوئدا سی، اوہدی
 ماں دسدی سی "جدوں کوئی بے گناہ مر جاوے
 تے آسمان آج لال ہو جاندا اے، فیر لال انھیری
 آویدی اے۔"
 اوہنے آج تاں ایسا لال آسمان نہیں دیکھیا
 سی، دجی مر گئی سی، لہتی جھکے تے پیاس اپنے
 دھنڈ وچ پا کے، رکھے توں بعد اوہنے کسے
 دوہے بندے ول اکھ چک کے نہیں دیکھیا سی،
 اوہدا بدن، اوہدی کھک کئی پیاسی مری، تخلیق دا
 اک قطرہ اوہدے پنڈے دیاں کاریزاں وچ
 کدھرے نہ ڈگی، اتھاہ گھریاں کاریزاں کتیاں
 سکیاں ہون گیان، ہور کتیاں بے گناہ رجیاں
 پیاسیاں مر گتیاں۔
 "صرف رجیاں؟"
 آسمان سنے کدھرے قبر نال رہ گیا، کتے
 بندے، کتیاں زمین، کتیاں کھریاں، کتیاں پڑیاں
 تے نہاراں ورگے صابر کتے اوتھ، اوہ مردا ہویا
 اوتھ، نزع دسے عالم وچ بڑیا کے کیہ کہ روپا
 سی۔
 رتی نے کیہ آکھیا سی،
 "یوسف کھوہ..... یوسف کھوہ"
 بوڑھ دے آپے تے گھیرے ششماں وچ

چھٹی کھلی ہر آوندے چاندے توں دس رہی
 سی "یوسف کھوہ"
 رتی توں مردیاں پتا نہیں کس دیکھیا تے
 رتی نے نزع دسے عالم وچ کیہ آکھیا، پر
 بلوچستان تے سندھ توں مردیاں اوہنے آپ
 دیکھیا سی، قحط اک دن وچ نہیں اُتریا، اوہ دو
 سال بلوچستان وا چیف سیکرٹری سی، اوہدیاں
 نظراں دسے سائے بلوچستان آج ای موت
 دسے کھوہ وچ اُتریا سی جویں ہولی ہولی یوسف
 توں بھراواں نے کھوہ وچ لاپیا سی، پر اوہدے
 وچ تے کھلی جتی دی جرئت نہیں سی کہ
 آوندے چاندے توں ای دس دیندا۔
 پر ہن اوہ سچاکیاں توں قابلاں وچ پتیاں والا
 بیوروکریٹ نہیں سی، کتیاں واسلے بوڑھ تھیلے
 بیٹھا گیلانی سی بندے سنے وچ اُتریا سی، اوہ قاتل
 سی، اوہنے سندھ، اوہنے بلوچستان تے پوری
 رتی دا۔
 اوہ اٹھ کے کھڑو گیا، ایہ سچ کسے قابل وچ
 نہیں دہلیا جا سکدا سی،
 اوہ ہولی ہولی بوڑھ تے چڑھ گیا،
 اک من تے کھڑو کے اوہنے برتے دلہیتی
 چاؤر لہو کے اُستے من نال بڑھی،
 تے ڈوبے برے دی گڈھ لہتی گروں
 دوولے گھٹ کے مار لئی تے اپنے آخری
 دیکھار کس دتے،
 "کھلی تے میرے وچ سمجھ تے فرق ہونا
 چاہیدا اے۔"
 تے اپنے جیراں توں من تون کھسک جان
 دتا۔
 جسم توں اک پکا جیسا جھٹکا لگا، فیر سمجھ پتے
 آپس وچ کھرا بے، کھلی ڈسٹرب ہو کے ہوا وچ
 اُوی تے اک واری فیر بولی، "یوسف کھوہ"

جال

میر تھما یوسفی (ابو ظہری)

اپنے فیجروے کھاتے ویج اوہ اک بہانے
 باز 'بھوٹھا' چھٹیاں کرن تے پکروین والا اجیا
 کم چور سی چٹوں دب کے رکھن وی لوڑی۔
 ایہو اوریس اپنے وقتری ساتھیاں ویج بھ
 توں بچا سلوتری 'حساب کتاب ویج ترکھا' ہر
 کے دے کم آون 'اوکھ سوکھ وٹھن تے
 کھڑے متھے گل کرن والا سوہتا جمرو سی۔
 روز روز دی بک بک 'جھک جھک توں
 اک' اوریس نے اپنی ساری پڑھائی دا زور لا
 کھیڑا آتے وس درتیاں دا اک کھٹا ڈھٹھا خط
 لکھ 'بیجنگ ڈائریکٹر دے نال ڈاک ویج سٹ
 وٹا۔

ایس خط ویج اوسنے فیجروی بد تیزی 'سختی'
 کجوسی 'کدی کدی کیتی جان والی بد معاشی سنتے
 ہر ویلے دی سنگی پھوں پھال بارے لکھن جمروں
 ایہ وی لکھیا پئی فیجروے ویلے ٹیلیفون تے کیپیوٹر
 نوں چٹریا رہندا اسے۔ کئی کئی گھنٹے انٹرنیٹ
 آتے رب جانے کھڑیاں کھڑیاں ویب سائیاں
 پھولدا پھروا اسے۔ اوہدے کول کے دی گل
 شتون دا ویج نہیں ہوندا۔ لوکی اوہدے توں
 ڈاڈھے اکے ہوتے نیں۔

اوریس نے ایہ وی لکھیا پئی کے مجبوری
 ہتھوں بے کوئی بندا بیج منہ وی دیر نال
 آوے نال فیجروہ پاہ کے ہتھ پھرا دیندا اسے۔
 بے کے لے غریبی ہتھوں بیج دے کپڑے نہ
 پاسے ہون یاں ذرا استری ٹھیک نہ ہوئی ہووے
 مکن ایہ صاحب بہادر اوس وچارے دا پورا
 خاندان بن وندا اسے تے اکا نہیں دیکھدا پئی
 اوہدے ساہنے مرد کھلوتا اسے یاں زبانی۔

اوریس نے دنگلیاں دے دے 'کھیاں
 کھیاں اوہ گلاں وی 'ہتھوں ایہو جیہ وقتری خط
 ویج نہیں لکھی دیاں 'چنگا تیز مرچ مسالا لا کے
 لکھیاں۔

ست دہاڑے لکھے تان فیجروے اوریس
 نوں اپنے کمرے ویج بلا بھیجا۔
 خط لکھن 'کچھوں' اوریس وقتری لوڑیاں
 تھوڑاں 'یاں فیجروے بلاوے آستے بڑی پھرتی
 نال اوہدے کمرے ول جاندا ہوندا سی 'اوس
 دن وی اوسنے پل نہ لایا 'چھاتی چوڑی کر' اکا
 نڈر ہو سکے اندر وڑیا۔

میز آستے گرم چاہ دے بھرے دو کپ سن۔
 ہواڑا کھ رہی سی۔
 فیجروے کھلو کے ہتھ ملایا۔ ہس کے ہن
 نوں آکھیا تے بولیا "تہنوں بلان توں پھلاں
 مں چاہ منگائی سی۔"

ہشیار اکھال نال ٹکدے ہوئے اوریس نے
 کپ چکھا 'چکھی لائی تے بولیا "شکریا"
 اپنی کرسی ویج کھبے ہوئے 'فیجروے بولیا
 "بیڈ آفس نوں میرے بارے خط لکھن دا بہت
 بہت شکریا۔"

اوریس ہشیار بیٹھا رہیا۔
 فیجروے بولیا "تھاڑے اوس خط نے میریاں
 بہت ساریاں اوکھتال آپو آپ ای ڈور کردیاں
 نیں تے میری اوہ ترقی چٹری دو سالان توں ٹکی
 ہوئی سی 'اوہدے فوری آرڈر ہو گئے نیں۔"

اوریس دے موہوں ہوئی جیہ 'باریک جیہ
 "جیہ؟" توں ودھ لکھ نہ لکھیا اوسنے چاہ دا اک
 ہونڈ گھٹ بھرا۔

فیجروے دم نہ لیا 'بولی گیا۔ "بیڈ آفس دا
 خیال اسے پئی اپنے سینئر بارے ایہو جیہ خط
 لکھن والے بندے دا ایس کوئی ویج رہتا کجھ
 ٹھیک جیہ نہیں 'ایس لئی..... نیں اپنے آپ
 نوں گل توں قانع سمجھو۔"

○ بشیر فیض

لائی ہجر چواتی جانے
 کھوہ کے لئی حیاتی جانے
 کیڈی گل سی جاون والے
 ماری دل ویج بھاتی جانے
 خورے کون میں ڈاکو پھڑے
 لئی چپ چپاتی جانے
 دنیا دے ویج دکھ نہ رہدے
 جیکر کجھ ذاتی جانے
 خورے کیہ کیہ کر کے لوکی
 گھرتے وال چپاتی جانے
 کیہ ہوندا سچ جن بن کے
 ساڈی پیڑ پچاتی جانے
 کوڑا ہوندا سچ نوں سن کے
 بندے ہو جہاتی جانے
 مرگیاں آتے جانے بندے
 جیویں فیض براتی جانے

کھڑا چھڑا مفروری دا
 وارو کر جا دوری دا
 کھیاں لا توں ساڈا اے
 قسمت تے مجبوری دا
 کھڑا پیڑ مناوے گا
 بچیاں دی مزدوری دا
 تیری گل ویج منک جویں
 چھنا کوئی کستوری دا
 یاداں ہالن بھدیاں نیں
 سینے دی تندوری دا
 جن قاید چکدے رہے
 میری ہر مجبوری دا
 ازلاں توں دل قیدی اسے
 تیری اکھ انگوری دا
 چکھے جن ورثا نیں
 فیض حیاتی پوری دا

چرخیاں دی گھمکار پوسے نہ کدھرے شور اے ونگاں دا
 لٹ ترنجن سٹے مکیا کوئی بھریا روپاں رنگاں دا
 ہر کوئی آپو اپنے داء تے کوئی کسے تے وسدا نہیں
 میں وی کج اتبار کراں فر اپنے ساہاں انگاں دا
 گھما گھسی ہووے کیوں نہ لگن کج جھیلے نہ
 کوٹھی نہیں زردار کسے دی ڈیراے اسلہاں رنگاں دا
 آگ کسے نہیں لکائی گھر لوں ہاں آپے ائی سیک رہیاں
 آساں ساڑ سواد کر چھڈیاں بھانڈو کجہ ڈنگاں دا
 پیٹھے ہوئے آں اسیں تاتے مار کے پھل دھرتی دی
 امیدے ہاجوں کینے رکھتا پر دا گھم رنگاں دا
 حق کسے توں سگلی دا نہیں، لوک حیاتی منگدے نہیں!
 منگیاں تے کوئی ریتا ہاں آٹا وی دو ڈنگاں دا
 درواں بھریاں شعراں دے وچ ہودن کج تاثیراں نہ
 چاؤ ہر اک بحر دا اسیں توں واقف اسیں سب ڈنگاں دا

○ فلک شیر تبسم

تیراں اکھاں دے سے خاتے چوں اج گھٹ اک ہین توں جی کروا
 دنیا سنے جو دل تے پھٹ لائے ساقی ہن سین توں جی کروا
 میں دروں سن کے آیا ہاں تیرے ناں دے چرے ڈاڈھے نہیں
 کجھ سستی پریم وفاواں دے میرا ستن سین توں جی کروا
 میں ختا نیوں انکار ترا بر دے کے وی اج پنا لینی
 ایہ نین لٹلے چھڈ کے ہن کینے ہور نہیں جین توں جی کروا
 آئین عا کے نہ ساقی مینوں پنا کے ہوش بھلاون دے
 تیرے عشق وچ ہو کے گلزارے اج ساقی ورتین توں جی کروا
 تیری مست نگاہ توں عدتے میں نہ آکھ شراب حرام ہوندی
 اج تک کے جلوے لولاکی نہیں پچھانہ پرتمین توں جی کروا
 دکھ درد زمانے دے ہو بھارے میں نہ نہ جان مکا چھوڑی
 ہن آخری ویلے سے خاتے وچ میرا کفنیں توں جی کروا
 دھکار نہ دیوں گلے توں آیا ورتے آں لگا کے ائی
 جوٹھے جگ دے منتقل وچ میرا ہن نہیں دفین توں جی کروا

بکھی اتے پیاسی زمین تائیں، بدلی دس کے پیاس بچھان آیا
 بنا ٹھنڈی ہوا دا تال اوہدے سرے غماں توں ہور ودھان آیا
 حال اپنے دل دا سنے داری لکھ لکھ کے بھجوری رہی تینوں
 عمر بیت گئی خط پاؤندی لوں، تیرا کجھ نہ پتا نشان آیا
 غماں وچ حیاتی گزار دتی، دکھ اک توں اک سوا ملیا
 اتے زندگی دے ہر موڑ آتے میرے واسطے لوں طوفان آیا
 جہن نہ ملیا کوئی جگ اندر، بھیڑی دھوکیاں تے دھو کھ کھاؤندی رہی
 محرم حال دا چشموں وی جانیا سی، اوہو ودھ کے جگر چلان آیا
 کدی وچ حیاتی دے بچھیا نہ میرے ولوں نہ کدے وی نکلیا سی
 مر گئی مکھوڑا تے فیر عالم چادر پھلاں دی آپ چرخان آیا

آڑے بچڑے ویرے اندر کدے نہیں کوئی آیا
 اہن پیتی دکھے من دا یوبا کس کھڑکایا
 دھوکیاں آتے دھو کھ دتے خونی رشتے واراں
 فیرے اسیں لئی پنا چاپے اپنا آپ پرایا
 ڈکھاں دی گھری دے اندر بھدے کشیاں ہاے
 اسیں میں جھلے من اپنے لوں لکھ واری سجھایا
 مٹھی مٹھی لے، توں سن کے یاداں چیتے آئیاں
 من لگ سپے دل دے چھالے، کینے گیت سٹایا
 ہولی ہولی دھننی دھندھی سی پئی دل دے اندر
 تیرے پیار بھرے بوللاں نے ہور لیتوں بھڑکایا
 جھوٹھیاں پتیاں ساریاں سن کے موٹہ توں تالے لائے
 کسے اگے جے پٹیں نہ چاوے، اکھیوں تیر دہایا
 قلم سی محرم دل دا امیدے دی پے ملدے طعنے
 کھوتدے نہیں مکھوڑا ایہ لوکی، شاعر دا سراپا

○ محمد اقبال نجفی

سلاٹے چاہ جو ٹرت ہمارے اڑسے نہیں
 تیرے پیار دی چنگھ ہمارے اڑسے نہیں
 ٹھلے ہوئے ہیزے درد فراماں دسے
 آس دی کنڈھیں پیار سمارے اڑسے نہیں
 فر بھرماں دا تونیا تونیا کھلرے گا
 فر محفل وچ سے اجارے اڑسے نہیں
 جن میرے دا ہونو روپ سوایا اے
 امیدے نیزے روشن تارے اڑسے نہیں
 جتوں توڑی دل چنرے ویاں حدان نہیں
 او تھوں توڑی تیرے لارے اڑسے نہیں
 بھیزے سوئے وی توں اوہناں توں پچھیا نہیں
 تیرے تک جو لوک وچارے اڑسے نہیں
 جد دا مچھی ہجر دا موسم آجا اے
 دل دے لہو اکھ چہارے اڑسے نہیں

غزل

○ کشمیر اسٹگہ چمن (کینیڈا)

عمر ساری چمنی کیتی غماں دے بدلاں دے ناں
 عمر ساری اوہناں مائی غماں دے بدلاں دی چھاں
 تری ہستی ایویں بندے چویں ہے لیک پانی سے
 نہیں تھر رہ سکن خشیان تون کر توں مان خد اتا
 کوئی دی شے نہیں رہتی کوئی دی چھاں نہیں رہتی
 نگلدا جا رہیا سبھ توں بڑا ظالم سا جتا
 بڑا خد غرض ہے بندہ بڑا منحوس اوہ چرا
 دسارے آہی بولی بھلا دیوے جو دھرتی ماں
 کیجے سجدے پئے میلے بڑی ہونڈی پئی روئیں
 چمن سنسان ہے دھرتی پوری ہے جدوں چپ چاں

○ محمد منیر شیروانی

ہس ہس ہجو پیندے جانیے
 مردے رڑھدے جیندے جانیے
 دل تے جان تلی تے دھر کے
 خون جگر دا پیندے جانیے
 اسیں دچھوڑے دے پھٹ سارے
 یاداں نال ای سیندے جانیے
 ناگھماں دی اک جینج توں لے کے
 حسن دوار ڈھکندے جانیے
 جے اوہ تیرے توں ڈسیا اے
 پنہل کندے نیں اسیں منائیے
 روز سندھے اوہدے ولے
 خشبو دے جتھ اسیں گھلایے
 نظراں نال اُس تولا پایا
 یاز منیر جیندے جانیے

اچانک چھڈ کے دور جاوے محفل زمانے دی
 پھڑی ہسماں جے رہ جانی ترے کجی خزانے دی
 بسانا بھال کے ہوئی ترے درستے جدوں ڈھکی
 پکڑ رہی نہیں تیری ترے ہی آشیانے دی
 کے انجان منزل توں کوئی پیغام آئے گا
 نہ کوئی مرہو دے گی اوہدے تے ڈاک خانے دی
 جمدے آگے گئی نہ پیش کوئی شیشیاں دی
 اوہدے آگے نہیں وقت کوئی تیرے بھلنے دی
 کدوں تک ساتھ کے رکھیں گا توں متحدہ ریدن اپنا
 نکل جانی ہوا ہے سوہیا تیرے بھگانے دی
 دسال یاد دل اندر بھاتا ساتھ ہے جینے
 بھلا دے یاد ہر جھونگی کے جھونگھے پرانے دی
 نہیں رہنا ایٹھا واسطے کھڑیا چمن حیرا
 کیوں مانی نہیں خشبو اے گلشن سلنے دی

ڈھڈ دے سیک توں ڈھپے سکدی جاندی اے
 دیکھ جوائی کاٹھ پکدی جاندی اے
 دنیا بے حسی دی عینک لائی سے
 یک توں سوہ مایا وی کدی جاندی اے
 سنگائی دیاں اُچیاں کندھے دے اولھے
 ہر اک رُجھ غریب دی کدی جاندی اے
 جد توں بخت نجومی نیوا لایا اے
 شکھ دی رکھ دی جتھ توں اکدی جاندی اے
 کہے لک جو سرتے اٹاں ڈھووے پئی
 چند مفلح دی رت دی شکھدی جاندی اے
 میں یوسف توں اٹیوں بوجھ خریدیاں گی
 ذہن جے خواہش اڈیک دی کدی جاندی اے
 ہر سن میل دے پتھر توں جتھ لا لا کے
 جیون دی گڈی وی رکدی جاندی اے
 جتھے مایا پیڑ دا کھا لایا سی
 اوتھے میری نیت شکھدی جاندی اے
 وقت دی یک تک دے موڈھے تے چڑھ کے موت
 جیون دا ہر پل پل کدی جاندی اے
 جدوں ضمیر تپا دے محشر اوس گھڑی
 ہر کیتی خد نیزے ڈھکدی جاندی اے
 رات توں سک دی کجج جد روز اُٹھوے تے
 باوے دی ہر سدھر بھکدی جاندی اے

روز اتق توں چڑھ کے جڑا مچدا بھانیز
 وچ شفق دے موت جیہا اے جے دا بھانیز
 پانی رنگا پہلی وار بے سوئے توں لگے
 گھٹ گھٹ بھرا سینا لوہ کے پچھدا بھانیز
 کمریاں اندر چھٹا نال جو دولت لکھے
 گھار امیراں ہر قانون دے کجج دا بھانیز
 مروا روز نشئی اے جدوں ترونک پاروں
 اوہدے تن وچ جے اُٹھدا اسے کجج دا بھانیز
 دل وچ ربی دید دی سک رچاؤن جتی
 نت فقیراں آگے اوہناں جے دا بھانیز
 بے حسی دی سیت جے ہے اکلاپے پاروں
 پودا برف سجا دی مت وچ رچدا بھانیز

○ منیر عصری

○ سلیم دلاوری

○ محمد خالد رائی

سو اوہدے ویج کج سی
 اوہ وی کے دی کج سی
 چکن دل وییاں دگلتاں
 ایو وڈی جج سی
 رب بھی ہو گیا
 دوئم اکھاں دا جج سی
 اوہو بچھے رہ گیا
 چشوں جین دا جج سی
 ویا دے تھہ مصفی
 ویا وڈی جج سی
 کردی رہندی حوصلے
 شے گلنی جج سی
 صدیاں پئی گل نے
 قیدی کیتا اج سی
 لوگے رب دے ناں دے
 ڈنگ ولان دا جج سی
 گنی پروہتا کھا گیا
 چوہہ جیاں دا رنج سی
 میں نہیں اوہوں متدا
 اوہرا جج کج سی
 چڑی نوں بعدی سکویں
 کلاں دا کوجھا رنج سی

گلا سہاں تے اکلاپے دا وسدی ہی نت سون
 یار ملے تے لوکھا ہو گیا اپنا بہن کھلون
 زئی سوچ نہ ایئی مرضی ت اج اپنے ویلے
 سوچ خیال وییاں نوہ پریاں کسراں ہتھیں آون
 آون واسلے پیار دی چتا دے کے جین نہ دیون
 نر جاون تے جاون واسلے پرت نہ پھیرا پاؤن
 بیٹیاں باتاں یاد کراں تے اسراں پاواں کلن
 کچھلی راتیں جسراں کوئی دکھیا گاؤنرا اسے گاؤن
 میری اکھ اتا پیاں تیرے ناں اوہ کیجے وعدے
 خورے کڑی گل نہیں دیدی مینوں گل توں جیون
 بچے سلیم وی دل وی من کے ہو گیا چپ چپیتا
 تیرے ناں ایہ مٹھیاں مٹھیاں گلاں کرسی کون

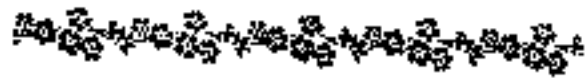
یاداں دے میں سلوے رکھ
 راتاں توں مہکاوے رکھ
 ماواں ورگی چھاں دے کے
 آپے ڈھپ ہنڈاوے رکھ
 لے کے قسماں وعدے سجھ
 خاباں دے ویج آوے رکھ
 سو ڈکھ موسم دے جے کے
 فر وی چھل ورتاوے رکھ
 حاکم جے سوہتا ہووے
 تارا فر نر کے آوے رکھ
 مریاں آساں سدھراں دا
 شالا نہ مرھاوے رکھ
 لے کے مینوں پاواں ویج
 خورے کیہ سجھاوے رکھ
 سو کم آوے مر کے وی
 بے کر تک وی جاوے رکھ
 ماں عرشاں دا بوٹا اے
 کدی نہ ایہ مرھاوے رکھ

○ خالد محمود عاصی

بیٹاں لے جد ناتے توڑے
 بھر بھر ڈیہے نین کنورے
 دولت ناں نہ رشتے توکو
 لوکاں اگے جتھ میں جوڑے
 غربت دے اک لکھے ہڑنے
 سجھ کجھ میرا پا لیا روڑھے
 سگدستی دے دیکھو چالے
 سکیاں مینوں موئم اج موڑے
 دسیا اک سیانے مینوں
 دنیا دے دن رہ گئے تھوڑے
 لوکاں وی من کجھ نہیں اوندی
 باہروں سوہنے اندروں کوڑھے
 چنناں رت جگر دی ہتھی
 ویلے سر نہ اوہ وی ہوڑے

○ طالب سجاد

اکھیاں ویج تریاں
 اج وی یاداں تیریاں
 دیکھو یار کیہ چھڈیا
 لیکھاں ویج انھیریاں
 خورے کتھوں تینوں
 پیار جج ہیرا پھیراں
 جد وی ڈکھاں گھیرا
 گلاں چیتے تیریاں
 اوہدے ورگا اک جیس
 شکاں آج بھیراں

سولی اُتے جج
 نی مانے
 ولین دے ویج گنا
 مگروں
 جانے پچھانے شاعر
 حکیم ارشد شہزاد
 وییاں نظماں دانواں پراگا

مقتل ویج دھمال

جھتی چھپدا پیا اے

یادوں

○ سلطان کھاروی

اوہ کوٹھے سے تپدی
تندوری دے اندر
سی دسی گھیبو ٹال پکدا پراٹھا
اوہ لے دی پگ
اوہو چنگے واٹھاٹھا
اوہ چھدے تون لندے ٹوں
سورج دا پینڈا
جیوں کھوڑی تے
چڑھ کے
کوئی آنکھی پنجابی
جو کھلے توں
سر دا
بنا تاج ٹرے
تے پینڈے ٹوں
گھوڑی دے پیریں جھکاوے
رتا چر نہ لاوے
اوہ گھوڑی دے پیراں بچ
جھا بچرتے سگے
رلا پوز ٹروی
جو پچھلے تے اگلے
پچھیاں تے ٹروی
جیوں نار کوئی
کتوں کوئی لیاوے
اوہ دن چار کوئی
میں اوہتاں ٹوں لے کے
ٹویں موساں توں
پرانے لفظ وا
دواں ڈھاسا تے
کہانی اُساراں
تے فرہون زندا
اوہ پچھلے تے پاراں
اوہ مینے میں جیتھے
کئی سورے جو
مرے دیس ٹوں
اک ذلت گناہ والے
رستے توں پکھن

مرے دل دی دھڑکن

کدی تیر ہووے

اڈا کھاج رہندی اے

پی بھلندی اے

مزاراں تے دیوے اسپے بالدی اے

کہ راتاں توں کھانا

اخیرا ایہ سگے

کے خوف پاروں وی

نہ خون گئے

تے سرہوں دی رنگن

ایہ لوکاں دے سرتوں

کدی دور ہووے

جدائی وا موسم

ہجر وا پہاڑ ایہ

کہتے چور ہووے

وصلاں دا ویلا

ذرا کول آوے

تے کھو رہائی وا

نقما سٹوے

تے مڑ کے جھاراں وا

کوئی گیت جاگے

ایہ ساہواں دی لنگ دے

جو ٹٹے ہوئے دھاگے

اوہ تاراں تے پھن

جو سزوں مرے تے

کھلو جن سدن

اوہ وہی بڑاوسے توں

دیڑھے چوں کڈھن

تے لا کے چواتی جی

دیوے کسے دی

انھیرے دی جاوے

کہتے کھب بختی

تے دیوے

لواں کوئی سورج دکھائی

اوہ

جہدی اڈکے ٹرے ہوئے نہیں حالی

قیامت 'نیاں' پل صراطاں نہیں کتھے؟

اوہ ویلے کجا

تے اوہ باتاں نہیں کتھے؟

(لمبی نظم دا اک ٹوٹا)

○ محمد صدیق صبر قادری

اہل ذوق حضرات دی ہر محفل کردی ادب ٹال وارٹا یاد تینوں
ہنرا سندا اے تیرے کلام تاہیں شش ہو سکے زندا اسے داد تینوں
گائیک ہیر وا وارٹ کلام تیرا سوہنی لے اندر جدوں گاؤندا اے
جادو بھری آواز دے اثر پاروں بھج کیف سرور بچ آؤندا اے
تیری ہیر درگی لکھے ہیر کوئی گل وارٹا کسے دے وس دی نہیں
نقطے جیویں عرفان دے توں دے ہستی ہو کوئی اس طرحاں دسدی نہیں
محفل وجد آفرین دا جوش تنگ کے میرے تھہ دی دس ایہ رکھ رہی اے
ہیر گائیک دی ساری کارروائی تیری وارٹا روح خد و کچھ رہی اے
قیضا ہیر دا لکھ کے میاں وارٹ مات سوہنی تے سسی ٹوں دے گیا ایں
تیری شان توں وارٹا صبر صدقے شہرت مچ دی رسی ٹوں دے گیا ایں
(ہیر گائیک دے مقابلے دی تقریب سے پڑھیا گیا)

تذیر شمس

○ دیس پرانے جاندیا راہیا.....

دیس پرانے جاندیا راہیا کوئی نشانی ویدا جا
تنت مینوں جہزی ترقائے 'نہی یاد توں لیندا جا
دل دیاں سدھراں دل وچ رہیاں
غم آئے تے ششیں کنیاں
گاہاں رنج نہ کیتیاں بچنا دو دن ہو رتے رہندا جا
دیس پرانے جاندیا راہیا کوئی نشانی ویدا جا
پے گئے بچوواں ہار پروئے
دے چلیوں یادوں وے کھدوئے
توڑ دیواں کہ سینے لاداں 'مینوں کتھے تے کتھا جا
دیس پرانے جاندیا راہیا کوئی نشانی ویدا جا
ڈاکے روگ وچھوڑے والا
ٹر چلیا ایں جیویں شالا
جاندی داری میرا بچا اک پل کول تے بہندا جا
دیس پرانے جاندیا راہیا کوئی نشانی ویدا جا

اے دل

○ طفیل خلش (جرمنی)

اسے دل توں میرے تال کدی
 ماضی دی گل نہ کرا کر
 نہ میتوں رست روایا کر
 نہ آپوں ہو کے بھریا کر
 چھٹاں ہو کے نہ چھیرا کر
 نہ رتاں یا کرا یا کر
 نہ عشق کمانی جمو ہیا کر
 نہ دوسرے گیت تباہا کر
 اُس بندو وار بندو سیا کر
 جس پند فقیراں جاتا نہیں
 نہ ملے بیلو سیا کر
 جیتھے جو گیاں بھیرا پاتا نہیں

اُس رُکھو یاں صفتاں کیوں کر تائیں
 جس رُکھو تے پھل پھل آوے نہیں
 اس ساکن دے سفینے کیوں تک تائیں
 جس جگتائیں بس ایشہ پونے نہیں
 کیہ فایدہ ہو ہٹاں ڈیریاں وا
 جتھے دل کے سنگیاں ہوتا نہیں
 اوہو ہے پنہے کس کہوے
 جتھوں "جی آیاں" کسے کہتا نہیں
 ہن جن مٹر سکھو
 ساہما ہواں دے تال لیندے نہیں
 کس رکھنے محرم جیاتی ویج
 اتھدے مریاں وی گل چندہ نہیں
 ایہ جگ تھاں آوا جاوی دی
 ایہ جھو آسرن اوہو جیندے میں
 ایک پلک حیات جباباں وی
 نت دیتے نقش نہ رہندے میں
 جڑے پیلے پتڑاں گس پونے
 اوہ رُکھاں تال جڑو دے نہیں
 وریا واپندہ سمند رول
 پرستوں پانی مڑدے نہیں
 نہ سدھراں پوریاں ہونڈیاں میں
 نہ دل تر قن توں رکدا لے

تیراں وی پندہ تے تک جانے

پرسوج واپندہ نہ کدا لے
 کس ویلے سر تے پتے جاوے
 کوئی پتہ نہیں ہوند پھیراں وا
 احساس اُتے گل کدی لے
 کوئی جسم نہیں ہوند پھیراں وا
 جڑے پلکاں اُتے آجاوے
 اوہناں اُتے کیا کھلوتا کیہ
 ہن حال وے ڈکھ پھیرے نہیں
 گھو پیلے بارے رو تا کیہ
 ماضی دیاں یاداں ہواں
 نجل جان دا چارہ آکریا کر
 نہ سینے اگل لایا کر
 نہ ٹھنڈیاں ہواں بھریا کر

دوغزلاں

○ خان عبدالقیوم خان

چند کتاب دے دستے پھولدا پھولدا میں
 کتھے آ پچا داں ڈولدا ڈولدا میں
 تیریاں یاداں دے ہنوراں لوں کدے کدے
 کھل پل بیٹھا داں کھولدا کھولدا میں
 دل دی کڈی کڈی تے میں اٹھدا آل
 جیویں کڈدا دیوا ڈولدا ڈولدا میں
 تیرے ہانہوں تیریاں گلاں تیرے گل
 چپ کیوں ہو جانا داں بولدا بولدا میں
 خورسے کیہ کتھ پھوک کے میوں گھٹا میں
 رو پیا داں چلی کھولدا کھولدا میں

انج نہ کر ہن میرے یارا
 توں میں میرے دل دا تارا
 آ کے میوں جوڑ دے ہر توں
 چر گیا اے تیر دا آرا
 گھیاں دے ویج لڑیا کاناں
 دل جو نہیں سی ایڈا بھارا
 ادھ ویج میوں چھڈا سی تال
 کاناں بھرا پیار ہنگرا
 ساڈی قسمت ایی ماٹھی سی
 جہن دا نہیں دوش ایہ سارا
 یار قیوم توں چھڑ دے آسرا
 روز لوں اوہ لکھ لارا

○ ولایت فاروقی

کوئی نہیں کروا گلاں پاتاں پوہ دیاں راتاں
 کسراں گزرن لیاں راتاں پوہ دیاں راتاں
 کلم کلا رب ای سوہٹا گدا اے
 ساٹھے تیراں پتیاں داتاں پوہ دیاں راتاں
 جین قرار سٹے پہلاں اُڑیا اُڑیا سی
 نیندر وی نہیں پندی جھانکاں پوہ دیاں راتاں
 عشق دیاں پیاراں لئی تے صدیاں نہیں
 ہجر فراق دیاں دو ساٹھاں پوہ دیاں راتاں
 چارے پیڑھے پاندھیاں لوں ڈک سکدے نہیں
 جھکھو جھولے مینہ برساتاں پوہ دیاں راتاں
 حسن بناوے درجا بندی بندیاں دی
 عشق نہ چھٹے ذاتاں پاتاں پوہ دیاں راتاں
 غیراں لوں چا کوں بہا یا جھان سٹے
 ساڈیاں روڑھ سجے خدا تان پوہ دیاں راتاں
 اہے نہ دیویں بانگاں پتیا کھلا توں
 جن ملداں تلی براتاں پوہ دیاں راتاں
 ہن کے عشق سواہی آیا موڑیں نہ
 دیویں حسن ذرا تیراں پوہ دیاں راتاں
 پتھر جوڑ کے ویج ہمیش چھیراں دے
 جتاں بھیریاں نہیں سوہٹاں پوہ دیاں راتاں
 کول بے ساڑے ہوندے ساڑے تہن وی
 ساڈیاں ہونڈیاں نت شیر تان پوہ دیاں راتاں
 دیریاں اُتے دوس نہ گلا جھان تے
 ساتوں لیکھاں دیتاں ماتاں پوہ دیاں راتاں
 ستیاں ستیاں ایویں نکھیاں جانڈیاں نی
 پڑھ تے اٹھ کے چار رکاتاں پوہ دیاں راتاں
 جد ای اوہدی یاد ستاوسے فاروقی
 لے لے بہناں کلم دواتاں پوہ دیاں راتاں

○ چودھری حسن اختر

انگھ

لوک کماندے میں عزت لئی
 اسیں گواہے آں عزت لئی
 لوک تے دسدے میں عزت لئی
 اسیں تے مرنے آں عزت لئی
 فیرو دی لوکی ساٹوں آکھن
 تہیں کیہ او
 تہیں کیہ او؟

سپ نول سپ لڑے

توقیر چغتائی

دی چوکھے بندھے نمائش وچ آئے پر جو دی
بندا آیا، اوہ اپر کلاس نال بندھ رکھدا سی۔ اُج
دی اُج کل فن کتاباں تے موسیقی آتے اک
خاص کلاس دی اجارا داری قائم ہو گئی اے۔
ہماڑاں ماں بس سنیے دا اوہ پروچیکٹر ہوندے نہیں
جدے آتے فلم دی رمل چڑھا کے نوکاں نول
شش کیتا چاندا اے۔ فلم تختہ ساڈا کم دی ختم۔

میں ہمیشہ عورت دا فخر پیش کر دیا آں۔
نمائی ہوئی عورت، سچے نول دھ پانندی
عورت، عورت نول جی آیاں کن والی عورت
تے عورت نول رخصت کرن والی عورت۔
میں ایسیاں عورتاں دی پیشیت کیتیاں نہیں
ہنڑیاں نیزین ہونداں نہیں۔ میری کسے دی
پیشنگ وچ تاناں کوئی ایسی عورت نہیں لے
گی جو چکی پیہ رہی ہووے، اٹاں چک ہی
ہووے یاں سر تے گارے دی ٹوکر چک کے
کسے نوں اساری جاری عمارت دی پھت تے
چنہ رہی ہووے۔ ایسیاں معنی جیساں تصویراں
پیش کرن ویلے مینوں اُج گندا اے جو میں
عورت نول نہیں، سکوں مرد نول پیش کر دیا

من چنن نول میں چنگی طرحاں جانن والا آکھ
سکداں۔ کہتاں وچوں اک دو پر چاکار تے اک
دو شیخ ڈرے دے اداکار۔ میرے رشتے
داراں وچوں میرے ماے دا اک چڑوی اپتھے
دی اک پرانی تے گندی دستی ہمار کالونی دے
اک کئے جھے کلیٹ وچ رہندا سی جڑا وچ ورھے
پسلاں پو دی مار تے سکول ویاں کتاباں دے
بھار نول تھ کے کراچی آ گیا سی تے کراچی
شپ یارڈ دے لاگے اک پرائیویٹ لائج تے
مزدوری کرواں کڑیاں اک چھوٹی جی کشتی دا
مالک بن گیا سی۔

جس دن نمائش گئی، اوس توں دوپے دن
دے اخباراں وچ جدوں خبراں لگیاں تاں ہور

گل پلو ہائے توں اسگے نہیں ودھ رہی سی۔ اوہ
دی کچھ کچی کچی سی تے مینوں دی ایویں بھاکا
جیسا سی۔ حالان ایس توں پسلاں اُج کدی نہیں
سی ہویا۔ مینوں کسے وی تیویں نال گل کرن
دوستی کرن تے ہور اسگے ودھن وچ آکا چ
نہیں سی گندا پر لنگ معلما ای دکھرا سی۔ مینوں
تے اوہ دے کھلے ڈلھے پن توں بھاکا سی تے
نہ ای اسپے لے قد دا ڈر۔ میں ایسو جیساں
بڑیاں دیکھیاں من۔ بس گل ایہ سی کہ میری تے
اودھی کلاس وچ بڑا فرق سی۔

کل آرٹس کونسل وچ پیشہ شاعراں
چترکاراں تے ساسر کاراں دی پیشنگ وچ
اوتے جدوں میری اک پیشنگ پارے گل بات
کہتی تاں مینوں بہت چنگی لگی۔ خوبصورت
تیویاں اُج دی میری کمزوری ہن تے جدوں
کوئی میرے کم وچ دلچسپی نوے تاں اوہ ہور
زیادا خوبصورت تے وادھ کمزوری بن چاندی
اے۔ وچ تاں ایہ اے کہ میں کوئی ایڈا وڈا
چترکار نہیں۔ بس ایویں ای کچھ تصویراں
بچیاں جو نوکاں دی چوکھی ہیند کارن میرے
حوصلے دا سبب بنیاں۔ میں کوئی چنگا آرٹسٹ
نہیں نہ ای میں کسے سکول آف آرٹس توں
کوئی ڈیپلوما ہویا اے۔

میں کدی کدائیں لاہور توں کراچی آنداں
تے فیر اک دو مینے کڈھ کے پرت چاندیاں۔
لنگی کراچی آرٹس کونسل تے میری چنگی دے
جواب وچ میراں تصویراں دی نمائش دی ہائی
بھری سی تے اُج نمائش دا چو تھادن سی۔
اپنے وڈے شرو وچ ہزاراں جانن واسے
ہون دے باوجود وچ سٹ ای ایسے جانن واسے

"..... تباہی کھاتی وچ "میں" نہیں بیگا۔ جہڑے اپنی کھاتی وچ میں میں کردے نہیں تاں بڑی کوہنت ہوندی آئے۔ تسان جس کردار بارے گل کرنی ہووے اوہنوں سامہنے لیا کے آپ اولھے ہو جاندے لو۔ آپ غایب ہو جاندے او۔ ایہو ای تاں سواد اے سارا کھاتی دا۔ جس کھاتی وچ میں میں بھریا ہووے 'مبتھوں تاں پڑھی ای نہیں جانندی، تسیں کیسے وی کردار نوں بتھ لا کے جھوہ رہے او۔ تہانوں اوہدا احساس ہو رہیا آئے۔ ایہ اے کھاتی، کردار نال ڈال تورا اے تے تسیں غایب ہو جاندے 'اوپنوں محسوس کردے او' اوہدے درداں نوں 'اوبدیان خدشیاں نوں تے خد اوس نوں۔

تباہی کھاتی بڑی دکھوی ہو کے آئی آئے، زندگی دے بڑے عام مسئلے لے کے تے اوہدے بیان کرن دا اک انداز اے، کھاتی دا حرف حرف نہیں چھڈیا جا سکدا۔ حالان کہ تسیں اوس موضوع دے واقف ہوندے او پرتی وی تسیں اوس نوں بار بار پڑھنا چاہندے او۔ ستنا چاہندے او 'ستنا چاہندے او۔

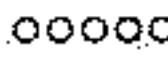
..... اگر کوئی کہندا اے کہ اپناں وچ اشلیلنا (فحاشی) اے تاں ابہ بلکل غلط اے۔ اپناں وچ اشلیلنا بلکل نہیں اے۔ ایہو ای وڈی گل اے کہ نازک توں نازک موضوع وچ تسیں اشلیلنا نہیں آن دتی، اشلیلنا موضوع وچ نہیں ہوندی 'اشلیلنا تاں گل نوں کہن وچ ہوندی اے۔ تباہی نظریے وچ ہوندی اے۔ تے اوہ نہ تے تباہی نظریے وچ ہے تے نہ تباہی کہن وچ کہیوں کہ اوہ آپ اشلیل نہیں۔ کوئی موضوع اشلیل نہیں ہوندا۔

اک ایہ لے کہ تسیں کھاتی نوں خواہ مخاہ ودھاندے چڑھاندے نہیں او۔ اپنی ہر معنی تے سنگھیب (مختصر) جنی نوہنوں لوڑا اے 'اونی ای گل کھندے او۔

زندگی دیں بڑیاں عام گلاں نوں تسان اک دستاویز بنا دتا۔ کوئی وڈے مسئلے نہیں لھے 'جھوٹے جھوٹے مسئلے لے کے تسان دسیا کہ انسان دی زندگی بڑیاں جھوٹیاں جھوٹیاں گلاں توں کویں گروی ہو کے رہ جانندی اے۔ اوہناں گلاں نوں تسیں لے کے چلے۔ ایہ بڑا ای پیارا انداز اے۔ بلکہ کہنا چاہیدا اے 'انداز توں پیرا اے۔

یاندرا نالے رنگ روغن کروا سی، میرا ہتھ ذرا صاف سی، ایس لئی سچے کوئی اوکھا کم آوندا تاں اوہ میری مدد لیندا سی۔ میری وی مجبوری سی کہ میرے کول ایٹے وڈے شروہج رہن دا کوئی تھوہ نکاتا نہیں سی، شلہاں ویلے اپنا تھکواں لاہن لئی اوہ لی مارکیٹ دے لاگے جونا مارکیٹ دے اک ٹھیکے توں جن دا اک ادھا لے کے چلے جے جا وڑدا سی۔ اوہوں حالے شراب تے وی پابندی نہیں سی لگی، میں تھکھاں پان دے کھوگے تے پیر کے اوہدا انتظار کردا ساں، اک دن اوہ مینوں وی اپنے نال لے گیا، میں شراب نال نہ پیتی پر اوہدے توں تیرھاں رسپے لے کے اک کڑی تالی ادھا کو گھننا ضرور بتایا سی، اوہ کڑی وی کیہ سی 'بس اک جیوندی لاش سی، نہ اوہیاں اکھاں وچ چائن، نہ اوہدے گھٹاں تے سرخی، نہ اوہیاں پاہواں وچ گرمی، ایس جدوں اوس بھیرے کب توں ویلھے ہوئے تاں دوہیں اکو جے ای لگدے ساں، تھوڑے چر لئی تاں میں بچل گیا کہ اوس کڑی نے مینوں تیرھاں رسپے دے کے ایہ سچ کچھ کیتا سی یاں میں تیرھاں رسپے دے

ہوندا اے 'اوہدے اک درشن پچھے سبھ کچھ چھڑ سکدا اے، جدوں درشن توں گل اگے ودھدی اے تاں اوس دے کولوں دی لنگھتا وی عید توں گھٹ نہیں ہوندا، فیر اوہدی چھوہ وی کے خزانے توں گھٹ نہیں ہوندی، پر جدوں گل ایس توں اگے ودھدی اے تاں سبھ کچھ پکنا پور ہو چاہدا اے، فیر نہ درشن رہدا اے 'نہ چھوہ تے نہ ای خشبو پھری اے۔ آخری حد تین توں پچھوں تیریں چاہندی اے کہ ایہ لی ہمدیاں بن جان پر مرد لئی اوہ لی ہمدیاں توں وی وڈے ہوندے نہیں، میری گنتی وی ایسے مردواں وچ کیتی جا سکدی اے جہڑے عورت توں اک رات بلکہ اک ملاپ توں زیادا برداشت نہیں کر سکدے۔

مینوں بھنوا اخیلا دور حالے تکر یا اے۔ اوہوں کراچی، وی لی مارکیٹ وچ حالے چکلا چلدا سی تے پورے جوہن تے سی۔ اوہوں ماڈی پور دے ٹرک اڈے وچ میں اک دوست نال کچھ دن گزارے سن۔ اوہ پرے بیٹھری تے ٹرکاں دیاں باڈیاں تے چل پوسٹے

ہوداں، عورت توں عورتاں واسے کم کردیاں ای شمس چکل طرمانا پیش کر سکدے او۔ عورت بھادیس کے دیتی عورت دیاں بھواں ای کیوں نہ کڈھ رہی ہووے 'بھواں کڈھن ویلے اک عورت دیاں انگلاں دے پوٹیاں دا جزا سوار اے 'اوہ اک عورت ای دس سکدی اے 'یاں اوہ پچاوس سکدا اے' گھنے کڈی کے عورت کولوں بھواں کڈھایاں ہوں، غربت، بیماری تے بھگتھ تک وایاں تصویریاں بنا ہا کے سلج تاں نہیں بدلایا پر میری بنالیاتی حس ضرور خراب ہو گئی۔

مرد دیاں جتھے ہور بہت ساریاں بھیریاں عورتاں ہونداں میں 'اوتھے اک عادت ایہ وی ہوندی اے کہ اوہ کافی چر ٹھکر کے اک عورت تال نہیں رہ سکدا، جے رہدا وی اے تاں کپروہا تڑ کردا اے، یاں کے قانون تے سلج دی مجبوری تھکھاں سرکس دے سدھاسے ہونے باندر داگول اکو جے گھریلو کرب وکھان دا پابند ہوندا اے۔

جہدے غم وچ اوہ اتمرو روزھدا ہو کے بھردا 'شاعری کردا' مار کھاندے تے بے عزت

سن۔ ایس لئی کہ میں اوہ تیرھاں رہنے اپنے
یار کولوں لے کے اونوں دتے سن تے اوہنے
میرے کولوں لے کے لیتی تاکا نوں دے
چھڑے سن۔ ساڈی وہی تھیں جویں بس
ہتھاں دی مڑووری ائی ہوئی سی جہدا اجر
کوئی ہو لے گیا سی۔

تیر تال جویں میرا جوہلا وہ گیا ہووے۔
لاہور دے کشمی چوک بچ نویاں فلماں دے
ساین بورڈ بنان واسے استاد بشیر کول کم کرویاں
کرویاں میں آپ وی استاد بن گیا۔ ڈرانگ تے
پینٹنگ دا استاد نہیں سکوں ہر نویں تویں تال
دوستی کرن دا استاد۔ اصل وچ فلمی جگ وچ
استاد بشیر دی بڑی مانا سی۔ جدوں اوہ پاری
سٹوڈیو وچ چاندی سی تال سارے ہیرو ہیرو تال
تے ولن اوہدے پیریں پے چاندے سن۔ اوہدا
کارن ایہ سی کہ کوئی وی نویں فلم ریلیز ہون
توں پہلاں استاد دے بنائے ہونے ساین بورڈ
صدقا فلم وچ کم کرن والے پہلاں ائی مشہور
ہو چاندے سن۔ جدوں استاد کے ہیرو کن واسے
ٹٹ ناسٹو پینٹ کر کے کپوشل گھنٹان یاں لغھا
سینما تے گلو اتھاسی تال پورا شہر اوہوں مڑ مڑ
کے بھگا سی۔ اک نویں ہیرو کن دا جدوں بہت
وڈا ٹٹ پینٹ کر کے اوہنے گھنٹان سینما تے لوایا
سی تال اوس دے فلم ساز نے خٹس ہو گئے
اوس سستائی دے دور وچ وی استاد نویں اک
ہزار رہنے انعام دتا سی۔

اوہناں وٹاں وچ اوج ہوندا سی کہ
شیخوپورے، سیالکوٹ، وزیر آباد، گجرانوالے تے
تصور دے جوان کڑیاں تے منڈے گھروں نس
کے ہیرو بن دے لاچ تے فلمی اداکاراں نوں
ملن دے شوق وچ لاہور آ چاندے سن۔
جدوں اوہناں نوں پتا لگدا سی کہ فلم سٹوڈیو وچ
استاد دی بڑی مانا اسے تال اوہ استاد نوں
سفارش کرن دا کاندھے سن۔ استاد ایس گل
نوں بہت برا بھدا سی تے گھروں نس کے آ
جان نوں ہور وی برا۔ اوہ منڈیاں نوں بھاندا
سی کہ فلم وچ کم کرن دی تھیں کوئی وچ واکم
کرن۔ کڑیاں نوں اوہ بس دا واپسی کرایا دے
کے مینوں تال گھدا سی کہ میناں نوں بس تے

بٹھا کے آ جاواں۔ استاد میرے تے اعتبار کردا
سی پر میں کڑیاں نوں پنڈا واپس بھجوں دی تھیں
جھوٹے کارے لا کے اپنے اک چھڑے رہ
رہے بنی کول لاہور ائی رکھ لیڈا ساں۔ اوج
خورے کنیاں ائی کڑیاں تال میری دوستی ہو
گئی۔

شیر بچھلے تین دنوں توں نمائش وچ آ رہی
سی پر جویں میں تانوں شروع وچ دیا کہ
ساڈی کھل کے گل بات نہیں ہوئی۔ اوج اوہ
میری بٹائی ہوئی اوس پینٹنگ بارے گل کر
رہی سی جنزی اک ایسی تویں بارے سی جو
سمندر کڈھے سن ہاتھ کر رہی سی۔ شیش دے
کمن مطابق ایہ حقیقی تصویر نہیں ہو سکدی
سی۔ ایس لئی کہ ساڈے دلہں وچ سمندر
کڈھے عورت تال کیہ کدی کے مرونے وی
سن ہاتھ نہیں سی کیتا جہ کہ میرا کتا ایہ سی کہ
میں تیں اک عورت نوں خیال وچ لیا کے
اوہدی تصویر بٹائی اسے بھانوں اوہ امریکا وچ سن
ہاتھ کردی ہووے یاں اٹلی وچ۔ سمندر تال
کوئی وی ہو سکدا اسے۔ بے کراچی دا نہیں
تال فرانس یاں اٹلی دا سی۔ اصل تال اوس
عورت دی ہوند اسے جو ایس تصویر وچ نظر آ
رہی اسے.....

گلاں کر دے کر دے اسپن چوکھے کھل
گئے۔ اوس آکھیا چلو کیفی ٹیرا وچ چل کے چاہ
پیندے آن۔ میں ہاں کر دئی۔ اوج وی رات
دسے اتھ وچ رہے سن تے نمائش وچ گھٹ
بندے ائی رہ گئے سن۔ میں پر بندھکان نوں ہاں
دا دروازہ بند کرن دا آٹھ کے اوہدے تال کیفی
ٹیرا وی ٹیرا۔ اوٹھے اتنا رش نہیں سی۔ اسپن
اک گٹھ وچ گئے گئے جے نیل دے دواسے
لگیاں کڑیاں تے آہو ساہنے بہ گئے۔ اوہنے
لڈیاں دوویں اڑکاں نیل تے رکھ دتیاں تے
موشہ نوں دوہاں ہتھاں وچ ٹکا دتا۔ بچھے دا گھا
کھلا ہون کر کے اوہدے کھلے ڈلھے سیتے توں
میریاں اکھاں جھک جھک کے خورے کھنوں
دیاں کیتے اڑ رہیاں سن۔
اوپنے بچھیا نہیں کیہ لود کے؟ چاہ یاں

گھنڈا؟ میں آکھیا گھنڈا، اوج گھنڈا۔

میںوں تریلیاں جھیاں آن لگ پچیاں سن۔
اوپنے وٹر نوں میرے واسے کوک تے
اپنے واسے چاہ دا ڈور دتا۔ فیر اپنے لے گئے
نموواں تال نیل تے گے فارمیکا دیاں جھیتھاں
نوں کھرچن لگ پئی۔ میں وی اپنے اتھ وچ پئی
مندری نوں انگلاں وچ پھران لگیا۔

اوپنے اپنے اتھ اگے دوہا کے میریاں
انگلاں پھرن لیاں تے کمن۔ گئی گئی پچلی مندری
اسے

میرے موشہ چوں صرف ”جی“ کھل سکیا،
اوہ وی ہوں اوکھا جھیا۔ اوہدی چھوہ تے میرے
پنڈے وچ اک لہرو ٹاڑ دئی سی۔

فیر اوہنے میرے دوہیں اتھ اپنے ہتھاں
وچ لے لے کے کمن لگی۔ تاراڈے اتھ کتے نرم
نیں تے انگلاں کنیاں لیاں۔ کانے دی قلم
درگیاں، فنکاراں دسے اتھ ایہو جے ائی ہونے
چاہیدے نہیں۔

اسیہ چ نوں وٹر چاہ سے آیا۔ اوہنے میرا
اتھ چھڑ دتا تے چاہ بنان لگ پئی۔ میں اپنے اتھ
موشہ تے دھرتے۔ تلیاں وچوں اک خشبو جی
پھٹ رہی سی۔ اوہنے بس کے اکھاں نیویاں کر
لیاں۔ اسپن دوویں چٹ چھپتے ساں۔ اوہ چاہ لی
رہی سی تے میں کوک۔ کوئی وی گل نہیں بچھ
رہی سی۔ فیر اوہنے بچھیا توں کتھے رکیا ہویا
ایں؟

”اک دوست کول بہار کالونی“ میں آکھیا۔
بہار کالونی دا تال سن کے اوہدے موشہ تے
اک رنگ آیا تے اک گیا پر اوہ چٹ رہی۔

”توں اوج میرے دل چل۔ اوج دی راتیں
اوتھے ائی تک جائیں۔ جی تے لڈی اپنے
گازمنٹ دے کم واسے اوج کل ہانگ کنگ گئے
ہونے نہیں۔ اسپن کل دا دن کشمیاں نکھواواں
گے تے بچھلے پھر نمائش وچ آ جاواں گے۔“
”اوہ تے ٹھیک اسے پر تانوں اپویں کھیل
ہووسے گی۔“ میں آکھیا۔

”لو! امیدے وچ کھیل والی کڑی گل
اسے میرے کول رہن وی کافی تھیں پئی ہوئی
اسے۔ جی پاپا دے تہ ہوں کر کے سارا گھر ویلھا

پیا ہوا ہے۔" اوسپنے آکھیا۔

میں جھکدیاں جھکدیاں "ہاں" کر دتی۔
اوپدی چاہ دا اخیرا گھٹ جویں میری "ہاں" توں
ای اڈیک رہیا سی۔ اسیں باہر آ گئے۔ اوپدی
گڈی دے لاکے اوپدا ڈرائیور اوہوں اڈیک
رہیا سی۔ گڈی دا موٹہ ڈینٹس ول مڑ گیا۔
تھوڑے چر گروں اسیں اک پچھلے کول اپڑ گئے۔
بارن دین گروں گیٹ نکل گیا۔ چوکیدار نے
سلام کیتا تے گڈی اندر چلی گئی۔

دس دجے تھکر کھاتا لگ گیا سی۔ کھاتا کھان
گروں اڈبے لہنی اوہ کھڑ جی نوکرائی توں
آکھیا: "ہاں سویرے سانوں چھیتی جگن دی
کوئی نوڑ نہیں۔ اسیں دیر نال جاواں گے۔
اوسناں نوں پانا دا سینڈویچ سوٹ کڈھ کے
دے دے تے فیر جا کے سوں جا۔"

اوہ اوپدا اپنا بیڈ روم سی اوپدے نال پورا
یاں فالتو۔ پر جدوں میں کپڑے بدل کے لیٹ گیا
تاک اوہ میرے کمرے وچ آگئی۔ اوسپنے ناکی پائی
ہوئی سی تے پارک کپڑیاں دپوں اوپدا پتھا ڈلہ
ڈلہ پتھا سی، اوہ میرے بیڈ تے آ کے لیٹ گئی۔
میں پریشان ہو گیا۔ میرے نال اوہ کجھ ہون لگ
پیا سی جو میرے دماغ وچ نہیں سی....

اوسے کھنے دے گھول پچھوں جدوں سانوں
سرت آئی تاک اسیں مڑھکو مڑھکی ہو گئے
ساں۔ اوسپنے میرے سینے تے سر دھر دتا تے
کمن لگی۔

میں کسے نال وی سوں جان توں مندا نہیں
بجھدی سکوں ایس توں اک توں تجربا بجھدی
آں۔ تیرا سجا بڑا سوہتا سی، اک پورے مرد
داس سجا، ایہو جیے مرد کدی کدا میں قسمت
نال ای سینوں ملدے میں۔ پر توں ایس گل دا
کسے نال ذکر نہ کریں، مرد بڑی کئی شے اے
جنھوں عورت دے پنڈے دی خشبو آوے
منگتیاں وانگ لاین وچ لگ جائدا اے....
توں چاہ پکس گا؟" اوسپنے گلن کردی نے اجن
چیت، پچھیا، اوہ بست پھلاں ای "نہیں" توں
"توں" اے اپڑ گئی سی۔ تے ہن تاک اوپدی
"توں" وچ وی اک شمار سی۔ میں ڈور بھور
جسیا ہو کے جھگا سدھا کرن لگ پیا۔

دوسری عورت

○ عرفان ملک

اودوں

جدوں میرا بدن اہے میرے کول ای سی
میں تیرے نال پاگلاں دی طرحاں عشق کردا
ساں

اودوں

جدوں میرے موٹہ تے
بہاں دے دھاکیاں نال
دھرتی تے پے جان واسے کوئھے
اٹھے توں وی تھاں تے
دو اکھاں ہونڈیاں سن
میں ہر روز رات نوں سفیناں وچ
تیرے نال سوندا ساں

اوس اودوں

جو کہ جن وی ہے
میں واقعی پاگلاں دی طرحاں تیرے نال
عشق کردا ساں

اودوں

جدوں میں اسجے پاگل نہیں ساں ہویا

اسیں ویلھے ہوسے تاک اوہ کمن لگی: توں جدوں
نمائش دے پہلے دن مینوں ملیا تاک میں سوچ لیا
سی کہ اک دو دن پچھوں ایہ بندا میرے بیڈ
تے ہووے گا۔

فیر چاہ دے بھانڈے چٹک کے باہر چلی گئی۔
تھوڑے چر گروں پرت کے کوئی تاک اوپدے
لیڑے بدلے ہوسے سن تے اوپدے تھ وچ
گڈی دیاں چایاں سن۔ اوسپنے پچھلے دے بیڈ
بند کردیاں ہویاں مینوں آکھیا:

"توں چھیتی نال اپنے لیڑے پاتے، میرا
ڈرائیور تینوں بہار کالونی چھڈ آوے۔"

چاہ دی ٹرسے لے کے جدوں اوہ اندر آئی
تاک بدلی بدلی جی لگ رہی سی۔ خاموش تے
پر سکون جی۔ جویں ددھ کڑھدا کڑھدا دیکھی
دپوں باہر آ جاوے تے فیر لگ وی بجھ جائدی
اے تے ددھ وی تیر جائدا اے۔

پنڈے جو کجھ وی ہویا سی اوپدے وچ نہ تے
میری مرضی سی تے نہ ای دماغ وچ اپنی چھیتی
کوئی گل آئی سی۔ جن چاہ پین گروں میرا زہن
وی اوہو کجھ چاہ رہیا سی جو اوسپنے کر لیا سی۔ میں
اگے ددھ کے اوہوں اپنے بیڈے کر لیا پر
اوپدے وچ کوئی گرم جوشی نہیں سی۔ جدوں

نویں تے پرائے

وسیلی شوکشن

سوویت لکھاری وسیلی شوکشن دا ناں لکھنار دے ناں ناں فلم ایگریٹری نے بدایتکار وجوں زیادا مشہور اے۔ اوہناں نے اپنے جیون دا مڈھ بڑے اوکھیں ڈھنگ ناں بنھیا، سولہاں ورھے دی عمرتے نوہ سانجھے فارم دے کھیتاں وچ کم کرن لگے سن نے مگروں ٹریکٹر بٹان وانے اک کارخانے وچ مزدور وجوں کم وی کیتا۔ اوہ کجھ جرمنی بالان نوں پڑھانڈے وی رہے تے پیٹ ماسٹر دے طور وی کم کیتا۔ 1974 وچ فرا 45 ورھے دی عمر وچ اوہناں دا اک فلم دی شوٹنگ دوران دیپانت ہو گیا۔ جھلاک کرن مگروں اوہناں نوں فلمی آرٹ دے کھیترو وچ ودھیا کم کاری ہارون لینن انعام توں ستمانت کیتا گیا۔ کیتاں ”نویں تے پرائے“ وچ اوہناں نے بڑی سادگی ناں سادے لوکاں نوں وشا بتایا اے۔ تسیں ویکھو گے کہ انج دے ٹوک ساڈے ایتھے وی ہتھیرے ملدے

نہیں۔

”..... ہاں تے ماں آؤ کیوں نہ تھیں لہتی جوانی دے دتاں توں یاد کرو۔ ضرور آؤ تے سائوں دیکھ جاؤ۔ تھیں ماسکو تے ہور تھاواں دی اک جھلک دیکھ سکو گے۔ میں کرائے دے پیسے کھل دیاں گا، پر بستر ہووے گا کہ تھیں ہوائی جہاز راہیں آؤ ہنزا کجھ سستا چاہے گا، فورن مار گھلو تاں سبے مینوں پت لگ سکے کہ تمانوں کدوں ملتا اے۔ سچ توں خاص گل ایہ اے کہ تھیں سفر بارے سوچ کے ذرا وی نہ ڈرتا۔“

شورکا میز لگے بیٹھا سکول دا کم کرن وچ زچھیا ہویا سی۔ نالی نے اوہنوں جو کجھ دسیا اوہدے جواب وچ اوسپنے بے نیازی ناں موڈھے مارے چرس آکھ رہیا ہووے کہ تمانوں سڈیا کیتا گیا اے تاں پئے جاؤ۔

”تیرے ایتھے پچھیاں کدوں ہون گیان؟“

دادی ماں نے نکھتے لہجے ناں بچھیا۔

”کھنیاں پچھیاں؟ سرویاں دیاں؟“

”توں کجھدا ایہا کہ میرا مطلب گرمائی پچھیاں توں سی؟“

”ہلی جنوری توں..... پر تھیں ایہ کیوں کجھ رسپے او؟“

دادی ماں نے مڑاپے ہونڈھ سکوڑے تے

دادی ماں مالانیا سنے ایہ سچ پڑھیا۔ اپنے مرحھائے ہونڈھن نوں سکوڑیا تے ڈوٹھھی سوچ وچ ڈب گئی۔

”ایہ پاول دا دھوتی پتر اے“ اوہنے شورکا نوں آکھیا تے اپنی ٹینک دے اُپروں گھور کے ٹنڈھے نوں دیکھیا۔ شورکا اوہدا دوہترا سی۔ اوہدی دھی وی ہتھ جیون توں کامیاب نہیں سی بنا سکی تے ماں نے اوہنوں کجھ بچھا کے شورکا توں عارضی طور ہنٹی گرائی وچ لے لیا سی۔ اوہ اپنے دوہترے نوں چاہندی تاں بھت سی پر اوہنوں دیا کے پوری طرحاں اپنے تاقو وچ رکھدی سی۔

وچارال وچ گواچ گئی۔

شورکا دا دل خوشی بھریاں کھٹھلاں نال
دھڑک پیا۔

”دسونوں..... کیوں پچھ رہے او“ اوہنے
اپنا سوال ڈہرایا۔

”توں ایہدی گھر نہ کر اپنا سکول دا کم کرنا
چالو رکھ۔“

دادی ماں سنے خط اپہن دے پوچھے وچ
رکھ لیا۔ کوشا پایا، شال لئی تے کاٹے توں نکل
کھلوتی

ایہ دیکھن لئی کہ اوہ کتھے جا رہی اے
شورکا پاری وئی ہنڈیا۔

گیٹ اُتے دادی ماں دی ملاقات اک
گوانڈھن نال ہوئی چٹوں اوہ اپنی اواز نال خبر
ستان لگی۔

”پاول نے مینوں ماسکو وچ اپنے کول
ٹھہرن لئی سدیا اے، کجھ وچ نہیں آوند کہ
کیہ کراں، واقعی کجھ کجھ وچ نہیں آوند،

اوپدا کتا اے کہ آکے سائوں دیکھ جاؤ۔ اسیں
لوک تھادی تھوڑھنوں کڑوے آں۔“

گوانڈھن تے کجھ جواب دتا چٹوں شورکا
نہ سن سکیا پر اوہوں نالی دی زوردار اواز سنائی
دی۔

”ہاں ایہ ممکن تے ہے، میں اپنے پوترے
پوتریاں توں اچے تک دیکھیا ای نہیں۔ اوہناں
دی نرا اک تصویر دیکھی اے پر سفر بارے
سوچتا پریشان کن لگدا اے۔“

ڈوجیاں دو سوانیاں جو اوہدوں لکھ رہیاں
سن، اوہناں کول کھلو گئیاں۔ فیراک ہور سوانی
آکھلوتی، اک ہور آئی تے اوہ تھے ٹھہر گئی تے

اچے ای دادی ماں مالانیا لاگے بھیڑ کھٹی ہو گئی۔
پر تویں بندے دے آون اُتے اوہ لہٹی کمالی
تویں سروں پھیڑ دیندی سی۔

”پاول نے مینوں ماسکو سدیا اے، کجھ
وچ نہیں آوند کہ کراں.....“

صاف ظاہر سی کہ لوک اوہنوں ماسکو جان
وا مشوراوے رہے سن۔

شورکا نے اپنے جھ بوجھیاں وچ پائے تے
کمرے وچ ٹھہرن لگیا، ایوں چاہدا سی جویں اوہ

کوئی سنا دیکھ رہیا ہووے۔ نال ای نال اوہ
کے ڈونگھی چنگا وچ وی گواچا ہویا چاہدا سی۔
اوہ پورن طور اپنی نالی ماں نال بہت رلدا لندا

سی، اوہدے وانگ ای ڈیلا پتلا، اچے ای اکھاں
تھ گھٹیاں دیاں ہڈیاں اُٹھریاں ہوئیاں تے
اچے ای نکیاں نکیاں تیز کجھ اکھاں، پر اوہتاں

دوہاں دے کردار آکا دکھو دکھ سن، دادی ماں
قوت بھری، چست تے تیز طرار سی، اوہ کتھے
ہوئے جتھے تے بھاری اواز دی مالک سی تے

ہر شے بارے کجھ جانن لئی جتن شل رہندی
سی، جتھے تک شورکا دا تعلق اے، اوہ اچ تے
جتنس بھریا ذہنی رجحان رکھدا سی پر حماقت دی

حد تک شرمیلا، کسوہدا تے نکیاں نکیاں گلاں
اُتے دکھی ہو جان والا منڈا سی۔

اوہ شام اوہتاں دوہاں نے ماسکو ٹھہرن لئی
تاردا اک مسودا تیار کیتا۔

شورکا لکھ رہیا سی تے دادی ماں بول رہی
سی۔

”میرے پیارے پتر پاشا، توں واقعی مینوں
پلاتا چاہندا اسیں تاں میں ضرور آواں گی۔ حالان
مینوں پڑھاپے وچ.....“

”ٹھہرو، شورکا نے آکھیا۔“ تار کوئی اچ وی
لکھے جانے نہیں؟“

”میرے خیال وچ تار کوں لکھتے چاہیدے
نیں؟“

”آواں گے، یاں فیر شاید اچ تویں سال
بعدوں آواں گے، تیری ماں! میں ہو گیا تار“

دادی ماں دے جذبات تویں خاصی ٹھکور
ہوئی۔

”شورکا، تیوں سکول جامعیاں جھے ورھے
ہون توں آئے پر ہن دی تیز تویں خالی اسیں۔
ہن تے کجھ تیز نہک۔“

شورکا توں ایہ گل ماڑی گئی۔
”چنگی گل اے، تیں اچے ای لکھاؤ۔ ہا
ہے، اچ دا تار کھلو گے تیں کنا خرچا آوے گا؟
پرانے پیسے دے حساب نال تقریبن ویہ
رہل!“

دادی ماں نے اپنے ہونٹھ سکھوڑے تے کجھ

سوچن لگی۔

”چنگا تے توں تار اچ لکھ، میرے پتر! میں
ایتھے گوانڈھیاں نال صلاح کردی رہی
آں.....“

شورکا نے قلم رکھ چھڈیا۔
”میں ایہ سب کجھ نہیں لکھ سکدا، اوڑک
ایہ جانن دی کٹوں فکر ہووے گی کہ تیں
مختلف لوکاں توں راء لیندے رہے او؟ ڈاک
خانے والے سلائے اُتے ہن گے۔“

”جو میں کتھی آں، لکھ!“ دادی ماں نے
حکم دیندے لہجے نال آکھیا، ”توں سمجھدا اسیں کہ
میں اپنے پتر لئی ویہ روپن خرچ کران توں
سکوچ کراں گی؟“

شورکا نے قلم چکھیا تے تہذیب نال اپنی
ناپسندیدگی دا اظہار کردا ہویا کانڈ اُتے جھک گیا۔
”میرے پیارے پتر پاول! میں ایتھے
گوانڈھیاں نال صلاح کیتی اے، سبہ دا کتا
اے کہ مینوں جانا چاہیدا اے۔ ہاں، لہٹی عمر
توں دیکھدے ہویاں مینوں کجھ ڈر جنپ رویا
اے۔“

”ہووے گا ایہ کہ ڈاک خانے والے اسیں
تار توں تویں سروں کھن گے۔“ شورکا نے
دادی ماں توں نوکدیاں آکھیا۔
”کو شش کر کے تیں دیکھن!“

”تہنوں ایہدے بارے کجھ ہا ای نہیں
چان لگا۔“

”اچھا، توں لکھدا رہو..... بے شک
مینوں کجھ ڈر جنپ رہیا اے پر فکر دی کوئی گل
نیں۔ اسیں لوک تویں سال بعدوں آواں
گے۔ شورکا توں اپنے نال لیاواں گی۔ ہن اوہ
وڈا ہو گیا اے تے خاصا فرماں بردار منڈا
اے۔“

شورکا نے اخیرا فقرا جو اوہدے وڈے ہو
چان تے فرماں بردار ہون بارے سی نہیں
لکھیا۔

”شورکا دے نال ہوواں گی تاں مینوں بہت
ڈر نہیں چاہے گا، اچھا تے میرے پترنی لخال
رہ راکھا، میں آپ وی تیری تھوڑ بری
طرحاں محسوس کردی آں۔“

”بہت بری طرحاں“ دی تھاں شور کا نے
”بڑی ڈاڈھ نال“ لکھیا۔

”..... گھنڈ گھٹ مینوں تیرے نکلے ہالاں
ٹوں دیکھن دا اک موقع لہے چلوے گا۔ تیری
مال۔“

”میں سالوں سارے پیسے جوڑنے چاہیدے
نیں؟ سٹھ ٹوں جیہ نال ضرب دتیاں اک ہزار
اٹھ سو آوندا آسے تیں؟ ایہ کنے ہوئے؟ سو
اُتے دتیاں نال اٹھارہاں ہونے۔ یعنی ویہ
روپے توں کچھ دودھ“ شور کا نے فتح مندی دے
احساس دے نال تھلان کیتا۔

داوی ماں نے تار پھڑ کے بوٹھے وچ رکھ
لیا۔

”دینوں میں آپ ڈاک خانے لے کے
جاواں گی۔ تیرا کئیہ“ توں تے جینے دا اے‘ اونے
توں دودھ دا حساب لاکھیں گا۔ بڑا قابل ہیں
نال۔“

”جاؤ جاؤ“ ایہ تھل مہر حال اپنے پیسے دا ای
ہووے گا۔ میرے حساب توں کچھ کوپک توں
دودھ دا فرق نہیں تھلے گا۔“

..... تقریباً بارہ بجے راتیں اوہناں
دا گوانڈھی پنڈ دے سکول دا پہلائی سینٹر اگور
لیزونوف اوہناں توں تھلے داوی ماں اوہناں
دے گھر آئی سی کہ تھلے توں پرستے تیں
اوہناں نال مل لوسے۔ اگور نے اپنے زمانے
وچ کافی سفر کیتا سی تے ہوجے جہاز وچ وی
اُڑان کیتی ہوئی سی۔

اگور نے پہلاں کوٹ لایا تھلے تھلے لایا۔
اپنے پنڈ ہونڈے ہونے لکھے واکھ توں سخت
تکیاں نال برابر کیتا تے میز لگے تیرے کمرے
وچ چارے دے کئے ہوئے تھلے گھانڈے تھلے
دے گھوڑے دے سازوسامان وی پھیل گھلری
ہوئی سی۔

”تے توں ہوائی جہاز دا سفر کرے چاہندی
ہیں۔ ہیں نال؟“

داوی ماں ملائیا تے خانے وچ گئی تے تھلے
نال تیار کیتی جان والی بیڑ دی اک وڈی یوٹی
لے کے پرئی۔

”ہاں اگور“ سالوں کچھ ویرا داس۔“

”جی ایس معاملے وچ تینوں دس دن واسطے
بیتا کچھ نہیں ہے نہیں۔“ اگور نے مائی توں
گھاس وچ شراب لڈویاں دیکھیا تیں اوہدے
دل متوجا ضرور ہو گیا پر اوہدیاں اکھاں لالچ تے
طبع نہیں سن دکھال دیاں پتیاں۔ ”ہیں توں شہر
وچ ایروٹکولٹ اینجنسی دے دفتر تک جا ادتھوں
دیکھ تومسک ٹرین نال نو داسی برسک تک سفر
کرستے کسے توں کچھ لے کے کلٹ گھر کتھے
اسے۔ یاں فیر ایہ وی ہو سکدا اے توں سٹیشن
توں سدھی وی ہوائی اڈے توں جا سکدی
ہیں.....“

”ٹھہرا ایہ کیہ کہ رہیا ہیں ایہ وی ہو سکدا
اے“ اوہ وی ہو سکدا اے۔ مینوں ایہ دس کہ
میں کراں کیہ۔ ایہ دس دی نوڑ نہیں کہ میں
کیہ کر سکدی آں۔ تے ہاں ایہی کالہ وی
نہیں۔ ساریاں گناں دی میرے اُتے دا چھڑ نہ
کر۔“

داوی ماں نے گھاس اگور سلینڈے رکھ دتا
تے اوہنوں کرڈیاں نظر اں نال دیکھیا۔
اگور گھاس توں سلوان لگیا۔

”توں نو داسی برسک اپڑیں گی تیں سبھ توں
پہلاں تینوں ایہ پچھنا ہووے گا کہ ہوائی اڈے
تک کوں اپڑیں۔ شور کا ایہنوں یاد رکھیں۔“
”شور کا ایہنوں کہہ رہے لکھ لے۔“ داوی
ماں نے حکم دتا۔

شور کا نے اپنی کاپی توں اک ورد کا پائیا جتے
لکھنا شروع کر دتا۔

”جدوں توں توں لہو پوز اپڑیں گی تیں تینوں
فیر پچھنا ہووے گا کہ ماسکو لئی کلٹ کہہروں
بعدے نہیں۔ ایہدے بعد توں اپنے کلٹ خرید
لوں۔ ٹی یو IO4 جہاز اُتے سوار ہو جاویں
تے 5 گھنٹے وچ دس دی ریڈھائی ماسکو وچ
ہوویں گی۔“

مائی نے اپنا بر اپنے کچھ مرچھائے ہوئے
کے اُتے نکالیا تے بھانج دی کھیت نال اگور
دیاں گلاں سنن گئی۔ اوہ جیناں دودھ گلاں کر
رہیا سی تے اوہدے لئی سر جٹا ہو کھا چاپ رہیا
سی مائی دے چہرے اُتے اپنی ای پریشانی

دوہدی جا رہی سی۔

”ہاں“ سویر دلوٹک وچ تینوں کچھ چہ رکنا
پوسے گا۔“

”اوہ کاہنوں؟“

”تینوں رکنا پوسے گاتے بس اکوئی تیرے
کولوں راء نہیں چھچھے گا۔ اوٹھے جہاز دا عملہ
تینوں لہ دپوسے گا کچھ؟“ اگور نے سوچیا کہ
ہن اوہ شراب پین دا مستحق ہو گیا اسے۔
”ٹھیک اے ہیں؟ چنگا تے ایہ جام تیرے
سوکھے سفروے نال۔“

”اوسے“ اپنی کالھی نہ کہہ کیہ ساتوں اوہناں
ٹوکاں توں آکھتا پوسے گا کہ سویر دلوٹک وچ
سالوں لہ دین یاں اوہ آپ ای ہر بندے توں
لہ دیندے نہیں؟“

اگور نے بیڑ حلق وچ لہ لئی۔ ہوٹھاں
اُتے زبان پھیریاں ہویاں ڈاٹھے دا چٹھارا لیا
تے پچھاں سلٹایاں۔

”ہر بندے توں۔ ملائیا وسیلونا“ تیری ایہ بیڑ
تاں بہت ای ددھیا اے۔ کیوں تیار کردی ہیں
ایہنوں؟ میری دن توں وی ایہدی تیاری دا
طریقہ دس دے۔“

داوی ماں نے اوہدے لئی اک گھاس ہور
لڈیا۔

جدوں توں اپنا زیادا کچھوس ہوتا چھڑ دیں گا
تاں چٹلی بیڑ تیار کرن لگیں گا۔“
”کیہ مطلب؟“

”ایہدے وچ کچھ واڈھو کھنڈ پاؤ“ توں تے
ہیشا ایہ چاہندا ہیں کہ ہر چیز بہت سستی پوسے۔
ضمیر وچ زیادا کھنڈ پاؤ“ تاں ایہ پین وچ سواد
دیوے گی۔ ایہنوں تیز بنان لئی تھاکو دی جوہیں
دروں توں کروا اے‘ بہت ای شرم دی گل
اے۔“

”ہاں“ ہاں“ اگور نے دلجوئی دے خیال
نال آکھیا۔ اوہنے گھاس پھیا مائی تے فیر شور کا
دل دیکھیا تے لی گیا۔ ”ہاں“ ہاں“ اوہنے ڈہرایا۔
”ایہ سبھ تاں ٹھیک اے پر نو داسی برسک اپڑو
تاں خیال رکھنا کہ تیرے توں کوئی غلطی نہ
ہووسے۔“

”کیوں؟“

”ہی توں جاندی ایس“ کچھ وی ہو سکدا
 اے۔“
 اگور نے پاؤچ کڈھیا، سگریٹ بنا کے پالیا
 سٹے اپنیاں محال تھلواں ڈھیراں چٹا دھواں باہر
 کڈھیا۔ ”جدوں توں توں تھلواں اپنیاں گی تاں
 تینوں خاص کر خیال رکھتا ہووے گا کہ کٹ
 دیکھن والیاں ڈسکاں دے محاسطے وچ تھلواں
 کوئی ٹھل چٹک نہ ہووے نہیں تے ہو سکدا
 اے کہ توں اپنے آپ توں ولاڈی واسک ٹوں
 اڈویاں دیکھیں۔“
 دادی ماں بے چینی نال اٹھ کھلتی تے
 اگور دا گلاس تھی داری بھریا۔ اگور اوہوں
 ترست پی گیا، پنکارا لیا تے اپنے خیال دا ویر دا
 دن لگیا۔
 ”میں تینوں دساں، بعض لوک ڈسک لاکے
 جاندے نہیں تے کھندے نہیں کہ اوہناں توں
 کٹک چاہیدا اے۔ ایہ نہیں دسدے کہ کتھوں
 دا کٹک چاہیدا اے، ایس لئی اوہ اپنے آپ
 توں اکا مخالف پاسے اڈان کردیاں پاندے نہیں۔
 ایس لئی جو میں کہ میں تینوں آکھ رہیاں، کم
 احتیاط نال کریں۔“
 دادی ماں نے اگور لئی چوتھا گلاس لڈیا۔
 اگور آتے ہن بڑے سکون تے آرام وی
 کیفیت طاری ہو گئی تے اوہ گلاں کرن دے
 موڈ وچ آ گیا۔
 ”جہاز وچ اڈان کرن ویلے لوہے دے
 اعصاب دی نوڑ ہوندی اے! ایہ تیزی نال
 اُتارن توں جاند اے تے عملاً سب مسافراں توں
 کوئی مٹھیاکی دیندا اے۔“
 ”مٹھیاکی“
 ”ہاں، ہاں۔ تے ایہدا مطلب اک لحاظ نال
 ایہ آکھتا ہوندا اے کہ بھگراں توں پرانہ رکھ
 دیو۔ کچھ وی بیٹ جلدی، ذرا وی پرواہ نہ
 کرو۔۔۔۔۔۔ پر اصلوں اوہ سب توں زیادہ خطرناک
 پل ہوندے نہیں۔ یاں فیر میں تینوں دساں، اوہ
 لوک آکھن گے: اپنے آپ توں سیٹ نال لگی
 ہوئی بیٹی نال بٹھ لوو۔ توں چھپیں گی ”پر
 کیوں؟“ جواب ملے گا ”قانون ایہو نہیں“
 ہووے قانون! رستاں دے آکھن دا مطلب

ہوندا اے کہ ایسں دھرم کر کے ڈگ سکدے
 آں۔ واقعی اوہناں دا ایہو مطلب ہوندا اے پر
 اوہوں اوہ قانون دا نال دیندے نہیں۔“
 ”او خدا!“ مائی چپکی۔ ”ایہو سب ہوندا اے
 تاں اوڈک جہاز وچ اڈان ای کیوں کیتی
 جاوے؟“
 ”اک اکھان اے نال: ”بھگیاڑ توں
 زردے او تاں جنگل توں نہ جاوے“ اگور نے
 بوتل اُتے اچاویں جی نظر پائی۔ ”ہاں، بیٹ
 جہاز ذرا بیٹے وساہ جوگ ہوندے نہیں تے اوہ
 پرائیڈر لگے ہوئے جہاز، اوہ تے کسے وی ویلے
 پائت سکدے نہیں تے مصیبت آسکدی
 اے۔۔۔۔۔۔ ایس توں وکھ اکثر انجمن وچ آگ
 دی لگ جاندی اے۔ اک وار میں ولاڈی
 واسک توں اڈان کر رہیا ساں۔“ اگور لئی
 کرسی اُتے کچھ ہور آرام نال جم گیا، توں
 سگریٹ دھلائی تے اک وار فیر بوتل وکھیا
 پر دادی ماں نے لئی تھان توں ذرا وی ہلنت نہ
 کیتی۔ ”ہاں تے ایسں لوک اڈان کر رہے
 ساں، پکھل اتفاقاً طور میں باری توں جھانکیا۔
 جہاز توں شعلے نکل رہے سن۔“
 ”رہ ساں سلامت رکھے!“ دادی ماں
 نے چیکدیاں ہویاں آکھیا۔
 شور کا حیرانی نال موٹہ کھولھی من رہیا سی۔
 ”ظاہر اے کہ میں روٹا پالیا۔ اک ہوا باز
 ندا ہویا میرے ول آیا۔۔۔۔۔۔ اے صورتحال
 ایہی ماڑی نہیں سی ہوئی، اوہ میرے اُتے ورہ
 پیا تے کہن لگیا ایہ توں پتا کارن دہشت کیوں
 کھلا رہیا ایس؟ ٹھیک اے کہ آگ لگی اے پر
 تینوں فکر کرن دی نوڑ نہیں۔ جیتھے ایس، اوتھے
 بیٹھا رہو۔۔۔۔۔۔ تاں ایہ اے اوہ طریقہ جدیدے
 نال ایہ لوک لئی ہوائی سردس وچ دکھو دکھ کم
 کردے نہیں۔“
 شور کا نول ایہ گل بڑی ناخن جوگ جاپی۔
 اوہ ایہ سنن دی توقع کر رہیا سی کہ شعلے
 ویکھدیاں ای ہوا باز نے رفتار تیز کر کے اوہناں
 توں چھٹکارے دا ستن کیتا یاں فیر ایہ کہ اوسنے
 جہاز نوں زمین اُتے لہ چھڑیا، پر اوسنے تاں
 صرف اگور توں سمجھایا تے ہور کچھ وی نہ

کیتا۔
 ”اک گل میری سمجھ وچ نہیں آوندی“
 اگور نے شور کا نول مخاطب کردیاں لئی گل
 چلاو رکھی۔ ”ایہ لوک مسافراں توں پیرا شوٹ
 کیوں نہیں دیندے؟“
 شور کا نول موٹھے مارے۔ اوہوں ایس
 گل دا پتا نہیں سی کہ مسافراں توں پیرا شوٹ
 نہیں دتے جاندے۔ واقعی ایہ ایہ وی
 اک عجیب گل سی۔
 اگور نے سگریٹ دا نوٹا اک کٹکے وچ سٹ
 دتا، لئی تھان توں کچھ بلیا تے بوتل وچوں اپنا
 گلاس بھریا۔
 ”مالانیا، ایہ بہت ای ودھیا بیٹرا اے!“
 ”جد توں نہ ودھ نہیں سبے بدست ہو
 جاویں گا۔“
 ”بہت ای ودھیا شے اے۔۔۔۔۔۔“ اگور
 نے اپنا میر بھلایا تے پی گیا۔
 ”اوہ، جیت جہاز! اوہ وی خطرناک ہوندے
 نہیں۔ کسے جیت وچ کوئی وگاڑ ہو جاوے تاں
 اوہ تسانی دے گلدے وانگ تھلے نوں ڈگدا
 اے، اچھتی تے فورن، ایہدا مطلب ایہ ہویا کہ
 بعدوں چکن لئی کچھ نہیں بچدا، 3 سو گرام نی
 مسافر دے حساب نال سالن جہدے وچ
 اوہدے کپڑے وی شامل ہوندے نہیں۔“ اگور
 نے پاپیندیگی دا اظہار کردیاں آکھیا تے اپنا
 دھیان بوتل ول کیتا۔ دادی ماں نے بوتل چکی
 تے اوہوں باہر کمریاں دے وچکارے راہ وچ
 رکھ آئی، اگور کچھ ویر ہور بیٹھا رہیا، فیر جان
 لئی اٹھ کھلوتا۔ اوہدے پیر رتا ڈول رہے سن۔
 ”فیر دی وچ چھو تاں ڈرن دی کوئی وجھا
 نہیں“ اوسنے اُپنی آواز نال آکھیا ”پر ہوا باز
 دے کہیں توں جتا وی دور رہنا ممکن ہووے“
 اونا دور رہنا۔ کچھ پکھل آخری سرسے تے بہنا،
 تاں توں محفوظ رہویں گی۔ اچھا تے ہن میں
 چلداں۔“
 اوہ بھارے قدم چکدا ہویا بوہے ول ودھیا
 تے اپنا بیٹ تے کوٹ پلایا۔
 ”پاویل سرگئی وچ توں میرے ولوں سلام
 آکھیں۔ مالانیا، واقعی تیری بیٹر کنی ودھیا اے!“

دادی ماں لوں ایہ گل مندی جاپی کہ اگیور
نے اپنے آتے کئی چھیتی نکا کھلار لیا اسے سے
گل بات غایب سے منہ نہیں رہی۔
"اگیور توں سدا جنا سلجھیا ہویا رہندا سیں"
ہن ارج دا نہیں رہیا۔

"گل ایہ اے کہ میں بڑا تھکیا ہویا آں"
اگیور نے اپنے کوٹ دسے کالر چوں گھاء دا
اک ٹوٹا کڈھیا۔ "میں اپنے افسراں نوں آکھیا
سی کہ وڈھیا ہویا کھگھاء گرمیاں وچ گڈیاں
وچ بھر سکے چک لیا جاوے پر اوہ تیار نہ ہوئے
تے ہن ایس برفانی طوفان گمروں ساریاں
سزکاں برف نال ڈھک گئیاں تیں۔ اسیں لوک
سارا دن گڈیاں دھکن تے کچن وچ رنجھے
رہے آں پر مشکل نال گھاء دے صرف نیرلے
ڈھیراں ٹیک ای اپڑ سکے۔ تے ہن تیری ایہ
بہتر۔۔۔۔۔" اگیور نے اپنا سر ہلایا تے ہولے جہیا
ہسیا۔ "اچھا تے میں چلدا آں۔ توں ہوائی جہاز
راہیں جا۔ واقعی ڈرن دی کوئی وجہا نہیں۔ بس
ڈرا ہوا باز دسے کچن توں دور ای رہویں۔
رب راکھا۔"

"رب راکھا" شور کا نے آکھیا۔
اوپر سے جان گمروں بو ہا بند ہو گیا۔
اوتھیاں لوکاں نے اوہناں اپنی دلہیز توں
کندیاں تے بعدوں حاظا پار کردیاں ستیا "فیر گیت
کھن دی اواز سنائی دتی۔ سزک آتے اپڑ سکے
اوسنے اک اچی اواز وچ بھڑی بھٹی اپنی نہیں
سی "اک گیت چھیڑا:

"اتھاہ سندھر موبال ماروا ہویا۔۔۔۔۔"
پر فیر اوہ اچانک چپ ہو گیا۔
دادی ماں نے انھیری باری ولوں مایوسی وی
کیفیت نال دیکھیا۔ شور کا نے اگیور دیاں دسیاں
گھان وچوں جو کجھ لکھیا سی، اوہنوں اوہ پڑھن
لگیا۔

"شور کا" مینوں اڈان کرن توں ڈر چپ رہیا
اسے "دادی ماں نے آکھیا۔

"اوڈک ڈوبے نوک وی تے اڈان
کردے نہیں۔۔۔۔۔"
"کیہ ایہ چنگا نہیں ہووے گا کہ اسیں
گڈی راہیں جاسیے؟"

"ایہدا مطلب ایہ ہووے گا کہ میریاں
ساریاں چھتیاں ستر کرن وچ ضائع ہو جان۔"
"کجھ سمجھ نہیں آوندا" دادی ماں نے لھندا
ساہ بھردیاں آکھیا۔ "سانوں پاولیل توں اک خط
گھلنا چاہیدا اے۔ رہیا اوہ تار تالا اسیں
اوہنوں منسوخ کردیاں گے۔"
"شور کا نے اپنی کاپی وچوں اک ورکا ہور
پاڑیا۔

"تال ہن اسیں لوک اڈان نہیں کراں
گے؟"
"اڈان! پر اڈان کئی خوفناک آزمائش اے۔
او میرا ربا! ترا تین سو گرام۔ باقی کجھ
نہیں۔۔۔۔۔"

شور کا ڈو تھکی سوچ وچ ڈبیا ہویا سی۔
"لکھ: پیارے پتر پاشا" میں گواٹھ دے کجھ
واقف کار لوکاں نال گل بات کہتی اے۔۔۔۔۔"
شور کا کانڈ آتے اُتر گیا۔

"نستان لوکاں نے سانوں اڈان دے ایس
سارے پکر بارے دس پائی اے۔۔۔۔۔ اسان
ایہ متھیا اے کہ میں تے شور کا گرمائی موسم وچ
گڈی راہیں آواں گے۔ اسیں مجھے آسکدے
ساں پر شور کا دیاں چھتیاں بہت تھوڑیاں
نہیں۔"

شور کا دو اک سکنت ہچکچایا "اوپر سے بعد
اوسنے فیر لکھنا شروع کردتا:

"..... تے ہن ماموں پاولیل' میں آپ
تہانوں لکھ رہیاں، نانی ماں توں ساڈے سہلائی
شیر ماموں اگیور نے بہترے خورے تہانوں چھیتے
ہوون' ڈرا دتا اے۔ مثال وچوں اوہناں تے
دسیا کہ اک وار اوہناں نے سفر دوران دیکھیا کہ
انجن وچ اک گل ہوئی اے۔ اوہناں نے ہوا باز
توں دسیا پر ہوا باز نے نرا اوہنوں چناوی کہتی تے
کجھ وی نہ کیتا۔ میں سمجھدا آں کہ انجن وچ
واقعی اک گل ہوندی تال ہوا باز نے تیز
رفتاری راہیں شعلیاں توں چھٹکارا کرن دا جنم
کیتا ہوندا جو میں کہ ایہ لوک عام کر کے
کردے تیں۔ میں تے سمجھدا آں کہ خورے
ماموں اگیور توں بھاپ نکلن دی تھان شعلے
دسے تے اوہناں نے کسے بنیاد دسے بغیر جہاز

وچ خوف کھلارایا۔ تھیں مہربانی کر کے نانی ماں
توں اک خط وچ لکھو کہ ڈرن دی کوئی وجہا
نہیں۔ پر جو کجھ میں لکھ رہیاں، اوہدا ذکر نہ کریا
سجے۔ نہیں تے اوہ گرمائی موسم وچ دی سفر
نہیں کرن گے۔ سبزیوں دسے باغ' سوراں'
ککڑیاں' ہنساں وغیرا دی گھرائی دا سوال ہووے
گا' اوہ لہناں سبھتاں توں کدے وی نہیں
چھڈن گے۔ تھیں چاندے او' اسیں لوک ایہ
وی پینڈو آں۔ پر مینوں ماسکو دیکھن دا بڑا چاہ
اے۔ سکول وچ جغرافیہ تے تواریخ پڑھدیاں
اسیں ماسکو پارے پڑھدے آں پر جو میں کہ
تھیں چاندے اوہ' ایہ پڑھنا دیکھن وی برابری
نہیں کر سکدا۔ ہاں ماموں اگیور نے اک ہور
گل ایہ آکھی کہ مسافراں توں پیراشوٹ نہیں
دسے چاندے۔ ایہ تال اوہناں دی زندگی نال
کھینڈن دسے۔ تل ہويا۔ پر نانی ماں ایہدے
آتے یقین کردے تیں۔ ماموں پاشا' مہربانی کر
کے اوہناں لوں شرمندگی دا احساس دواؤ۔ اوہ
تماڑے تال بہت پریم کردے تیں۔ ایس لئی
تھیں اوہناں توں کجھ ارج دا خط لکھو "ماں
ایہدے توں کیہ مطلب ہویا' آپ تماڑا پتر
ہوا باز اے' سوویت یونین دا ہیرو اے' اوہنوں
کئی آور وی مل چکے تیں تے تھیں مسافر جہاز
وچ وی اڈان کردیاں ڈردے او جہاز مکاناں
وانگ محفوظ ہوندا اے آتے اوہ وی اک ایہی
زمانے وچ جدوں اسان اواز دیاں رکھو تیں توں
وی توڑ چھڑیا ہویا اے" تھیں اوہناں توں ایہ
سمجھ لکھو تے اوہ فورن جہاز وچ سوار ہو جان
گے۔ اوہ تماڑے آتے بہت مان کردے تیں
تے پنا شک اوہناں دا مان ٹھیک وی اے۔ میں
وی تماڑے آتے مان کردا آں تے ماسکو دیکھن
دا بڑا چاہوان آں۔ اچھا تے رب راکھا، سلام
دسے نال' ایکساندر۔"

اچراں توں دادی ماں اوہدے لکھن لئی بول
رہی سی۔۔۔۔۔

"..... اسیں لوک کجھ بعدوں آواں گے۔
تزاں شروع ہون تک۔ اوس وسیلے تک
کھٹیاں ملن لگن گیاں' میں تیرے لئی اوہناں دا
اچار لیا سکال گی۔ چانگی بیڑاں دا مریاوی بنا لوں

گی۔ ماسکو وچ ایہ چیزاں ڈکاتاں آتے دھریاں
نہیں۔ پر اوہ لوک انج دیاں نہیں بنا سکدے
جوہیں دوانا میں گھر بناندی آں۔ تاں پیارے
چتر ایہ اے صورتحال۔ تیری بیوی تے ہالوں
نوں بہت بہت پیار۔ شورکا دلوں وی سلام تے
پیار۔ ہن ٹکاندی آں..... شورکا توں سبھ لکھ
لیا اے ناں؟

”ابو جی، سبھ لکھ لیا اے۔“
دادی ماں نے کاغذ لیا، اوہوں موڑیا
لفافے وچ رکھیا تے آپ ای پتا لکھیا: ماسکو
مکان نمبر 78 لیننکی پراپیکٹ، فلیٹ نمبر
156 سوویت یونین دے ہیرو لیویاویں پاولین
انکاتوریج دے۔ ناں، اوہدی ماں، تھاہر سائبیریا
دلوں۔“

پتا اوہ سدا آپ لکھدی ہوندی سی۔ اوہ
جاندی سی کہ پتا اوہ آپ لکھے گی تاں خط دا
اوتھے اپڑتا پتتا پتینی ہودے گا۔
”تاں ایہ طے ہویا، شورکا، تنگ نہ کر“
اسیں نوک گرمیاں وچ جاواں گے۔“

”میں تہانوں تنگ نہیں کر رہیا پر بہتر
ہوونے گا کہ تہیں کدے کدائیں کچھ سامان
ونہیرا بندے رہو کیوں ہے ممکن اے کہ
تہیں اچانک لہٹی راء بدل لو تے جہاز وچ سفر
کرن دا فیصلہ کرو۔“

دادی ماں نے دو تہرے دل دیکھیا پر کچھ بولی
نہیں۔

اوس رات شورکا نے اوہوں وڈی روسی
انگلیٹھی دے آپرے بسترے آتے بے چینی
نال پلینے مارویاں ستیا۔ اوہ ہولے ہولے
ٹھنڈے ساہ بھر رہی سی تے ہولے ہولے
بڑبڑاندی جا رہی سی۔

شورکا وی نہ سوں سکیا۔ اوہ سوچ رہیا سی۔
تجھتی ای آون والے دن بہت ای شاندار تے
تیران کن گھاں نال ماہوال ہون گے۔ اجیہاں
مسماں دی توقع سی جہناں دا اوہنے ایہوں پسلانا
سوہیا وی نہیں سی۔

”شورکا!“ نانی نے سدیا۔
”کیہ اے؟“

”میںوں توقع اے کہ اوہ نوک پاولین نوں

کرملین دے اندر جان دین گے۔ جان دین
گے ناں؟“

”میںوں تے ایہ توقع اے پر ایہدے نال
ہوندا کیہ اے؟“

”سوچیں ناں، کرملین دے اندر جانا، اک
دار ای کیوں نہ سہی پر اوتھے ساریاں چیزاں
ٹوں دیکھنا کتنا چنگا لگے گے!“

”ہن ہر بندے نوں اندر جان دیندے
نہیں۔“

دادی ماں کچھ ویر چپ رہی۔

”ہر بندے نوں اندر جان دیندے نہیں“
اوتھے کچھ انج آکھیا جوہیں اوہوں ایہدے پک نہ
ہودے۔

”ایہ گل کھولائی وسیلوچج تے وی سی۔“

کچھ پل اوہ دودیں چپ رہے۔

”نالی ماں، انج تے نہیں بڑے بہادر او پر
ہن ڈر رہے او۔“ شورکا نے ٹاپتندیدگی دا
اظہار کرویاں آکھیا۔ ”اوڈک تہانوں کپدے
توں ایٹا ڈر لگ رہیا اے؟“

”توں سوں جا“ دادی ماں نے حکم دتا۔

”توں تے جوہیں بڑا عذر ایں ناں۔ سبھ توں
پسلاں تے توں آپ ای ڈر دے مارے پنٹ
وچ پیشاب کر دیوں گا۔“

”شرط لاؤ کہ میں نہیں ڈرانا گا۔“

”اچھا ٹنڈیا، ہن سوں جا۔ نہیں تے کل
سکول جان لئی ویلے سر تیری اکھ نہیں کھن
گی۔“

شورکا چپ چیتا سوں گیا۔

اطلاع

ایس پرپے وچ شامل لکھن لیریاں ہون کر
کے اسیں ایس مینے دے ~~مصیر~~ ~~مصیر~~ ~~مصیر~~
وچ 8 صفے ودھا دتے۔ میں جد کہ کل وچ کوئی
وادھا نہیں کیتا گیا

کتھوں لبھاں پیار؟

○ مسعود احمد چودھری

جمدیاں جو طیاں سوفا تاں
کتھوں دساں کس توں نکاواں
ہسدے اتھرو، روندے ہاسے
کچھ ہو سکے کچھ ہاواں
شہنیوں شٹا پھل ہاں میں
یاں اکھیوں ڈلھا اتھرو
راہ دے، اک روڑے دے واٹھوں
ہر کسے توں ٹھوکر کھلاواں
نہ میں کسے دی اکھ دا تارا
نہ میں دل دا چائین
چنگلی پھل دا ٹھوکر میں آگ کے
آپے ہساں تے مرجواں
جینھ دی جگر ڈھراوہ لگے
چڑی مینوں سٹکے اکھ
پوہ دی ٹھری ہوئی رات اوہ چاہے
جس دل اندر جھاتی پاواں
میرے تے نہ ہسو نوکو
ہاسے نہیں میراٹ کسے دی
خورسے کل تک میرے اتھرو
بن چٹون گلزار
ایسے آس تے جیوندا پھرناں
خورسے کل دا سورج کدھروں
تے کے آتے بہار
پر انج تک لہیاں سدھراں دا میں
بنیا ہویاں مزار
نہ زلفاں دی چھاں ای لہتی
نہ باہواں دا ہار
کتھوں لبھاں پیار

غریب

فرحت پروین / ترجمہ: راجا تیر

جماز ہوا وچ اٹھ روپا تے۔ اتر ہو سس
لہنی بناوٹی تے سخی اواز وچ بہت بناوٹی مسکان
نال مسافراں نوں "جی آپاں" پئی آکھدی
اسے۔ انجیہیں دا رولا مٹھا پینا جاندا اسے پر
میتوں ایہ اوازوں کسے دوجے جہانوں آندیاں
پہیاں چاہدیاں نیں۔

ایہ کچھ طوقان اسے؟ تے اج کدھروں دی
اٹھیا اے؟ ایہ ٹٹ بھج کدی اسے؟ پنجھی
درھے گھٹ نیں ہوندے۔ میں تے کجھی
ساں پئی ہنزی لاش میں پنجھی درھے پیلوں دفنا
چھڈی سی 'ہن تیک اوہدیاں ہڈیاں دی گل سڑ
گئیاں ہون گیاں' نال نشان دی مٹ گیا ہون
اسے۔

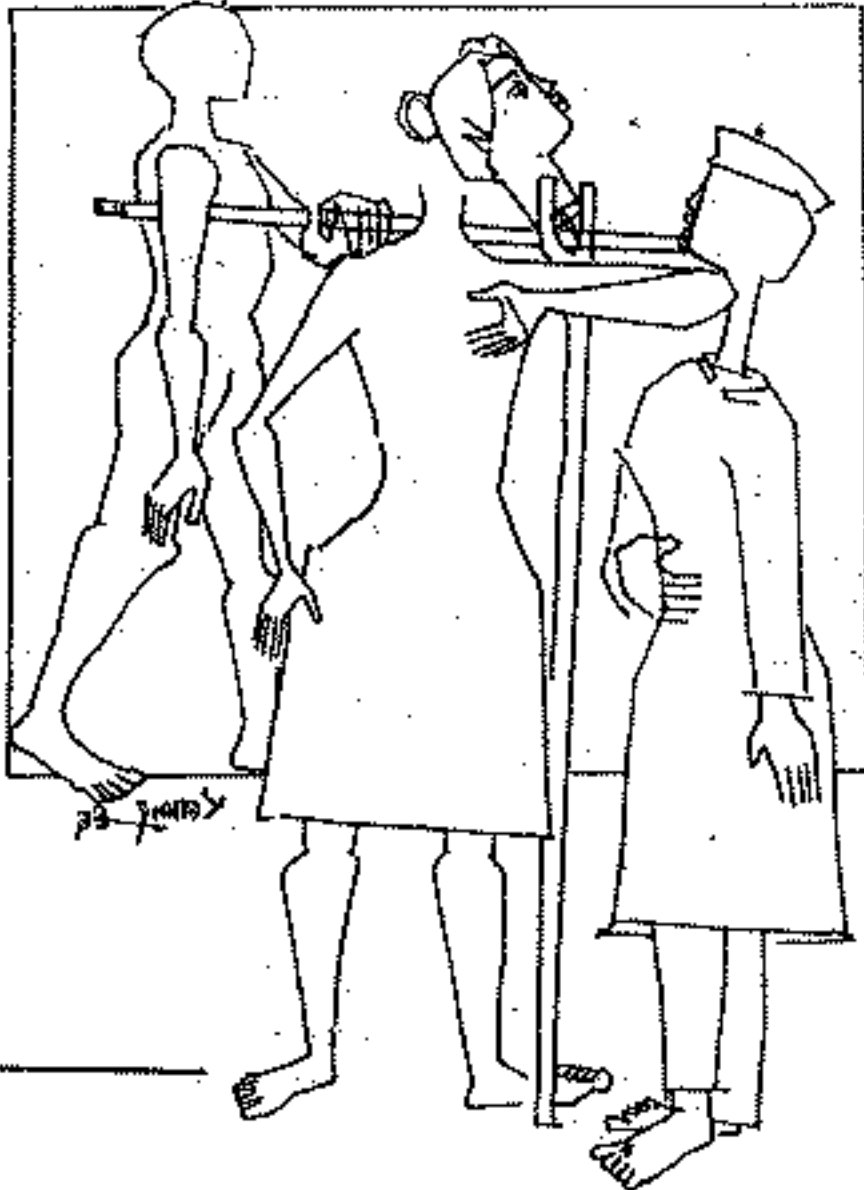
ہاں! پنجھی درھے پیلوں اک ٹوک جی
سوہنی ووہنی دل وچ خواہشاں دسے تاج محل سما
کے 'اکھیاں وچ رنگ برنگے سفنیاں دسے دیوے
بال کے پیچی سی۔ ووہنی دے ٹکھوسے تے نوکیلا
روپ تے نکھار سی۔ اوہدیاں جسم جسم کردیاں
اکھال دسے دیویاں دی رشتائی نال اوہدا کھڑا
چک رہیا سی۔ اوسے اپنے سارے سفن
ساریاں سدھراں تے جاء اپنے جیون ساتھی لہنی
سہصال کے رکھے ہوئے سن۔ رنگاں تے
خشبوواں وچ لدی ووہنی 'گھبراکی گھبراکی' شرمائی
شرمائی پیچی سی کہ بھارے پیراں دا کھڑاک
ہویا۔ کھڑاک ہور تیزے آیا۔ ووہنی دیاں
نظراں کجھ ہور نیویاں ہو گئیاں۔ اوہ جاندی سی
لاڑا گھنڈ چکے کاسے کھدا ای رہ جاوے گا۔ ایہو
تے آکھدے پئے من سارے۔

رنگ رنگیے دیوے بچھ گئے۔ اوہ نوکیلا روپ
تے نکھار دھوا کھیا گیا۔
سدھراں دا تاج محل ٹٹ بھج کے طے وا
ڈھیر بن گیا۔ خواہشاں رون کرلان تے وین کرن
لگیں پر اوسے 'اوہناں بھناں نوں ریشمی کفنی
وچ ولہینیا' سوتے دے تابوت وچ مڑھیا تے
ہیریاں دیاں کلاں ٹھوک کے کھنڈر دسے طے
وچ دفنا چھڈیا..... اوسے پر تے کے اوہدے
تے اخیری نگہ ماری تے غیر پتھر وچ ڈھل گئی۔
ہن اوہ جیوندی جاگدی ووہنی اک سن ہوئے
مجھے دا روپ دھار چلی سی۔ ریشم تے کھاب
وچ ولہینیا 'تیرے جواہرات نال۔ کجھی ٹھنڈی
مورتی۔ تے غیر ویلے دے نال نال اوہدے
اتے بے حسی دیاں تماں چڑھدیاں گئیاں۔ تے
غیر تے ایہ گوڑا لانا وی اکھا ہو گیا کہ ایس سخت
پتھر پئی مورتی دسے وچ کدی اک ٹوکڑی جی
کڑی تے دم دتے سن۔

ہوئی ہولی حیاتی اک بہنے پتھرے راہ تے
ٹرن لگ پئی۔ اک دوجے دسے دلاں نوں
چھوئے پتا اک دوجے دی روح وچ بھاتی مارے

چپ چان دیاں بھاریاں تے سنگیاں
ساہواں کمرے اندر شیشے وانگوں تنیاں ہونیاں
سن۔ صدیاں ورگے نے تے اوکھے کجھ پل
نگھے 'تے غیر ٹھٹھا ازانڈے ہاسے دے بھارے
پتھر نال چپ دا شیشا خوف ناک چھٹا کے نال
چور چور ہو گیا۔ تے اوہدیاں تیراں وانگ
چیرویاں کرہاں ووہنی دے شیشے وچ کجھ گئیاں۔
لاڑے دی بھاری کدی ہوئی اواز دے چھرے
سے اوہدے دھیان نوں زخما چھڈیا۔ "ایہ
کڑیاں گھبرا' شرمائے کئیاں معصوم بندیاں نیں۔
تے ایہ گھنڈ..... ہونہ....." اوہ غیر ہسیا۔ "ہزا
ڈراما ہو گیا اے۔ چھڈ ایہ ہلاوٹ۔ عورتاں لہنی
میں کوئی چٹلی راہ نیں رکھدا" تے غیر اوہ لہنی
اواز وچ کجھ سنجیدی بھر کے بولیا:
"تینوں ایچھے ہر طرفاں دا ٹکھ ملے گا۔
کوشش کریں کہ میتوں تیرے نال کدی کوئی
شکایت نہ ہووے۔ سمجھ گئی ایس؟"

تے ووہنی مناں وچ کجھ گئی۔ اوہ نہ روئی
نہ چٹکی 'نہ گل پر تائی' نہ شکایت کہتی۔ بس
اوہدیاں جگ جگ گک کردیاں اکھیاں دے

ہنا ای حیاتی دے پھرہ کنن لگ پے۔ تے فیر
پالان دا ہیار اوہناں وچ اک سانجھ بن گیا۔ ایس
ہیار دے آسرے نال سمجھوتے سکھالے ہو
گئے۔ وافر دولت سیوں رشتے داریاں تے
بہندہ بھالے سوکھے ہو گئے تے کئی الجھنیاں
نوں رہائی مل گئی۔

طبیعت دی نرمی تے مہر کرن دی عادت
پاروں سوہیاں نال دی چنگا بھاء ہوندا رہیا۔
اوہ پتھرٹی بے حسی ہنری پیلے دہاڑے ای
اوپدی تقدیر بن گئی سی 'جینباتی ڈکھاں لئی
ڈھال بن جائدی سی تے ارج ظاہری دکھالے وچ
حیاتی بڑی چنگی 'ارام تے سکون نال لکھدی
رہی۔ ایسوں تیکر کہ پنہنجی ورھے بیت گئے۔
پال جوان ہو گئے تے اوہ اپنے آپ ٹوں
کھمان وچ جت گئی کہ حیاتی پوری ہو گئی اے
تے حیاتی توں ہو رکھ گیا جاسکدا اے۔

پر ارج ایہ کجھا طوفان اٹھیا اے؟ ایس
مورنی وچ تریزاں کیوں پے رہیاں نیں؟ ایہ
ایہی موٹی تے کج ترفندی پئی اے؟ ایہ پتھراں
چوں سوے پھن لئی کیوں پے ترفدے نیں؟
ایہ ہیریاں دیاں زور اور بگاں کج دیاں کرچیاں
وانگ کیوں کھنڈ گئیاں نیں؟ ایہ سونے دا
تاہوت کھلری ہوئی ریت کج کیوں ڈھل رہیا
اے ایہ ریشم وچ کھنائی بھرے بھرے جڈیاں
تے نازک نازک سدھراں دی لاش کج تنگی ہو
گئی اے؟ تے ایہ اوپدی کج دے نیجے کھنڈر
ارج ماتم کون پیا کردا اے؟

ہن توں کجھ دیر پہلوں اوہ عمان دے ہوائی
اڈے تے "ٹرانزٹ ہینجرز" دی قطار وچ کھڑی
ہوئی سی۔ اوہنے نئے دل نال ایہر اوہر تکیا۔
کئی گئی ہو گئی اے ایہ دنیا کدھرے دی تڑ
جاو ہر تھاں اک جی گلدی اے۔ نہ کوئی ٹوپکا
پن نظر آوندا اے تے نہ ای بیگانے ہون دا
احساس ہوندا اے۔ اوہی تجزی 'اوہی جج نس'
اوہی آپا دھاپی۔ لکھنے بیزار ہونیاں سوچیا۔
اوپدی دس سالان دی گئی وہی آگھلا رہی سی۔
اونوں اوس نے ساہویں جج سے بھلا تے سڑ
کے قطار وچ لگ گئی۔ اوہیاں ایہر اوہر
بھکھریاں نظراں 'ٹرانزٹ کلاکسز توں کجھ قدم

دے پندھ تے ریٹورنٹ دے شیٹے وی کندھ
دے دوجے پاسے گئیاں تے فیر پرستا بھل
گئیاں۔ کندھ نال گئی میز تے اک جوان جوڑا
بیٹھا سی۔ مختڑا تے کڑی اپنے منادرے توں
کالج پڑھیار گلدے سن۔ کڑی دے کٹے ہوئے
والاں وچکار اوہرا گورا تے ملوک بکھڑا جن
وانگوں چنگ رہیا سی۔ اوہیاں وڈیالا وڈیاں
سلیٹی رنگ دیاں اکھاں اوہرے لکھ تے
چوکیاں ابھراں ابھریاں گلدیاں سن۔ اوہرا تنگی
سہرے والاں تے نیلیاں اکھاں والا لے قد دا
مختڑا سی۔ دوویں راز نیاز وچ ڈیپے سن پر ایہ
کوئی اجی گل نہیں سی جدے تے اوہیاں
نظراں جھیاں رہ جائیاں۔ پک نال اوہناں دے
طور طریقے وچ کوئی اچھی گل سی تھتے اوس
نوں جکڑ لیا سی۔ اپنے وچ اوپدی داری آ گئی۔

چینگ توں نہیون گھروں اوہرے پیر پتا
سوچے ریٹورنٹ دل اٹھ گئے۔ جسراں اوہ
سنھے وچ تودی اوہناں دی میز کوئی جا کھلوتی۔
اوہیاں نظراں اوہناں آتے جھیاں ہوئیاں سن۔
اوہ جگنو سن 'دیوے سن یاں فیر تارے۔ اک
عجیب جی رشتائی تختے دیاں اکھاں وچ جگ
رہی سی۔ اوہرے کھڑے توں لٹکا رہی سی۔ ارج
گلدی سی جوہں اوہناں دے جڈیاں وچ جان
پے گئی ہووے۔ اک نور جیہا اوہرے کھڑے
دوانے کج رہیا سی تے اوہ اوس ویلے بڑا اٹھلا
پیا جاو اسی۔ اک عام پڑھیار توں دکھرا۔

کڑی دا کھڑا تیر لے جڈیاں کارن بھنیا
ہویا سی۔ اوہیاں اکھیاں وچ اجی مٹھاں سی
چوں پنے شد چون لگ پوے گا۔ پے شک اوہ
اک سوہنی کڑی سی پر رنگاں دی ایس پنگھ تے
اکھیاں دی مٹھاں نے اوہنوں ایہیا ٹوپکا حسن
دے چھڑیا سی کہ اونوں ارج جاپا کہ اوہنے
ایس توں ودھ سوہنی تے منا کجھویں کڑی ارج
تیکر نہیں گئی۔ اتھن چیت اوہناں توں اوہرے
اوتھے کھڑے ہون دا اندازا ہویا تے اوہ دوویں
اونوں سوال بھریاں نظراں نال دیکھن گئے۔
اونوں ہون تے کجھ نہ بھا 'شراب گل جی مسکان
نال یولی "تہانوں پتا اے ریٹ روز کدھر
نیں؟"

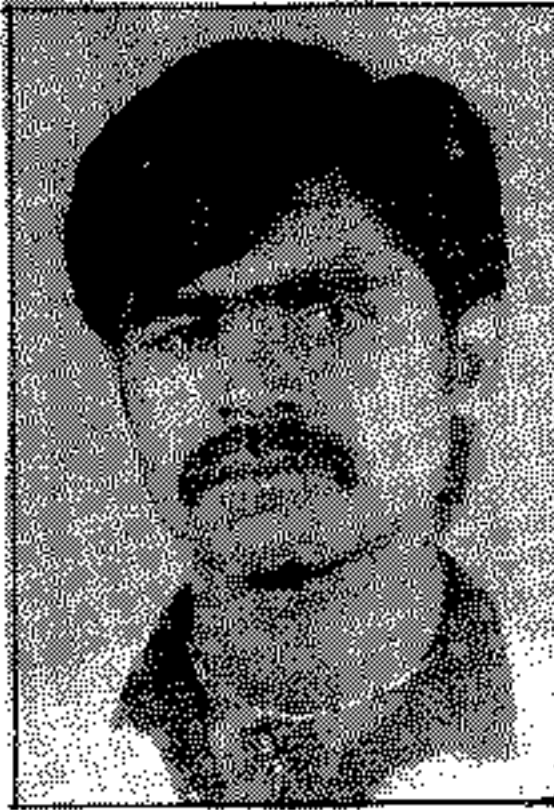
"تھیں ریٹورنٹ دا ریٹ روم کیوں
نیں درتدے؟ اوہ ہے ساہویں" تختے نے
اخلاق نال جواب دتا تے اوہ دمی دا ہتھ پھڑ
کے اوہر ٹرچی۔

بندیاں ہویاں اوہ اوہناں توں شکر کمن
لئی تھوڑا جیہا رکی کٹے فیر اوہ رنگ تے رشتائی
اوپرے دماغ تے چھاندی گئی۔ اوہنوں کھیردی
رہی تے اوہ اوہرے ولگن وچ ولی کے معمول
وانگوں گواچی ہوئی 'پتا نہیں کدوں تے کج جہاز
تیک اپڑی۔ اوہ ودھدے 'بکھل دے گول
کھتیرے اوہرے جئے دے چھیر اپنا گھیرا تنگ
پنے کردے سن۔ ایسوں تیک کہ اوہرے جئے
دی پتھرٹی تے تڑکن گئی۔ ایہ کو جی انھیری
اوپرے جئے اندر پھن گئی اے۔ جیتے ویلے
دے ہمارے بوہے دھڑا دھڑ کھلے جاندے
نیں، اوہ ماضی دے اٹھے تھل وچ موٹہ بھار جا
ڈگی۔ اوہنے گھارے کے چھیر ہتھ پیر مارنے شروع
کیجے۔ جیتے ویلے دی ریت اوہرے ہتھال چوں
لکھ رہی سی۔ اوہ اوس نوں کھڑی مڑی مٹھاں
وچ جکڑ لیندی۔ ودھیاں دا کوئی جگنو' محبت دا
کوئی تارا کوئی تھلی وانگوں اڈوا رٹھلا پل، کوئی
خشبو وانگ سمکدی ہوئی سوہنی گل، کجھ تے
لہجے جدے نال ایس انھیرے وچ پھان
ہووے۔ پر ہر داری ریت اوہرے ہتھال چوں
کیر جائدی۔ صرف قربانیاں دے کندھے
اوپرے زخمی ہتھال وچ رہ جاندے۔ اوہ رڑھ
کے آسے ودھدی، خوسے 'خوسے کوئی گئی جی
پرشم ای لینن انھیرے وچ چنگے پر اوہرا سر
کھوٹیاں دے بھارے پتھراں نال جا کھراندا۔
اوہ پورا تھل چھان چکی اسے تے ہن تھک
بٹ کے پیر گئی اے۔ ویلے بھتیس 'ویس جھولی
نال.....

انھیری رک گئی اے، طوفان لکھ گیا اے
تے ہن اوہرے کھولر جتے وچ اک وڈا سارا
خلاء کھل گیا اے۔ اوہنے اکھیاں کھولیاں نیں
تے باری چوں باہر بھائی پائی اسے، باری توں
باہر وی اوستے طرحاں دا خلاء چھیرے کھلایا
ہویا اے۔

خالق چشتی..... شوہز دا جانا پچھانیاں

تلاش چھی ہووے تاں کدی نہ کدی بندرا منزل اُتے جج ای جاندا اے

”ہن تے تینوں بے دردے میراں وی بھل گیا ہونا اے“

خالق چشتی کیسٹ تے سی ڈی وی دنیا ویچ جانا پچھانیاں اے

کیسٹ گیتاں ویچ اوہناں دا ناں کامیابی وی ضمانت اے

اوہناں ولوں جاری کیتیاں آڈیو کیسٹاں وی گنتی ای سو توں اُتے اے

نے ایس چندھ دا آغاز کرن ویلے چشتی ہوراں
وے ہتھ خالی سن تے بقول اوہناں دے اپنے
جدوں میں لاہور آیا تاں میں کچھ چہ لئی پانڈیاں
دا کم وی کیتا، سوچیا وی نہیں سی جاسکدا کہ
کدی میں کوئی مقام حاصل کرسکاں گا۔ اوہوں
اوہ خالق پرہیسی ہوندے سن۔ اوہناں وی
پیدائش پرورد دے اک چنڈ ہلور پور دی اے۔
والدہ دا ناں منگور حسین اے جڑے کپڑے دا
کاروبار کردے سن۔ خالق چشتی بچپن ویچ ای
تحصیل شکر گڑھ دے پنڈے پڑی پوریاں چلے
گئے۔ میٹرک دے زمانے ویچ اوہ لاہور آ گئے
سن۔ شروع دے دور ویچ اوہناں توں ایسے
ہت ساریاں ناکامیاں دا موقعہ دیکھتا پیا پر ہمت
تے حوصلے نال ساریاں ناکامیاں دا موقعہ موڑیا
جا سکدا اے۔ ایسو کچھ اوہناں نے کیتا۔
1990 ویچ اوہناں نے ”مینا انٹرنیشنل“ دے
ناں نال اپنا اوارا قائم کیتا جہڑا آج کیسٹ دے
حوالے نال پورے ویس ویچ اک جانا پچھانیا
ناں اے۔

شاعری اجیا فن اے جہڑا گڑھتی ویچ ای
مل جاندا اے۔ خالق چشتی وی بھاندرو شاعر

اے ”دن ویچ کئی کئی وار چلایا جاندا اے۔
خالق چشتی دا اوارا ”مینا انٹرنیشنل“ آڈیو روڈیو
کیسٹ تے سی ڈی وی دنیا ویچ جانا پچھانیاں
اے جہدے ولوں جاری کیتیاں آڈیو کیسٹاں
وی گنتی ای سو توں اُتے اے۔
پر خالق چشتی توں ایس تھاں کوئی دن ویچ
نہیں مل گیا۔ ایہدے مگر کوئی دس ورھیاں دا
اوکھتاے لما چندھ اے جہدے ویچ جہدے
حوصلے وی لیری داستان اے۔ دس ورے

منزل وی تلاش چھی ہووے تاں کدی نہ
کدی بندرا منزل اُتے جج ای جاندا اے۔ ایجھے
پاندھیاں وچوں اک ناں خالق چشتی ہوراں دا
وی اے جو آج شوہز دی دنیا ویچ جانا پچھانیاں
اے۔ کیسٹ گیتاں ویچ اوہناں دا ناں کامیابی
وی ضمانت اے۔ آج کل لفظ ”بھنگڑا“ ہور
پینڈاں توں اوہناں دا لکھیا گیت ”ہن تے
تینوں بے دردے میراں وی بھل گیا ہونا

میں پر ایس فن دا اصل دکھلا اودوں ہویا
جدوں اوہناں لوں دل اُسے سٹ وگی، ایو
کارن اے کہ اوہناں دے گیتاں وچ سوز سٹے
درد وی کیفیت اگڑویں اے۔ اوہناں نے پنجابی
وچ گیتاں توں دکھ نظماں تے غزناں وی لکھیاں
میں پر گیت لکھن وی رتجان ودھ اے۔

خالق چشتی ہوریں اک ملاقات وچ دسیا
کہ کیسٹ ابلاغ دا سبھ توں ودھ تے موثر وسیلا
اے۔ پنجابی لوک گیتاں نوں نویں سرے توں
پرچلت کرن وچ کیسٹ دا بڑا ہتھ اے۔ اوہناں
نے دسیا کہ سی ڈی اُتے لوک گیت اے ایسے
زیادا پرچلت نہیں ہو سکے ایسا جب ایہ اسے
کہ اک سال پنڈراں وچ سی ڈی پیسٹر گھٹ
نیں، دو جا پنڈ دے لوکاں نے گھراں توں دور
تے کھیتاں وچ کم کرنا ہوندا اے، کئی وار ٹریکٹر
چلائیاں گیت سنے جانداے تیں۔ اوتھے سی ڈی
پیسٹر وی بجائے ٹیپ ریکارڈر تے کیسٹ پیسٹر
زیادا کامیاب رہندے تیں۔ آج ویلا بیتن دے
نال نال جدوں شعور ودھے گا تاں سی ڈی وی
زیادا مقبول ہوندا جائے گی۔

خالق چشتی دیاں جاری کیتیاں کیسٹاں دی
گنتی 104 اے۔ زیادا تر کیسٹاں وچ اوہناں دا
اپنا کلام اے۔ کجھ کیسٹاں وچ ایس ایم صادق

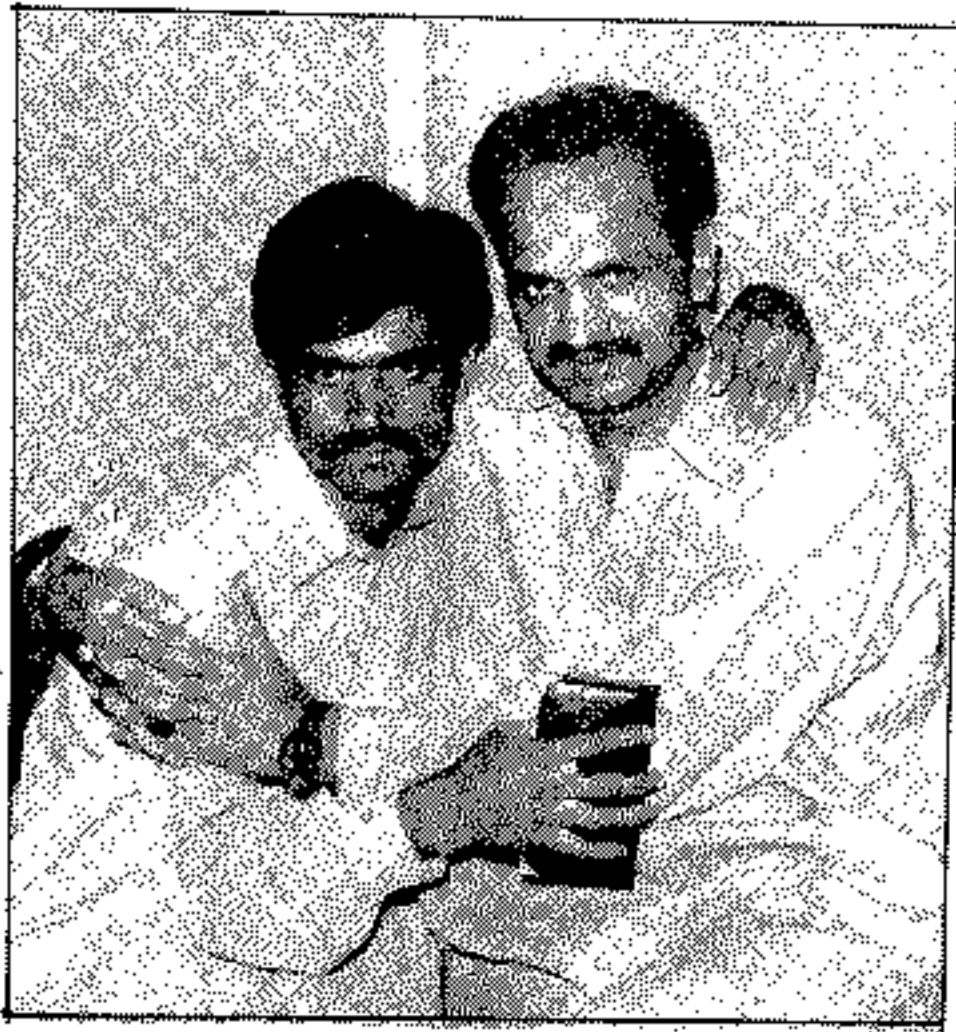
تے خواجا پرویز دے گیت وی شامل تیں۔
اوہناں نوں لہتی نویں آون والی کیسٹ توں
بست زیادا اُمیدیاں نہیں جھڑی اکرم راہی دا
والیوم نمبر 48 ہودے گی جدا کجھ گیت
”ستیاں آن جگانہی سیں“ ہودے گا۔ پچھلیاں
ریکارڈ ڈیکسٹاں وچوں ”میٹ آف اکرم راہی“
تے ”نینا فوک میلا“ وی بڑیاں کامیاب
ہونیاں، ایس توں وکھ ”نہرت ٹاپ نین“ نے
دی کامیابی دے جھنڈے گڈے۔ اوہناں دے
لکھے گیت جہڑے گایکھن نے گائے تیں،
اوہناں وچ اکرم راہی، نزاکت علی، عارف
لوہار، عطا اللہ نیازی، یوسف عنایت پوری دے
نال ذکر جوگ تیں۔ کجھ گیت جہڑے کافی مشہور
ہونے اوہناں وچوں کجھ ایہ تیں۔
○ جن تے تینوں بے درودا
میرا نال وی بچل گیا ہونا اے

- ستیاں آن جگانہی سیں
- سدا ملیاں دے گھر نہیں رہتا
- خد غرضیں دی یاری
- پوسے اکھیاں دے کھولے تیرے لئی

خالق چشتی ہوری کتاباں دی پبلشنگ وی
کروے تیں تے جن تک ڈیڈھ سو دے لگ
بھگ کتاباں چھاپ سکے تیں۔ ایسناں وچ زیادا
تر گیتاں تے شاعری دیاں کتاباں شامل تیں۔
البتا ویلے وی تھوڑ پاروں اوہ اے جیک لہتی

”نینا انٹرنیشنل“ ولوں جاری کیتیاں
آڈیو کیسٹاں وی گنتی ای سو توں
ودھ اے

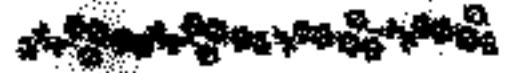

خالق چشتی، جاسے پچھلے گائیک اکرم راہی نال

پچھلے چیف سیکرٹری جاوید قریشی ہوراں نال

کامیابی ہمیشہ اوہناں دے قدم چھری
اے جڑے پیراں وچ چھالے تے
چرے اُتے مسکراہٹ رکھدے
نیں۔

شاعری دی کتاب نہیں چھاپ سکے، ”جنا
انٹرنیشنل“ دے تحت ہر قسم دی آڈیو ڈیو
کیسٹ تے سی ڈی توں وکھ مڈلنگ واکم
ایڈورٹائزنگ تے کرشل پبلشنگ واکم کیتا جاندا
اے۔

کیسٹس دی غیر قانونی کاپی دے سلٹے وچ
خالق چشتی ہوراں دسیا کہ ایہدے نال کافی
زیادا نقصان ہوندا اے۔ اک پاسے تان گاؤک
نوں غیر معیاری تے دو نمبر مال ملدا اے
دوہجے پاسے کیسٹ واکاروبار کرن واسے تے
گان والے نوں نقصان ہوندا اے۔ ایہدا حل
ایہو اے کہ کیسٹن واکم کرن والے ریل کے
اتحاد نال چلن، جدوں اصلی کیسٹ واکم
ہوونے گاناں غیر معیاری مال تیار کرن والیاں
واکم بند ہو جاوے گا کیوں جے کوئی ڈکاندار
دی دو نمبر کیسٹ نہیں وچے گا۔

ٹیلی وژن دے نوں چینلاں دا ذکر کرواں
خالق چشتی ہوراں آکھیا کہ ایہدے نال پنجابی

راج نہیں تے اکرم راہی خاص کر پسند نہیں۔
شوکت علی وی بہت سوہنا گاندے نہیں۔ عالم
لوہار چنگا گاندے سن تے اوہناں دے گیت ارج
وی پسند کیتے جاندے نیں۔ سوانیاں وچ شازیہ
شنگ دی آواز مدھ بھری اے تے اوہ گان
دوانا یاد کیتیاں نوں سانسے رکھ کے گاندی اے۔
زندگی یادے اپنے نظریے دی گل کرواں
خالق چشتی ہوراں آکھیا کہ کامیابی ضرور ملدی
اے بشرطہ کہ ہندا محنت کرنے۔ گنن جی ہوئی
چاہیدی اے سنے ارادہ کدی نہ بدلے۔ سبے نہیں
لاہور جانا اے تے پانگے کہ لاہور جنگ لگی
اے۔ جی وی ارادہ نہ بدلے جتے کھڑے اوکم از
کم ایہدے توں تان دوا ہمار قدم اگے جاوے۔
اوہناں آکھیا کہ کامیابی ہمیشہ اوہناں دے قدم
چھری اے جڑے پیراں وچ چھالے تے چرے
اُتے مسکراہٹ رکھدے نیں۔

زبان نوں کافی قایدا ہويا اے۔ ایہدے نال ہر
تھان اُتے ساڈی زبان پر چلت ہووے گی۔
گائیکی موسیقی دے سلٹے وچ خالق چشتی
ہوراں آکھیا کہ ایہ سبھی ہوئی موسیقی ہندی
اے پر ایہدے شنن والے گٹ نہیں۔ ایس
ویلے لوک گائیکی عروج اُتے اے۔ گائیکی دا
ایہ معیار اے تے لوک واپا پر لوک لوک
موسیقی نوں زیادا پسند کردے نیں۔ اوہناں آکھیا
کہ پاپ تے ڈسکو موسیقی دی ماڈرنی نہیں پر
اوہناں وچ ارج کل زیادا ترانے وایوم آرہے
نیں جو شنن دے قابل ای نہیں تے اوہناں
وچ بولا زیادا ہوندا اے۔ جے لوک تے پاپ
موسیقی نوں رلا کے تے سبجے طریقے مل گیا
جائے تے پاپ میوزک نوں ایس لہی
ضرورت مطابق رنگ لئیے تان ایہدے وچ
کوئی حرج نہیں۔

لہی ذاتی پسند ناپسند دے حوالے نال خالق
چشتی ہوراں دسیا کہ میوں گرداس ملن نہیں

نعمان نومی.....

اک فنکار جنہے اچھے اپنا چندہ چھوہیا
اے

نعمان "نومی" کھیڑا نال تعلق رکھن
والے فنکار۔ پیدائش 13 فروری، فلمی دنیا وچ
شکا پھارین دے اروے نال میدان وچ آئے
نیں تے ایہدے واسطے بر توڑ جتن کر رہے
نیں، ایس واسطے لاہور وچ رہ رہے نیں۔
جے اے نجف کالونی، اخوان سٹریٹ، علاؤ
اقبال ٹاؤن لاہور دے پتے اُسے ایہناں نال
رابطہ کیتا جاسکدا اے۔
فون نمبر 5426504 اے۔

مختلف شہراں وچ علمی ادبی سرگرمیاں ویاں رپورٹاں

عارف پنجابی اکیڈمی دی انعام ونڈی بیٹھک

راجا رسالو

گجرات شہر سارنہ پنجاب وچ لہتی دکھری بچان رکھدا اے۔ شہراں دے گلہستے وچ ایہدی اک لہتی لہک ٹٹک اے۔ ایس شہر وچوں سدا ای پیار تے محبت دے سوے پھندے رہے۔ پنہنوں دسے کنڈھے آتے آباد ایہ شہر صدیاں توں اپنے دکھرے دکھرے ناواں نال لہتی چھب وکھاندا رہیا۔ ایہ سورمیاں تے شہیداں دا شہر اے، ایچ کوئی دے عالماں، نائنالاں، ادویاں، شاعران تے دانشوراں دا شہر اکھواندا رہیا۔

ڈاکٹر احمد حسین قریشی قلعہ داری لہتی کتاب ضلع گجرات (تاریخ، ثقافت تے ادب) وچ جنوری 1995 وچ پنجابی ادبی بورڈ ولوں چھاپی گئی سی، دکھرے دکھرے حوالے دے کے سدے نیں پئی ”بني نوع انسان دي ابتداء ایس ساڈے برصغیر پاک ہند وچ ہوئی جدے وچ ضلع گجرات دی اے“

ڈاکٹر احمد حسین قلعہ داری ہوریاں ضلع گجرات دی ایس تاریخ وچ شاعران ادبیاں لئی اک دکھرا جٹا رکھیا اے۔ جنڑا ان گنت شاعران آتے کھلریا ہویا اے۔ اوہناں نے کجھ اجیاں نظماں تے بیت دی دتے نیں جنہاں دے برہناراں دا کوئی نال پتا نہیں۔ اصل وچ ڈاکٹر ہوریاں کول اوہناں دے بزرگاں دا سامھیا ہویا ہوا گھڑا علی ادبی خزانہ اے ایہدے توں دکھ اوہ آپ وی کتاباں تے قلمی لیخے اکٹھے کردے رہندے نیں تے اوس وڈے بولہ وچوں ویلے کویلے لہتی لوڑا موجب اٹلے موتیاں دا دکھالا کردے رہندے نیں۔

کتاب وچ شاعران دے دکھرے دکھرے دے دا حال دسیا اے۔ جویں مظاناں دے دور وچ پنجابی شاعری، ایس دے وچ اوہناں نے حاکمی محم نوشہ کج بخش توں پہلا شاعر قرار دتا اے۔ دوجا ”کھاناں دا زمانا“ ایس دور دے سبھ توں پہلے پنجابی شاعر بابا گرو نانک دیو جی ہوریاں نوں مٹھیا اے۔ بابا گرو نانک دیو جی ضلع شیخوپورہ وچ پنجابی دے سبھ توں پہلے صاحب کتاب شاعر وی نیں۔ ایہدے توں بعد ”انگریزاں دا زمانا“ اے۔ ایس دے دا پہلا شاعر اوہناں نے میاں محمد چھوہرا نوالیا دسیا اے۔

انگریزاں دے دور وچ ای اوہناں نے حکیم عبداللطیف عارف دا ذکر کیتا اے۔ جڑے گھڑی ضلع سیالکوٹ وچ پیدا ہوئے۔ اوہناں دا جنم درحما 1895 اے۔ آپ دے والد بزرگوار دا نال میاں شہزاد محمد عرف علی شاہ سی۔ حکیم عبداللطیف عارف ہوری بدستی حکومت دے خلاف وی جہاد کردے رہے تے ایس سلسلے وچ کئی وار جیل وی گئے۔ ایہدے نال نال اوہناں نے قلمی جہاد وی کیتا۔ کئی اخبار تے رسالے جاری کیجے۔ آپ ویاں کئی کتاباں بہت مشہور ہوئیاں۔

حکیم عبداللطیف عارف ہوریاں پہلی اکتوبر 1971 نوں وفات پائی۔ اوہناں دے بھتی تے نگن دالے پتر صادق لطیف بھدری بے حکیم ہوریاں دی یاد تازا رکھن لئی عارف پنجابی اکیڈمی بنائی۔ اکیڈمی دے جھنڈے تھلے مئی 2007 ”دروے“ جاری کیتا جڑا رپ دے فضل نال دوسرے سال وچ پیر پا چکیا اے تے پنجابی پرچاکاری وچ اپنا دکھرا مقام بنا رہیا اے۔ ایہدے توں دکھ اکیڈمی ولوں سال بھر وچ چھپیاں کتاباں تے سوڈیاں آتے انعام ونڈن دا

اعلان وی کیتا گیا۔

سال 1999 وچ چھپن والیاں کتاباں تے سوڈیاں آتے انعام ونڈن دا اکٹھ حکیم ہوریاں دی ورسی پہلی اکتوبر 2000 نوں ڈسٹرکٹ کونسل ہال گجرات وچ ہویا۔ ہال وچ سارے پنجاب توں آئے ہونے۔ شاعر ادیب تے سو جھوان اپنے اپنے علاقے دی خشبو وٹڑ رہے بن۔ ایس سلسلے وچ ہون۔ دالے اکٹھ دی صدارت چیف ایڈیٹر ”دروے“ عزیز فیروز نورین سعیدی ہوریاں کیتی۔ ایچ پرہیت لئی گجرات دی جانی پنجابی علمی ادبی شخصیت شاعر تے کئی کتاباں دے لکھاری پروفیسر شریف کنجاہی ہوریاں لوں دعوت دی گئی۔ اوہ شیخ آتے تشریف لیانے پر اوہناں نے لہتی صحت بھنوں زیادا دیر شیخ آتے بن توں معذرت کیتی تے نال ای اعلان کیتا جی میں پروفیسر غلام رسول آزاد، پرنسپل گورنمنٹ کالج شیخوپورہ لئی لہتی کرسی خالی کرنا والں۔ ایس پاروں تاہیاں دی گونج وچ پروفیسر غلام رسول آزاد ہوری شیخ آتے تشریف لیانے۔ دوتی کرسی لکھنیاں (راجا رسالو) دے جھے آئی۔ شیخ سکندر دے فرائض پروفیسر عباس مجھی ہوریاں ڈاؤنھے سوچے انداز نال ادا کیجے۔ کارروائی دا لحظہ پروفیسر شفیق کھوکھر ہوریاں تلاوت قرآن مجید توں کیتا۔ صادق لطیف بھدری ہوریاں ایس اکٹھ بارے جانکاری کمزوری تے دوستاں دا شکریا وی ادا کیتا۔ ایہدے توں بعد فیض الحسن ناصر ہوریاں حکیم عبداللطیف عارف مرحوم توں منگوم خراج عقیدت پیش کیتا تے گل ایچھے نکالی۔

گل دا ٹھوڑا ناصر منگوم وچ آ گیا اے گجراتیاں دی جان سی عبداللطیف عارف ایس موقعے آتے بزرگ شاعر ادیب محمد رمضان صاحب ہوریاں اپنا مقالہ ”ابوالعارف حکیم عبداللطیف عارف دی حیاتی دا مختصر ویرا“ پیش کیتا۔ ہور دوستاں وی ایس اکٹھ وچ لکھ تے تھروے روپ وچ اپنا اپنا جٹا پایا۔ اخیر وچ ایچھے پرہیت پروفیسر غلام رسول آزاد ہوریاں اپنے خیالات دا اظہار کیتا۔

1999 دے انعامی مقابلے وچ شامل کتابیں وی کتنی 28 سی جدوں کہ 4 مسودے دی شامل سن۔ انعام وٹن تے جاوے پڑاں کرن والی کمیٹی دے ممبراں دا متفقہ فیصلہ سی کہ مقابلے وچ شامل ساریاں کتاباں صاف ستھریاں تے اک توں اک ووہ میں۔ ایس نئی ساریاں کتاباں بینہ مسودیاں آتے انعام دے دستے جان۔ سو ساریاں کتاباں دے رچناراں لوں ایوارڈ شیلڈاں تے تجھے دے تال تال نقد انعام وی دتے گئے۔ اجے اٹھ پنجابی زبان دی ترقی تے واہی لئی ڈاڈھے قایدا مند ہوندے نہیں تے نوین نسل تے نوین لکھن والیاں دی حوصلہ افزائی وی ہوندی اے۔

ڈعا اے جی رب ذوالجلال ایس تقریب دے بانی صادق لطیف سہی تے عارف آئیڈی دے دوہے جہاں دا ایہ جہاں قایم دائم رسکے تے اوہ آگول وی ایس سلسلے نوں جاری رکھ سکے۔

نوٹ

مینٹاور "دروے" دے پریس ریلیز مطابق پہلے دوہے تے تیجے انعاماں دے حق داراں نوں ترتیب وار ساڈھے ست ہزار پنج ہزار تے ڈھائی ہزار دے چیک دتے گئے۔ انعاماں دا ویروا ایج اے

○ بال ادب کھیتر: پہلا انعام: بابو جاوید گرجا کھی (کتاب: لکن مٹی) ڈوجا انعام: اشرف سہیل (جاگدے رہنا) تیجا انعام: شاہد جعفری (مسودہ: جتلیاں)

○ سہشی تے ہنری علم کھیتر: پہلا انعام: الیاس کھنن (بیالوگی) ڈوجا انعام: عبدالحمید رازی (ایکویں صدی دے بوسے) تیجا انعام: محسن آراکھیں (آسٹریلیا توں توتیاں دی فارمنگ)

○ دینی ادب کھیتر: پہلا انعام: ڈا. شوکت علی قمر (حرف نمازاں) ڈوجا انعام: سید سجاد بخاری (غائب حضور آئے) تیجا انعام: احسان اللہ ظاہر (اول حمد ثناء الخلی)

○ شاعری کھیتر: پہلا انعام: شارب (کوئی اندروں در کھڑا کوسے) ڈوجا انعام: دلشاد احمد

جن (جن سٹنے) تیجا انعام: اکرم باجوہ (سورج تال شریکا) تے اشرف گل (کرانادی تان) ○ نثری ادب کھیتر: پہلا انعام: غلام مصطفیٰ بھل (برتاں) ڈوجا انعام: احسان اللہ ظاہر (نویاں لوک وازاں) تیجا انعام: اقبال ناز (ب بحر)

حوصلہ افزائی دے کھیتر وچ چھناں توں انعام دتے گئے اوہناں وچ نسرین بھٹی، پرو. ناصر رانا، پرو. محمد ریاض شہد، ڈا. محسن گھیلانہ، خاور راجا، بشیر پادوا، سید سجاد بخاری، محمد عباس مرزا، حکیم ارشد شہزاد (دو کتاباں آئے)، ڈا. بشیر عابد، زاہد حسن، عنقا صدق، پرو. حسن ملک، خالد محمود عاصی، تے احسن نذیر اکمل دے تال شامل تیں۔

پنجابی سیوا کرن پاروں پروفیسر غلام رسول آزاد، راجا رسالو، چودھری فضل حسین، ڈا. حفیظ احمد، فیض الحسن ناصر، محمد رمضان صاحب، تے پرو. عباس جمی، توں شیلڈاں ویتیاں گئیاں جد کہ خواجہ محمد احسن ایڈووکیٹ تے راجا شاہد جاوید ہوریاں توں میڈل دتے گئے۔

دسویں سالانا "بلھے شاہ کانفرنس"

حسن ملک

ہرورھے پارحیاں پارحیاں بھادوں، عومن اگست دی 26، 27 نوں حضرت بلھے شاہ جی داعرس منایا جامدا اے۔ ایس لحاظ تال پروگرام لوپکا تے کافی بھرواں سی۔ سرکاری پدھرتے پورے پندرہاں دن ایہ سلسلا جاری رہیا۔ 16 اگست توں 30 اگست تک ضلع قصور دے ڈپٹی کمشنر اعظم سلیمان جی نے ذاتی دلچسپی لیندیاں جیوں دے ہر طبقے دے سیایاں نوں تال لے کے صلاح مشورے بعدوں پروگرام ترتیب دتا تے فیر ذاتی دلچسپی لے کے سارے پروگرام ویاں وکھریاں ونداں نوں نیہرے وی چھایا۔

مڈھ غسل شریف، چراغاں، چاوراں دا

چھایا جاتا تے منگیاں دی بھرویں دھمال توں ہویا۔ ایس تقریب دے کھ پرہنے سید شفیق حسین بخاری، سکتر او قاف سن۔ مذاکرانہ صرف لائبریری ہال وچ کروایا گیا سکون لاہور الخیراء ہال وچ مذاکرانہ تے موسیقی وی تقریب رکھی گئی۔ قصور وچ مقابلے پڑھن وانلے پہلے دن پرنسپل اسلامیا کالج قصور امجد شاکر، عباس سوز سیکرٹری مجلس بلھے شاہ، تے لکھیار سن جد کہ الخیراء دالی تقریب دے کرتا دھرتا ڈاکٹر عصمت اللہ زاہد، چترمین شہبا پنجابی، پنجاب یونیورسٹی سن۔ مجلس بلھے شاہ نے سرکاری تقریبات دے تال تال بھرواں تعاون کرویاں محفل مذاکرانہ آہر کیتا۔ مقابلے پڑھن وانلے پڑھتے سید سیبط الحسن، حفیظ، ڈاکٹر سید اختر حسین اختر، امجد شاکر، ممتاز بلوچ تے طاہر شیرازی توں وکھ مشی گن یونیورسٹی امریکا توں آئے ہوئے لسانیات دے استاد سردار جسونت سنگھ، بی بی جس جیت کورتے گروت سنگھ سن۔ تقریب دی صدارت پنجاب یونیورسٹی دے شہبا پنجابی دے پچھلے پردھان ڈاکٹر شہباز ملک نے کیتی۔ تقریب دا آغاز خادم علی کھوکھر صدر مجلس نے کیتا۔ پک کر کے تشریف نہ لیاون وانلے ملک معراج خالد، شفقت تنویر مرزا، عصمت اللہ زاہد جی سن چھناں وی کافی اڈیک رتی۔ پنجابی ادبی بورڈ تے رانسٹرز گلڈ تے بھرواں حصا پایا۔ راجا رسالو لے مقالا پڑھن توں اڈ منگیاں کیتیاں تے ہاؤس توں متے پاس کروائے جویں ایہ کہ ماں بولی ہر سکول وچ پڑھائی جاوے، بالیاں نوں مذہبی تعلیم ماوری زبان وچ دتی جاوے۔ عربی استاد صرف عربی نئی ہوندا اے، انجے پنجابی واسطے صرف پنجابی پڑھاون وانلے استادان نوں مقرر کیتا جاوے۔ ہال وچ گفتگو گھٹ دو ڈھائی ہزار پنجابی پیاریاں، پڑھیاراں، وکیلاں، ڈاکٹراں، سو بھواناں تے زندگی دے ہر کھیتر تال تعلق رکھن والیاں نے ایہ وچار ستے۔ مجلس دے جنرل سکتر نے ادب، آرٹ، موسیقی دے انعاماں بارے جانکاری دتی۔ انعام سید شفیق حسین بخاری، سکتر او قاف تے شہباز ملک نے وٹدے۔ لکھریاں ورتایا گیا، شام نوں چاور

چڑھائی دی رسم دی اگوائی عبدالستار گنگوڑا
 ہوریاں کیتی۔ بابا بیٹے شاہ دے سرھانے بھروس
 پنڈال وچ قصور، دیپال پور، جھنگ، اوکاڑا توں
 آون والے شاعراں توں وکھ بزرگ شاعراں
 منیر نیازی، منو بھائی، ڈاکٹر اجمل نیازی، نیاز
 لکھویرا، ڈاکٹر ناہید شاہد، شائستہ زہت، شوہر
 ظہور، تے عمران نقوی سنے اپنا کلام سنایا۔ ایس
 شعری بیٹھک دی صدارت عباس سوز نے
 کیتی۔ ایچھے پروہنے اعظم سلیمان، ڈپٹی کمشنر
 قصور سن۔ گھٹو گھٹ ویہ ہزار لوکاں نے ایہ
 مشاعرہ سنایا۔ 29 اگست دی رات دا کھلا مشاعرہ
 ایس لحاظ نال منعقد سی۔ پنجاب دے ہر شر
 گراں دسے شاعر نے حصا لیا۔ گھٹو گھٹ 60
 شاعراں نے رات کیتی۔ مشاعرے دی صدارت
 لکھیار دسے پروہی۔ فیروزیہ پگ سید ظاہر سجاد
 کاظمی زنجانی، بانی تحریک محبت دے سر رکھ کے
 سر فروزی حاصل کیتی۔ دوہے ایچھے پروہنے
 پروفیسر امیر عابد سن۔ چنان شاعراں نے چوکھی
 داد وصول کیتی، اوہ ویہ سپاہی، قدا بخاری،
 سلطان کھاروی، طاہر جمیل، جمل کلیم تے
 شریف انجم سن۔ مشاعرہ بھر دیاں بانگیاں ویلے
 جیک چلدا رہیا۔

27 اگست لوں ضلع کونسل ہال وچ شام
 تھیا تھیا منائی گئی، ایس واری سارا انتظام
 سرکاری پدھرتے سی۔ نعت کونسل ولوں مقابلہ
 نعت تے حسن قرأت دے دی مقالے کروائے
 گئے۔ پندرہواڑے دے انت تے انعام و بڑن
 دی تقریب ہوئی۔ تقریب دربار بیٹے شاہ تے
 ہوئی۔ ایچھے پروہنے کمشنر لاہور ڈویژن، شاہد
 انجم ہوری سن جد کہ ڈپٹی کمشنر قصور، شریاں
 تے پنجابی پیاریاں سنے بیٹے شاہ دسے وچاراں
 توں چاتن لوڑن والیاں نوں جی آیاں آکھیا۔
 تقریبات پورے پندرہواں دن چلندیاں رہیاں
 سن، پورے ضلع دی انتظامیا تے جیاتی دے
 مختلف کمیٹیاں دے پروہان جی رنجھے رہے
 ایس کارن چنان جیاں توں انعام و بڑے گئے،
 اوہناں دے ناواں دا ویروا ایچھے اے۔

عشرت علی، سلمان مفتی، ذوالفقار علی بھٹی،
 محمد زمان وٹو، سید سہیل حسن، خالد نواز، قدیر

باجو، محمد انور خاں، محمد اقبال ڈار، امین اکبر
 چوہڑا، اکبر مراد، حاجی بلال احمد، انوار الحق
 قریشی، احمد علی، افتخار احمد، حاجی محمد مشتاق، خالد
 محمود سندھو، حاجی محمد یوسف، شیخ محمد یونس
 ہبل، عبدالکریم کبیر، راجا محمد یونس کیانی، خادم
 علی کھوکھر، صلاح الدین خاں، حاجی جاوید اختر،
 ڈاکٹر ایس ایم صہدر، چودھری محمد سابق، حاجی
 عبدالواحد، رانا انوار الحق، پروفیسر حسن ملک،
 تے شوکت نقشبندی، حسن قرأت وچ ترتیب
 وار قاری نیامت علی، قاری محمد علی تے قاری
 محمد جمیل، نعت خوانی وچ ملک عمران حنیف،
 اختر علی قادری تے عدنان نسیم قادری، قوالی
 وچ عہد طفیل، محمد منیر نقیبی قوال تے نوک
 فنکار کافی حضرت بابا بیٹے شاہ دا انعام نور عباس
 راجا تے ڈاکٹر شیر حسین نوں دتا گیا۔

”جگر تے دا تھل“ دی موہنہ وکھالی رزاق شاہد

فن دے فروغ تے فنکاراں دی حوصلہ
 افزائی دے جے جے مقصدیں لئی سرگرم “ادارا
 ” فروغ فن پاکستان“ سنے کئی سوچیاں تے شاندار
 علمی، ادبی تے ثقافتی تقریبات دا انعقاد کر کے
 ملک گیر شہرت حاصل کیتی اے۔ ایس ادارے
 ولوں پچھلے دنیں پنجاب دسے سنے پر سنے عوامی
 شاعر طالب جتوئی دسے غزل پراگے ”جگر تے دا
 تھل“ دی نگہ وکھالی تقریب دا پر بندھ کیتا گیا۔
 ایچھے طالب جتوئی اردو پنجابی دوہاں زبانیں
 وچ لقم تے نثر دوہاں حوالیاں نال لینی سیماں
 رکھدے میں پر اوہناں دیاں عوامی رنگ وچ
 رنگیاں ہونیاں پنجابی لہماں لوکاں وچ ڈھیر
 مقبول میں۔

”جگر تے دا تھل“ طالب جتوئی دیاں پنجابی
 غزلاں دی چون اے جنوں ملتان توں چھاپا گیا
 اے۔ ملتان لاء کالج وچ ہون والے ایس اکھ
 دے پروہان جتوئی پنجاب دسے سنے پر سنے
 سو جھوان، شاعر، ادیب، نقاد تے استاد ڈاکٹر طاہر
 توٹسوی ہوری سن جد کہ ایچھے پروہنے ساہیوال

دسے معروف بزرگ شاعر بشیر احمد بشیر تے
 ملتان دی علمی ادبی شخصیت پروفیسر محمد حنیف
 چودھری ہوری سن۔ راجن پور دسے سینئر سول
 جج مر مظفر علی خان ایس تقریب وچ مہمان
 اعزاز دے طور تے ایچھا شریک ہوئے۔

تقریب دا غمہ اللہ پاک دسے بابرکت غاں
 توں بچھا۔ ایہ قریضا مر شوکت کاٹھیا نے ادا کیتا۔
 ایچھے پروفیسر رزاق شاہد نے طالب جتوئی دا
 تعارف کرواندیاں ویسا کہ طالب جتوئی ساہیوال
 دسے اک پنڈ وچ بیٹھے گتائی دسے ماحول وچ
 شعراں دسے موٹی تخلیقی کردے ہوندے سن
 کہ پروفیسر غلام رسول آزاد ہوریاں اوہناں لوں
 گتائی چوں کڈھ کے گورنمنٹ کالج ساہیوال
 دسے سالانہ مشاعرے راہیں لوکاں نال چانو
 کروایا۔ جتھے طالب جتوئی ہوریاں ملک دسے
 نامور شاعراں دی موجودگی وچ لہتی ہوئی شاہکار
 علم ”وچ بھرا“ سنے کے اچھی مانا کھئی کہ آن
 والے ویلیاں وچ طالب جتوئی تے مشاعرہ اک
 جک ہو گئے۔ ایس توں بعد ساہیوال وچ کوئی
 مشاعرہ طالب جتوئی دسے بغیر نہیں پڑھیا جاسکيا
 تے اوہ مشاعرے دی کامیابی دی ضمانت کجھے
 جان لگ پئے۔

پروفیسر شوکت مغل نے طالب جتوئی دی
 شاعری دسے لسانی پکھاں تے گل بات کیتی تے
 آکھیا کہ طالب جتوئی نے پنڈاں دی خالص تے
 مٹھی زبان نوں شاعری وچ ورت کے لہتی
 شاعری نوں سپین بخٹیا اے۔ پروفیسر خالد سعید
 نے طالب جتوئی دی شاعری نوں فلسفیانہ حواسے
 نال پرکھیا تے اوہناں دی شاعری نوں شاہ حسین
 دی شاعرانہ روایت دا تسلسل قرار دتا۔ پروفیسر
 غلام سرور گونڈل نے ”جگر تے دا تھل“ دی
 شاعری نوں لسانی تے نگری، دوہاں حوالیاں نال
 کامیاب قرار دیندیاں آکھیا کہ طالب دی
 شاعری وچ موجود وسیلے دا دکھ بڑے جکھے
 ڈھنگ نال ظاہر ہویا اے۔ پروفیسر ڈاکٹر محمد امین
 نے لہتی مختصر گل بات وچ طالب دی شاعری دا
 استادانہ تجربہ کردیاں ایہنوں سوہنی تے من
 موہنی شاعری آکھیا۔ رزاق شاہد تے شفیق
 آصف نے طالب جتوئی دی شخصیت تے

شاعری دے حوالے نال نظماں پیش کیتیاں۔

تقریب دے مہمان اعزاز سر مظفر علی خان نے طالب جتوئی وی غزل دے حوالے نال گل بات کردیاں آکھیا کہ طالب جتوئی وی شاعری وچ عوامی جذبات تے احساسات دا گہرا رچاوا پانیا جاندا اے جس وچھا توں لہو اوہ عوام وچ بہت زیادا مقبول نہیں۔ مہمان خصوصاً محمد حنیف چودھری ہوراں دا کونسا سی کہ طالب جتوئی وی شاعری دا اک پہلو بڑا سرکڑھواں اے تے اوہ اے معاشرے وچ پائی جان والی نا انصافی۔ حق دار نوں حق دا نہ ملتا اک ایو جیسا روگ اے جس پاروں احساس و محرومی و دھدا اے تے سماج ٹٹ بھج دا شکار ہو جاندا اے۔ مہمان خصوصاً بشیر احمد بشیر نے اظہار خیال کردیاں آکھیا کہ طالب جتوئی نوں جدوں میں اچ توں پنجھی ورھے پہلاں سنیا تے اوہدی شاہکار نظم ”بھرا“ سنی تے مینوں اوس ویلے وی اوہدے اندر اک سرکڑھویں شاعر دے آثار نظر آ گئے من تے آن والے ویلیاں وچ اوہنے کئی سوہیاں تے شاہکار نظماں تخلیق کر کے ہر کسے توں اپنا آپ منوالیا اے۔

تقریب دے صدر پروفیسر ڈاکٹر طاہر تونسوی نے آکھیا کہ طالب جتوئی ہوراں محروم طبقیان وی نمائندگی کردیاں اوہناں دے دکھان وی گل چھوئی اے۔ اوہناں لے طالب جتوئی دی غزل دے دکھڑے دکھڑے پکھاں تے گل بات کیتی تے اوہناں دی شاعری نوں عوامی جذبات وی شاعری آکھیا۔

اخیر وچ طالب جتوئی نے اوہرا فروغ فن پاکستان دے کامیاں نوں اک سوہی تے کامیاب تقریب دا پرہندہ کرن تے مبارکباد دتی تے اپنے سوہنے من موہنے کلام توں نوازیاء اوہناں لے اپنی شاہکار نظماں ”بس دی سواری“ تے حالتی ”ستا کے سنن والیاں دے دل جنت لکے۔“ اخیر وچ اوہناں دے دو شعر ویکھو۔

سچی گل اے اپنا دل تان ڈرا وی ڈرا کوئی نہیں
چتن تائیں رب نہ مارنے بندا مراد کوئی نہیں
کر کے مان لہستان دے آتے سرنہ چھیڑ پھراں دا

ایہ بدلاں دے ٹولے چتا ہے اتارے ہون دے نہیں

کاروان ادب دا مشاعر

کاروان ادب فیصل آباد دے آہر نال من آباد وچ استاد محمد صدیق مہر دے آور وچ اک شام منائی گئی جنہ دے وچ اوہناں دی دستار بندی وی کیتی گئی۔ عاشق علی فیصل، ایڈیٹر ”لوک“ نے محمد صدیق مہر ہوراں بارے تعارفی اظہار خیال کیتا۔ بعدوں مشاعر ہویا جنہدی صدارت نادر جاہوی ہوراں کیتی۔ مشاعرے دے اچھے پروہنے محمد صدیق مہر من جد کہ نقابت دے فرائض محمد امین راہی ہوراں انجام دتے۔

مشاعرے دا باقاعدہ اللہ پاک دے پاکیزا کلام نال ہویا۔ ایہ سعادت عبدالغفور قادری نے حاصل کیتی۔ غیر بارگاہ رسالت وچ عقیدت دے نچل محمد اشرف چشتی ہوراں پیش کیتے۔ مشاعرے وچ فیصل آباد توں وکھ ہور شعراں دے شاعران نے وی اپنا کلام سنیا تے داد وصول کیتی۔ جنہاں شعراں نے کلام سنایا اوہناں وچ ہاشم خان صدق، عبدالستار راضی، کوثر نظامی، مظہر سعید منور، علی زلفی، یونس عاصی، نیرالوی، شیخ عزیز عابد، طارق محمود دکھی، شوکت حسین سوچ، رمضان راشد، محمود شاہ، فقیر حسین ساغر، سرمد، عاشق علی فیصل، فراز صدیقی، مظہر قادری، کوثر علی، صدیق مہر تے نادر جاہوی دے نال شامل نہیں۔

○ مجید خاور میلی

توں دی اچ دوستا کمال کری جانا میں
پیدا توں خیال چوں خیال کری جانا میں
مان توں ودھایا میرا کراں میں غلامیاں
حوصلہ غریب دا بحال کری جانا میں
ایہ تے سوچ، ایہدے وچ میری کیہ بھلائی اے
اپنا توں کم، ویلے نال کری جانا میں
اسیں تیرے اپنے آں، ساڈا کوئی خیال نہیں
غیراں توں توں رنج کے نال کری جانا میں
تیرے دی نہ دس کوئی، قیدی آں ضمیر دے
تیری مہربانی توں خیال کری جانا میں
نظراں دے تیراں کولوں نظراں پچان لئی
ہتھان دی توں موہرے کاہنوں ڈھال کری جانا میں
پتا وی اے تیروں، سارا مال ایہ وکاڈ اے
غیر دی خرید سارا مال کری جانا میں
دوستا! جواب دیندے اسیں ہار چلے آں
اچے توں سوال تے سوال کری جانا میں
کسے دیاں گھٹاں اُتے لائی چڑھی دیکھ کے
اپنییاں گھٹاں کاہنوں لائں کری جانا میں
جیویں دریا اے کوئی، لہندا جاندا چڑھ کے
کافرا! کمال نوں زوال کری جانا میں
روز روز دا ایہ جینا مرنا توں چھڈ دے
اپنا توں جیونا محال کری جانا میں
شرت سنجال، چھڈ غم غم شم کھاوٹا
ایہ تے دیکھ اپنا کیہ حال کری جانا میں

○ جہاں زیب سائر

اونوں خبر نہ ہووے کوئی
جنہدی خاطر رووے کوئی
خوڑے دل وچ وسدا کون
ساہواں مہرباں کھوہوے کوئی
جیون اچ گزاراں جیویں
بھار کسے دا ڈھووے کوئی
جس تے بیچے، اوہ اکی جانے
کلا کدی نہ ہووے کوئی
جان واسلے دیاں یاداں سائر
سدھراں وچ پرووے کوئی

اسک امین ملک دیاں چٹھیاں وی کتاب

چٹھھے ملک وی

چھلپن دا آہر کیتا اے

جنہاں ویراں تے بھیڑیاں کولیں امین ملک
ویاں چٹھیاں موجود تیں، اوہ ساٹوں چھیتی
توں چھیتی تھلے دتے ہوئے سپتے تے کھل
کے شکر پے دا موقع دین

حکیم محمد ارشد شہزاد

چترمین مجلس مانی بولی، رشید پورا، شکر گڑھ

سیریکا دل

دھرتی ویاں نرول خشبوواں دل بلاندا
اک ناول

ستار طاہر دا نال ڈا بھٹن دی دنیا وچ پڑے
مان نال لیا جاندا اے۔ شیخ ست سال پہلاں دا
اردو دا کوئی وی وڈا رسالہ چک لوو، ڈونیا بھر وچ
چھپن والی ہر ڈکر جوگ کتاب یاں لکھت دا ترجمہ
ترانوں ستار طاہر دا کیتا ہویا اے۔ گاہیک اک
انداز سے مطابق اوہناں نے سولہ تین سو
کتاباں دا ترجمہ کیتا اے اردو دے وڈے وڈے
پڑھیاں وچ اوہناں ٹوں پیش کر کے بیٹا دی ہانا
کھئی۔ جمیل احمد پال ہوریاں دے آکھن
موجب ”ڈونیا بھر وچ چھپن والی کوئی ڈکر جوگ
کتاب اجھی نہیں سی چٹوں اوہناں نے پڑھیا
نہ ہووے۔ جکت ساہت اُسے اپنی ڈو بھئی نظر
بہت گھٹ لوکاں دی ہووے گی۔“ اوہناں نے
”ڈونیا کی سو عقیم کتابیں“ دے نال عالمی
اوپ وچ رچیاں جان والیاں آج نہیں ویاں
اوہناں لکھتاں توں ساٹوں جاو کرنا اے چٹوں
ٹوں کدی گریہ نہیں گنا تے اوہ ہمیش اوپ
دے آسمان تے بنگدے سورج بن کے
جیو جیاں رہن گیاں۔

پنجابی دے گھٹ پڑھناراں ٹوں ایس گل
دا پتا اے کہ اوہ پنجابی وچ کتابیاں دی لکھدے
ہوندے سن۔ اوہناں نے پنجابی اوپ ٹوں اپنا
اکھا تے نوکلا ناول ”سیریکا دل“ دے کے لکھی
اجھی تھاں بنائی اے جتھے ورہیاں لکھن سکوں
وی اپڑتا اوکھا ہوندا اے۔ 158 صفیاں دے
ایس ناول وچ ساٹوں جتھے ستار طاہر دے اندر
موجود اک بہت وڈے مشاہدہ ”مطالعاً تے فیر
اوس نوں بھرویں انداز وچ پیش کرن والے
لکھیار دا پتا لگدا اے اوتھے اکی ساٹوں ایس گل
وی پتا لگدی اے کہیں تے کس طرفاں اک
وڈا لکھیار اپنے اندر جیوندی جاگدی حیاتی ٹوں
کانڈ دے سینے اُسے کھلاوڑا تے فیر پڑھن
والیاں دے اندر لہ رہندا اے۔ ایس ناول اپنے
اندر جتھے اک ہن موٹر لکھت ڈھنگ رکھدا

اے، اوتھے ای نال نال ایہدے وچ فن تے
اوہناں نرولیاں ٹوں وی اپنی خوبصورتی نال
سمویا گیا اے کہ ناول کن تے ایس بے اختیار
ستار طاہر ٹوں رجویں دا دوتے پتا نہیں رہ
سکدے۔

”سیریکا دل“ بغیر کے اہمیا دے پڑے
پڑھے جتھے سہا نال اے ودھدا ہویا اجیہا ناول
اے جہدے وچ ساڑھے پنڈاں دی جیوندی
جاگدی حیاتی پڑے مان نال لہراں لیتدی تے
اپنے سوہن سپین ٹوں پڑے رجاء نال اے
ودھاندی ہوئی ساڑھے آتے زندگی تے اوہناں
حیاتیوں کھولدی اے۔ ایہدے وچ ساٹوں
پنڈاں دی حیاتی، اوتھوں ویاں شناس سوریاں
ٹانھیاں دیاں چھاواں تھلے جیوندیاں گھڑیاں
انگال ساکاں دا پیار، غل ورتن، یاداں دی بھئی
بھئی اک وچ ڈولے کھاندے تروسے پیار
رہن رواجاں تے ریتاں دی شوخی، پھلیاں وی
جوانی، فصلاں دا جوہن، ذات برادریاں دیاں
آسرویاں تے ڈھینڈیاں کندھیاں، لوکاں دی
وسوں، کردار تے جیوندی حیاتی وچ اوہناں دا
اپنا جتا پڑے پیارے رنگاں وچ رنگیا کھائی
دیندا اے۔ سیریکے پل والے اک پڑے
پیارے ہندے دے گل دے آں دھالے
گھمڑی حیاتی ٹوں ایس ناول دا موضوع بنا کے
اوپدے نال اجیہا انصاف کرنا کہ اوس ٹوں
پنجابی اوپ دا اک مان جوگ سرلیا بنا دتا
چلوے، ایس ستار طاہر دے ای قلم دا کرنا ہو
سکدا اے۔ ساٹوں ایس ناول اپنے کن دے
پل اچھے انصاف تے تے کے آوندا اے جس
تے ساٹوں واقفی آجاتا چاہیدا اے۔

ستار طاہر دے کول دنیا بھر دے اوپ دے
بھرویں مطالعے ٹوں بعد اک اجھی تنقیدی اکھ
پیدا ہو گئی سی جزی اوہناں ٹوں پنجابی اوپ
دے حوالے نال اچھے ناول وی منگ کردی سی
جہدے وچ اوہناں دا مطالعہ وی کھالی دیوے
تے ای وی نظر آوے کہ اوہ حیاتی ٹوں کیو جیہا
چاہندے سن۔ اپنا ایس ناول پنجابی اوپ دی
جھولی وچ پا کے ستار طاہر ایہدی امیری لکھی اپنا
جسٹا پانگے نہیں۔ ناول وچ دلچسپی دا عنصر بڑا نکھ
تے گورھا اے۔ ناول دا تانا پانا اپنی قی
چاگدستی نال بنیا اے کہ ایہدے وچ ساٹوں

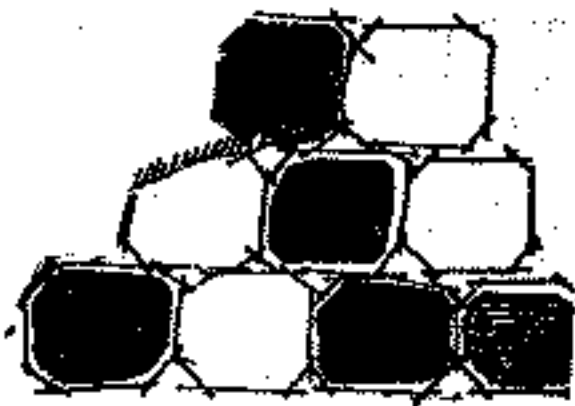
کوئی کردار دا دھویاں کوئی مکالمہ نوڑتوں چوکھا
نہیں دسد۔ کئی جیوں جیوں اے ودھدی
اے، ایہدی گرفت ہور وی پکی پڑھی ہوندی
جاندی اے تے ناول دے آخری جیسے وچ تے
ستار طاہر دا قلم اپنے پورے جوہن تے کھالی
دھندا اے۔ ناول وچ کئی تھاواں تے دل ٹوں
دھرتیاں بھل جاندا اے تے اکھاں جڈیاں دی
موہ پاروں بھج جانداں نیں۔ پڑھنار کئی وچ
اپنا ڈب جاندا اے کہ اک ای بھٹک وچ
ناول ٹوں جکڑے پتا رکھ نہیں سکدا۔

ستار طاہر دا بیان ڈھنگ اپنا من کھچواں
اے کہ دل اوہناں دے فن دے کلاوے وچ
دھرتیاں لفظاں نال رڑھدا رڑھدا بڑی دور
نکل جاندا اے، خاص کر جہدوں اخیر اُتے ستار
طاہر آکھدے نہیں ”ہندے ٹوں اپنی جڑاں
نہیں سکھن نظیاں چاہیداں۔ سچے جڑاں منگ
چاون تے بندھا منگ جاندا اے۔“ تان ناول
اک مقصدی لکھت ڈا روپ وٹا لیندا اے۔

میں ایس ناول دا پڑے مان نال سو اگت
کردا آں تے پنجابی اوپ دے ہر پیارے ٹوں
اپنے اکھاں گاہیک اوہ ایس ناول دا مطالعہ ضرور
کرے۔ آون واسے ویلے ساٹوں ایس ناول
پنجابی دے وڈے ناولاں دے موڈھے نال
موڈھا لائی کھلوتا تے حیاتی ویاں راہواں اُتے
چاٹن کردا سددا کھالی ویندا رہوے گا۔

ادارا پنجابی زبان تے ثقافت تے لکھی
روایت موجب ایس ناول ٹوں سوہنا چھاپیا
اے۔ کل 150 روپے اے۔

(تبصرہ: ڈاکٹر انوار احمد اعجاز)

شعر بحر مضارع وچ اے ایس دے کھنڈن نال گل واضح ہو جاوے گی کوئی مفعول کانا اے م فاعلات ن جو سات مفاعیل دے سکے فاعلن جنہاں شعراں وچ نہیں پئے رہے 'ریہاں' لئی لئی وغیرا آئے نہیں 'اوه عطا کائی اچارن مطابق درست نہیں تے بحر اں دے مطابق آئے نہیں لہناں شہداں دیاں مثالاں میں سہبت 1998 وچوں چھدے پنجاب دے دوجرے لکھاریاں دے حوالے نال دے چکیاں جڑے کہ جگہ ہوریاں دے اپنے گھر دسدے نہیں پسلاں اوہ اپنے گھرنوں سو دھن نیر اعتراض دا ڈھال چکن۔

اوه لئی تے سرہوں جھاندا اے

سرہوں نوں ایسں سرہ ہوں نہیں بولدے بلکہ سرہانے وانگہ م غم ہو جاوے نال سرہوں دسے لہجے وچ بولنے آں۔ ایس لئی مصرعے وچ کوئی کج نہیں اوہ اپنے اندر دا کج درست کرن۔ رچھاں 'رت' چھنڈ اتے شہ پادون دا مشورہ دنا گیا اے۔ چھنڈ تال ویسے ای وزن وچ اے امیدے اتے شہ پادون دی لوڑ نہیں۔ ویسے وی کیسے وچ اعراب آتے آئے نہیں' نوں پروگراماں وچ آؤن نال کیونکہ دیاں ایہ کھیاں وی دور ہو جڈن گئی۔

لے کے انہراں توں پار جاوے گی۔ انہراں دے م غم عتا پاروں ایہ لفظ ایراں رہ جائدا اے ارج دے بے شمار لفظ نہیں جویں سنبھل دا غنا م غم ہون نال سہل رہ جائدا اے۔ ایس لفظ دا متبادل گنگناں دیا گیا اے۔ ساڈے ایہ مہر گنگناں دی تھاں انہراں ای درتیا جائدا اے عتا دے ضم ہون نال تول وچ ایراں رہ جائدا اے جویں تاریخ رگھنا نوں رگنا دے وزن تے بندے نہیں ایس دا تعصیلی ذکر پسلاں ہو چکیا اے۔

سورج کھی دا پچل بن سکے نکل میں غم دی دجے روز گھرناں تیرے لئی فریادے نہیں "لئی" دا ماں کوئی علاج نہیں کیونکہ ردیفہ اسے نکل صاحب ایس نوں تیر لئی کہن تال وزن درست ہو سکدا اے پر کھی شہ پاد کے کھی تال جبریتا گیا اے کہ لفظ کھی (دیکھو لفظ کھی پنجابی شہد کوش صفحہ 233 جلد اول) سورج کھی دا اچارن دی (پنجابی شہد کوش صفحہ 213 جلد اول) بلکہ کھی دا ارتھ کھی بھاشا وچ کی اے (دیکھو شہد کوش صفحہ 232 جلد اول) جگہ ہوری شہد کوش دا حوالہ دے سکے لئی حلیت دا رعب پانا چاہندے نہیں دیکھن وائی گل ایہ دے جے ایس لفظ دا ناوا کیہ اے؟

ایہ لفظ کھ توں پڑیا اے۔ کھ کہندے نہیں موندہ نوں تے ایسں کھ توں پورے گل نال بولنے آں

اے کھ توں کھی ہے سورج کھی دا مطلب اے سورج دے کھ والا۔ جیو جیو ہوریاں دے ڈرامہاں دی کتاب ایہ دے حساب وچ شامل اے جدا نال "سورج کھی" اے تے اوہ دے ٹائٹل اتے بڑے التزام نال شہ پاد لئی اے۔ گدا اے شہد کوش ترتیب دین لگیاں جگہ ہوریاں دے لوکاں دے اچارن نوں کھ رکھیا گیا اے۔ شہ کھی تے گر کھی لول اور کیوں نظر انداز کر دجے نہیں۔ جگہ ہوری ذہن 'کھن' کھن 'نجر' امن 'کھک' ورتی 'کھج' غلبہ کار ورتے لفظاں دا اچارن اردو فارسی دیاں کوشاں توں اڈریاں کدے نہیں ہو سکدا اے ایچھے دی اڈہناں شہد کوش توں لہجہ پچھیا ہووے (لہناں لفظاں بارے ایسں جگہ ہوریاں دی شاعری دی روشنی وچ اگے چل کے گل کراں گے) زہی گل دوجے مصرعے دی تے ایچھے دی جگہ ہوریاں دی سوئی تے سوئی چڑھی پئی اے۔ ایس لئی نوں عتا دے تول تے نہیں قح دے تول تے بندے ہن۔ شعری نواں مطابق آ جاوے تال وکھری گل تے عام لہجائی دے نیزے اے یعنی ہزا اُتے زور نہیں تے ایس حواسے نکل مصرعہ درست اے فیس دی تلفیح کرن نال جگہ ہوریاں دا ایہ مجرم وی شہت جاوے گا۔

غم دی فعلن 'ڈپ پے فعلن' روزن فعلن 'کرہ فعلن' تیرے فعلن کی قح : جڈوں پٹھاں اتے آون گدا اے پور جنوں چودھویں ہو جائدے نہیں ہرے ہرے جگہ ہوریاں دا اعتراض اے جے فعلن فعلن وچ چودھویں نہیں آسکدا۔ ایچھے فارسی دی تھاں چھتہ بندری نوں موہرے رکھیا گیا اے۔

حمید عظیم آبادی "میزان سخن" دے صفحہ 73 تے یاؤ نون کھی جویں چودھویں پد رحویں دی مثال دیندیاں آکھدے نہیں جڑ آتے ہن وہ چودھویں پد رحویں دن ایس مصرعے توں اوہ ایراں کھنڈ دے نہیں۔

"آت وود مستقلن" چودھویں پد مستقلن 'درو دن فاعلن' یا اور نون دونوں تلفیح میں نہیں آتے لیکن یا اگر تلفیح کر آئے گی تو تلفیح میں لی جائے گی جیسے چودھویں کا چاند وغیرا۔"

انہنوں ایہ گل واضح ہو گئی ہے تلفیح وسیلے پاں کھج کے یعنی لیری آواز دیوسے تال کھنڈن وچ آوسے گی تیکر کی آواز ہووے تال تلفیح وچ نہیں آوسے گی۔ صان شاعر ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ہوریاں دا شعر دیکھو جہدے وچ چودھویں فعلن دے قول تے آیا اے۔

نال حقیقی چان چکیا ارج یتیم دا تھا ہووے چودھویں دا چن نیو کمر آن زبیرے تھا

ڈاکٹر جگہ ہوریاں دا "جگہ دیواتے دریا" دے صفحہ 88 دے ایس مطلع بارے کہہ خیال اے؟ سورج ورتی نٹ کھٹ گوری سال سولھواں لگا چڑھدی دھپ وچ ہی پر اسدا سارا ہرے بگا چودھویں تے سولھواں اکو وزن تے آئے نہیں اتے ساڈے نزدیک دوویں جایز نہیں۔ ڈاکٹر جگہ ہوریاں لوڑ 'رنگ' نائے' کھدے شہداں تے اعتراض کیتا اے جے ایہ لوڑ 'رگ' نائے' کھدے پڑھے جانڈے نہیں ایہناں شہداں بارے کئی وار ذکر ہو چکیا اے ایہناں کھانی نے جھ وچ کھکیاں دا لے شعراں بارے مشورہ قبول کیتا اے۔

سہناں دے بھیاں وچ رہی اے کز تن زہری جگہ ہوری فریادے نہیں جناب! رہی کوئی شہد نہیں۔ شہد "رہی" بغیر تھدی دے اے دیکھو (پنجابی شہد کوش صفحہ 390 جلد 6)

لندے پنجاب وچ شہد رچیا پچھا آکھنے آں رچا پچھا نہیں پچھی پچھی تے رچی پچی نوں کوں آکھو گے؟

شہد حسین دی کافی دے ایہ بول دیکھو
میاں گل نہ سنی چاندی پچی
پچی گل سینوے کیو کھر کھی ہڈاں وچ رہی
ایہناں خیال ہوریاں دی اک کافی دا بند دیکھو
سیوئی امیں عشق چہارے پچی
کھڑی مر کھائی پچی
کھیتی لائے عشق دی پچھا
کھی پچھا ہڈاں وچ رہی
پار خیال! میں او گنہاری
چڑھ عشق چہارے پچی

کو نچھاں وچ عتا کھتوں اے ایہ کھنڈن وچ نہیں آوسے گا لفظ کونا + جاں اے کون + جاں نہیں اصطلاح کرن نال دی کو نچھاں فعلن وچ بچھیا اے۔ جگہ ہوری کیوں نوں مفادے تول تے بندے نہیں اتے لفظ جیوں اڈہناں دے حساب نال ج + یوں ہو یا تے مٹن ہوروی وگر گئی

جسراں پاپیوں دے سنگ رشتا ہووے اے جل پریاں دا لفظ سنگ تے اعتراض اے جے ایہ سنگ دے وزن تے بولن وچ آ رہیا اے پچھے ایس غالب دے حوالے نال گل کر سکے ہاں۔ "پیشے دا جنگل" دے صفحہ 44 دے جیوں شعردی نشان کاری دی کیتی سی جے جگہ ہوریاں رنگ نوں رگ بھیا اے یعنی زمین سیکل دل وچ لہرائے نہیں رنگ کون میوں یاد اپنا کر رویا لفظ پھولے اتے راہواں بارے اعتراض کیتا گیا اے کہ ایہ فعلن وچ نہیں لھاسے جاسکدے۔ اڈہناں دے اعتراض دی روشنی وچ پنجابی دے

شعری سراسرے دچوں ہزاروں شعر لکھنے کا
سکدے میں ہنرے پھون سے ہزاروں سے ہزاروں
تے موجود نہیں پہلے شہد وچ سے ہنرے ہنرے
ہو جس غالب نے کیا سی

وفاداری بشرط استواری ہنرے ہنرے ہے
مرے بت خانے میں تو کہنے میں ہنرے ہنرے
دو بے مصرے وچ ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
مطابق مرے "بت خان" میں "ہنرے ہنرے" کا
ہنرے کو آؤندا ہے کہ ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
دے حوالے نال غلط قرار دے سکدے ہنرے؟

لفظ راہواں وچ سرہنٹے "سورج" نہاتے "نہیں"
ہنرے "دیں" ونگ دی آواز دیوں ہے ایہ لکھن وچ
انجے آؤن کے پر ہنرے لکھن راواں "سراسرے" ہنرے
ناتے "نہیں" ہنرے "ہنرے" ہنرے ہنرے
انہن شہداں تے اعتراض ہنرے ہنرے ہنرے
دھری توں اڑ ہنرے ہنرے

اخیر وچ ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
دیوار توں پرانا کلنڈر اتارنا

ایس توں اوہ مفعول فاعلاتن مفعول فاعلان دے
تول تے پرکھدے نہیں ایہ بحر مضارع مشن مربع ہے
ایہتے بیوں اوہناں دی عروض وفتی تے ہنرے ہنرے
اے، میں تے کہہ کوئی دی شعر دی چارج پڑھن کرن
والہ اوہناں دی کم علمی تے ماتم کرنے گا۔

"میزان سخن" دے کہ ہنرے ہنرے ہنرے
ہوری لکھدے نہیں

"دراخ کی ایک غزل کا مصرع لکھتے
نیام تیغ قضائے مہرم لقب ہے قابل کی آستیں کا

اس کے اوزان تو یہ ہیں فعل فاعل فعل فاعل
فعل فعل فعل فاعل

ایک صاحب نے اس کے اوزان بتا دیئے
مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن

تقطیع بھی کر کے دکھا دی۔ اب ان سے کون کے
حضرت! یہ وزن ایچا بندہ کسی بحر کا نہیں پات۔ یہ
ہے کہ میزان کے لٹنے جو پات یعنی سنگ ترازو مقرر
کر دیا گیا ہے اس سے تو لا جاتا ہے یہ نہیں کہ جس پتھر
کو چاہا اس کو پلے پر رکھ دیا۔"

ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
رکھے نہیں سکوں ادب دیاں ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
نہیں، اوہناں توں شعراں دے کھنڈن لئی سیماب اکبر
آبادی دیاں کہناں "راز عروش" تے "مستور
اصلاح" شوخ لاہوری دی "میزان شاعری" تے
حمید عظیم آبادی دی "میزان سخن" ضرور پڑھیاں
چاہیدیاں میں۔ میرا پورا شعر ایس طرحاں ہے

دیوار توں پرانا کلنڈر اتارنا
اک ہور سال بیٹیا تیری اڑیکہ دا

ایہ بحر مضارع مشن وخرپ کنوف
مخروف / مقصور ہے۔

مفعول فاعلاتن مفاعلاتن فاعلان / فاعلان ہے
ایس شعر دی تقطیع ایچ ہووے گی

دیوار مفعول، تو پرانا فاعلاتن، کلنڈر فاعلان، اتارنا
فعل

اک ہور مفعول، سال بیت فاعلاتن، تیری
فعل

ایہ ساریاں گلاں ڈاکٹر حفیظ احمد دے اعتراضات
تے ڈاکٹر ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

حوالے نال من، آؤ ہنرے ڈاکٹر ہنرے ہنرے
غزلاں دے براگے "ہنرے ہنرے" دی روشنی
وچ اوہناں دا شعر ایس ہنرے ہنرے

ڈاکٹر ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
لفظ دیاں پھل چڑیاں ہنرے ہنرے، اوہ اپنے لفظاں
وچ ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

دی دین دی کوشش کردے ہنرے، اوہ لفظاں دے
گلاب تے سورج کھنٹے کر کے آرزواں دے شعر فقیر
کرنا ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

جان دی اے۔ غم کی جہاں ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
نہیں۔ پانگہ بندے نوں آگاہہ دوسن لئی اک حوصلہ
تے دے سکدی اے اڈا نہیں سکھا سکدی، شوق
دیاں رہن لئی تھان لئی رمزاں دے سورج لئی

تھان... دی تے دل دیاں ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
سکدیاں نہیں ہے چان دے ایہ زخم ہنرے ہنرے
معنویت دے حرقان دے نال نال ہنرے ہنرے

شاعری نوں تلاوت دا درجا دین، ہنرے ہنرے ہنرے
کچھ ہم لو اوہناں نوں غزل وچ تخلیقی رخ تے
پورے قد نال کھلوتا دیکھدے نہیں اوہ دوستی دی
تھک نا کے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

انداز کر دیندے نہیں اوہناں وچ عبد الکریم قدسی
شاہد جعفری تے ایچ دے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
میں اوہناں دی نیت تے شک نہیں کردا، ہنرے ہنرے
ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

مطلب براری لئی ہووے، ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
کردا اے نیاں خوبصورتیاں نال ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
اک اجیا شیشا بن جان دی اے جتھے دل توں دل تک
سفر کرن والیاں صورتاں دا اکورنگا عکس دکھائی دیندا

اے لئی تھان ایہ جذبا سلاہن جوگ اے پر ایس توں
دی وڈی بیٹی کے دوست جن دے بیٹیاں توں دور
کرن دی ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

عیب ای نہ دسو گے تے اوہ لئی اصلاح کوں کرے
گا، ساڈی عبد الکریم قدسی شاہد جعفری یاں ایچ دے
ہور ڈاکٹر ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

کہ اوہ ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
مضمون / مقصور ہے۔

توں جانکاری کرداں ناں ہے ڈاکٹر حفیظ احمد ہنرے
ور کے ادب دے سچ پارکھاں توں اوہناں دے
شعری سماں دی تھان لئی سمین ہارے بحث کرن دا
موقع ہے۔ اک انسان ہون دے نا تے میرے دل
وچ ڈاکٹر ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

پہن اے نہ اکھاں وچ نفرت دے دیوے جگدے
نہیں، ایس تے پیار، محبت تے امن دے پرچارک
ہاں تے انسانیت دی وڈیائی لئی سدا ہنرے ہنرے
دیوے ہال دے تے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

اُجالدے ہنرے، سیانے آکھدے نہیں ہنرے ہنرے
ہو جاون دے ڈرتوں دیر وچ چھل تے ہنرے ہنرے
ترو ایس دی ڈو گھیا لئی توں انجان رہدے نہیں۔
ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
لے کے ملاتے آؤندے نہیں پر لفظاں دا غلط اچارن
غزل دی خوبصورتی نوں کرب توں دوچار کر دیندا
اے۔ ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

وچ پردے اوہناں دیاں چیکاں توں اوہ لکھ رہنا ہنرے
ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
گل دا ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

نال اک چنگ شاعر اے آپ توں کوں ضائع کر دینا
اے۔ آؤ دیکھیں ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
اچارن نال غزل دی خوبصورتی نوں کوں لٹورنگ
کیتا اے۔

بحر مثل مسدس مخروف والا
فعلاتن فاعلاتن فاعلان

ساریاں دیشاں توں ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
پاؤندا ہنرے توں ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
(صفحہ 7 شعر 5)

بحر متقارب مقبوض اہم (دو با صنف)
فعل فعل فعل فعل فعل فعل فعل فعل
توں جو وی کردا میں کمال کردا میں توں جو لکھدا میں
کمال لکھدا میں

ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے
(صفحہ 37 شعر 1)

دوہاں شعراں وچ لفظ امن دا اچارن غلط کیتا گیا
اے۔ فیروز اللغات اردو جدید صفحہ 85 جدید نسیم
اللغات صفحہ 97 'فرنگ آصفہ صفحہ 234 تے ایس
دا اچارن ام + ن یعنی فعل دے وزن تے دیا گیا
اے جو میں حبیب جالب دا ایہ شعر اے

عظم رہے اور امن بھی ہو گیا ممکن ہے تم ہی کو
ڈاکٹر بشیر علی ہنرے ہنرے ہنرے ہنرے

دیکھو
عظم دی انجی مہری بن گئی امن دی ہر اک تھان
ساڈے پانے کچھ منگن کس دے کولوں تیاں

"پنجابی غزل دا ارتقاء" وچ دی اسیں ڈاکٹر ہوریاں نوں پہلے شعر ہارے مشورہ دتا سی جے اک لفظ دے اگے کچھ کرن نال لفظ امن دا اچارن درست کر کے شعر دی صحیح ہو سکدے اسے جوہیں ساریاں دیشیں لوں بخشیں امن توں یا خدا سبھ لوں ستھر کر دینیں ایسے طرحیں دوسے شعر دی صحیح ڈیرواں ہو سکدی اسے

توں جو دی کردائیں کھل کردائیں توں جو دی لکھدا آئیں کمال لکھدا آئیں توں امن تھکی دی اکہ اندر حسین خنجر دے نال لکھدا آئیں

تھکی لوں امن دی علامت سجھیا جاندا اسے کیوں توں نہیں اک لفظ دے بدلن نال شعر اپنے اصل مضموم دسے بچھو کر وچ اصل سیاق و سباق نال کلمہ کے سائینے آیا۔

بحر پنج مشن سالم
مقاملین مقاملین مقاملین مقاملین
چنناں متیالیاں تے کالے لیکھ خنجریاں نے کیسے زوریں
بدل جان مقدر قاطعاں دی آس نہ چھپے

(صفحہ 9 شعر 3)
پہلے مصرعے وچ خنجریاں دا ختام غم کیتا گیا اسے جدوں کہ دوسرے مصرعے وچ تانیا آؤن نال مصرعا کسرتا ہو گیا اسے ایسں جھول توں ارج دور کیتا جاسکدا اسے۔

جتنی متیاں سہ لکھ خنجریاں نے لیکھ راتاں دے او خنجریاں دے سنبھے بن کے جلی تے سدا چھپے "راتاں" تے "خنجریاں" دے تھانے شعر لوں معنوی اعتبار دی بخشیا اسے تے حسن دی اداسادی کیتا اسے۔

بحر پنج مشن سالم
مقاملین مقاملین مقاملین مقاملین
چڑی چو کے سنے موریاں دی رہنم جہ کا جانے نہ تصور اس ج کے ہائیں گھاہاں لوں کوئی کھلے

(صفحہ 9 شعر 6)
شہد صبح "فعل" دسے وزن تے اسے فیروز اللغات جامع ص 858 تے جدید صیم اللغات ص 626 تے ایسں دا اچارن فعل تے قول تے دسیا گیا اسے نہ کہ مفادے قول تے۔ لیکھ احمد فیض ہوریاں دے دو شعر ایسں تا مخرج وچ دیکھو

صبح بھوئی تو وہ پنلو سے اٹھا آخر شب
وہ جو اک عمر سے آیا نہ گیا آخر شب
ہر صبح گلستاں ہے ترا نقش بباریں
ہر پھول تری یاد کا نقش کف پا ہے
جے کر چنکار ہو رہی آسے مصرعے لوں ایرواں

بدل لیندے تے اچارن دا قصہ دور ہو جاندا
چڑی چو کے سنے موریاں دی رہنم جہ مھر جاگے
اک لفظ دے بدلن نال شعر دا حسن وی دودھ کیا
تے غلط اچارن وی درست ہو گیا۔

بحر رمل مشن محذوف
فاغلاتن فاغلاتن فاغلاتن فاغلاتن
فاغلاتن رلا ای سی س رل گے شہاں دے ہل
کس لئی رلیاں میں درگاہیں قتل گھاہاں دے ہل

(صفحہ 2 شعر 1)
ایسں شعر وچ لفظ قتل نوں غلط اچارن کر کے قتل کیتا گیا اسے۔ فیروز اللغات جامع ص 949 جدید صیم اللغات ص 690 فرہنگ آصفیہ ص 1460 اسے "ت" توں ساکن دسیا گیا اسے۔ ایسں مشن وچ اردو دے دو مشورہ شعر پیش کیتے جانداں تے ہم آہ بھی کرتے ہیں تو ہو جاسے ہیں بدنام وہ قتل بھی کرتے ہیں تو جہا نہیں ہوتا

(اکبر الہ آبادی)
دا امن پے کوئی داغ نہ خنجر پے کوئی چھینٹ
تم قتل کرو ہو کہ کرنا مات کرو ہو

(مرزا جانہ جاناں)
شعر وچ درگھاہیں توں مرزا گدی نشینیاں سجادہ نشینیاں تیں۔ مجاز مرسل نوں سمجھیا گیا اسے یعنی جزو لوں کل دی تھاں اسے محذوف لوں طرف دی تھاں ورتا۔ مگر دوسرے مصرعے وچ قتل گھاہاں دا اچارن غلط اسے۔ اپنے شعری پڑاگے "کشتاں" دسے ص 35 دے تھے شعر وچ اوہناں قتل گاہ درست بنیاسے۔ مطلع وچ تانیا ہون پاروں ایہ لفظ بدناما دکھاسے پر فیروز دی قلم گھاہاں کر لیندے تے گل نیزے آجلی سی۔

بحر مضارع مشن اعراب
مفعول فاغلاتن مفعول فاغلاتن
نس دن گزرتا پیندا خونی بازار ایچھے
سازے سہراں دا ہر اک سہے طلبکار ایچھے

(صفحہ 22 شعر 1)
لفظ طلب دی ل نوں ساکن کیتا گیا اسے۔ اصل اچارن طلب گار اسے یعنی ل مشرک دے۔ جے کر شعر لوں ایرواں تبدیل کیتا جاوے تے قسم دور ہو سکدا اسے۔

پاری دے پردیاں وچ لندے میں یار ایچھے
نس دن گزرتا پیندا خونی بازار ایچھے
ایسے بحر وچ صفحہ 42 دا مطلع اسے

کچھ غم نہیں ہے اس نے ہر جہ جلی رکھے
اپنے پھال نچ میں دی خنجر چھپال رکھے

(صفحہ 24 شعر 1)
ایسں شعر وچ پہلی گل ایہ جھیکھا پاندا سی اسے کہ لفظ چھپال اپنے درست تا مخرج نہیں آیا ایچھے

چھپال دی تھاں سنبھال کر لیندے تے گل خوں صورت ہو جاتی سی، کیوں سبے مار آسئیں خنجر آسئیں تان سنیا سی۔ خنجر چھپال رکھتا نہیں سی سنیا۔ خنجر سنبھالن نال جال دا سٹازا ابھر کے سائینے آیا۔ ایسے غزل دا استواں شعراے

ڈگے نہ ڈگگئے شہرت انام خاطر
انام دا معنی خلقت، مخلوق یاں موجودات اسے۔

جدوں کہ ایچھے لفظ انعام تقاضا کردا اسے جدے معنی بخشش، پدانا، اجر یاں معاوضا دے نہیں۔ ایچھے لفظ "مقام" کر لیندے تے شعر یا معنی ہو جاندا یعنی ڈگے نہ ڈگگئے شہرت، مقام خاطر
تھنکار لوں کو کہ پٹی ہی چال رکھے
دوہے مصرعے وچ "کہ" دی تھاں تے "اوه"

کر لیندے تے تانیا اکھرا تا مخرج دی دور ہو جانی سی
بحر رمل مشن محذوف
فاغلاتن فاغلاتن فاغلاتن فاغلاتن

مان متی منک دی تان عین پورس پار سہے (صفحہ 27 شعر 1)

منک دا "ہ" مشرک ای جدوں کہ ایچھے ساکن کر کے فعل دے وزن تے بنیاس گیا اسے۔ فیروز اللغات جامع ص 1323 فیروز اللغات اردو جدید ص 666 جدید صیم اللغات ص 938 اسے ایسں دا اچارن مفادے قول تے لکھیا اسے یعنی م + کہ۔ سعید قیس ہوریاں دا شعر دیکھو چنٹوں "ہ" مشرک کر کے لکھیا گیا اسے۔

تیری سانوں کی منک آئے جہاں سے آئے
ہم نے دیوار میں ہر سمت درپچے رکھا
سپتے کر ایسں مصرعے توں ارج بدل لیندے تے درست اچارن نال شعر ہور دی کھر کے سائینے آؤندا

مان متی وانشاد دی عین پورس پار سہے
انجے صفحہ 28 شعر 8 دے پہلے مصرعے وچ لفظ منک نوں غلط اچارن نال بنیاس گیا اسے جوہیں میں مشی منک دی بھر کے ہواد مشن بنا لکھی

ایسں لوں "منک" تھکی دی میں بھر کے ہواد مشن بنا لکھی "کر لیندے تے مصرعے درست ہو جاندا۔ صفحہ 51 دے پہلے شعر وچ سوچا ہاں مسکدی لپی وچ تھرا تھن کھساں۔ پر کیتے محفوظ کوئی تھاں لے تان تان کھساں دسے مصرعے نوں "سوچا ہاں دانشا لپی وچ تھرا" میں کھساں "کر لیندے میں قسم دور ہو جاندا۔ ایسے غزل دے چھپوس شعر وچ لفظ خنجر نوں غلط اچارن نال بنیاس گیا اسے۔ جوہیں

خنجر تھے ہے دم تارا مشن ہے جانی سارا
"ہے تھے خنجر دم تارا" کر لیندے تان اچارن ٹھیک ہو جاندا۔ ارج ص 74 دے ستویں شعر وچ ایسں دا اچارن مفادے قول تے کیتا گیا اسے۔ جوہیں

دعا دہے پرندے سن سخن دے
جہی مہر جہی اشجی جہی سی
نقشہ مجرودی تھاں سحر کر لیتدے تے نقص دور ہو

جاندا

مجر متعارف مشن اعراب

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

میں حرف حرف سڑاں میں ورق ورق دھنداں
میرے لہو جی جس دن اک یاد چیکدی ہے
(ص 35 شعر 3)

فیروز اللغات جامع ص 1408 جدید نسیم
اللغات ص 996 فرہنگ آصفیہ 2405 ورق لفظ
ورق وچ ”ر“ متحرک دسیا گیا ہے۔ یعنی ”معا“

جدوں کہ جگتار ہوراں دوہاں تھاواں تے لفظ ورق
ورق دی رنوں ساکن کر کے بھیا ہے۔ ایہ جگتار
ہوراناں دا کمال ہے کہ اوہ لفظاں دی بازی گری وچ
ساکن نون متحرک تے متحرک نون ساکن کر دے

تھیگا۔
ارود دے مشہور شاعر شکیب جانی دا شعر دیکھو
جدسے وچ ”ر“ نون متحرک کر کے بھیا گیا ہے۔

یہ آڑی زچی کھیریں بنا گیا ہے کون
میں کیا کموں مرے دل کا ورق تو سادہ تھا
ماجد الباقری ہوراناں دا شعر دی ایسے ضمن وچ
دیکھیا جاسکدا ہے۔

آنسو سے میں نے کھٹا تھا ماہد ورق پہ جل
تھر میں جو رنگ چھپے تھے ابھر گئے
پہلا شعر بحر جمن مشن مجنون مددک رکن تے
دوجا بحر متعارف مشن اعراب کثوف مخدوف وچ
ہے۔

جگتار ہوری ”میں حرف حرف سڑاں دھندا
ورق ورق ہاں“ کر لیتدے تال شعروچ موجود نسیم
دور ہو جاندا تھے صفحہ 57 دے پنجویں شعروچ ایس
دا لفظ اچارن کیتا گیا ہے۔

ہر ایک ورق زندگی عذاب سی یاں عارفا
نون ورق ورق ہوڑیا میں آفتاب بن گیا
ایہ بحر ہرج مشن مجنون وچ ہے۔ جدا قول
مفاعلتن مفاعلتن متعانتن مفاعلتن ایس شعروچ جیکر
ایسراں بدل دیدسے تے شعروچ اچارن دی ٹھیک ہو
جاندا تے با معنی دی۔

ورق ورق سی عارفا یاں زندگی عذاب سی
ورق ورق توں جوڑیا میں اک کتاب بن گیا
اٹھے صفحہ 76 دے چھویں شعروچ ورق دی ر
ساکن کیتی گئی ہے۔

سی بڑا سدا اوہ تاہیں بن گیا مگر اخیر
خط بچ خالی ورق رکھیا سی بڑسے اچار تے
شعر دے دوچ مصرعے نون ایسراں بدل

لیندے تے گل با معنی تے درست اچارن تال ساکنے
آؤندی۔

فطرح رکھیا سی ورق خالی بڑے اعتبار تے
صفحہ 38 دا مطلع تن مفاعلتن تے اک مفاعلتن

ہے۔ جدوں کہ ساری غزل دے اول مصرعے بحر
ہرج مشن سالم یعنی چار مفاعلتن دے قول تے
لیندے گئے تھیں تے مصرعے ثانی مطلع وانی بحر وچ
مجبوری پاروں آئے تھیں۔ ایچھے ایس ساری غزل
دے رہے آن تال ہے جگتار ہوراناں دی عروسی
گز بڑا سڈے پڑھتاراں نون پانگ کئے۔ ایس بحر
نون کھڑا تال دتا جاسکدا ہے اوہ جگتار ہوری ای
دس سکدے تھیں؟

ن رکھیاں دسے نہ تریاں دے مقدر وچ عذاب لکھ
توں لکھ ہر پرچہ تے ہارش دی متھے گلاب لکھ
جلا میری موت بن جائے بے جاں زندگی میری
توں بھادیں آخری خط لکھ مگر ایسا جواب لکھ
نہ لکھ مٹی دی ہوئی گرد بن کے عمر بھر اڈنا
مقدر اس دا ہیرالی یاں کوئی گھر دا غاب لکھ
انجیرا گھروچ مر جھائے دھواکھے زرد چرسے لوں
جے شاعر ایں ہتھارتھ دا نہ ایوں آفتاب لکھ
سا پا کے جو مر جائے کیہ اس شاعری دا فایدا
جو صدیاں تک رہے زندا کوئی ایسی کتاب لکھ
آخری شعروچ ”شاعری“ تے ”فایدا“ دا تال
جواب ای نہیں۔

صفحہ 46 دے چھویں شعروچ مصرع اولیٰ ہے
کتھو گئے ہازاں نے لٹیا ای مشاعر اوستو

ایچھے لفظ مشاعر دی تھاں مشاعر یعنی فعلون دے
قول تے لیندا گیا ہے جدوں کہ مشاعر لفظ عروسی
دی کھوں مفاعلتن دے وزن تے آؤندا ہے ایس
مصرعے نون اچارن بدل لیا جاسکدا ہے۔

کت لئی را تیں گلے ہازاں نے محفل شعردی
صفحہ 52 دے چوتھے شعروچ پہلا مصرعے ہے

گھریا وکھ کے جنگل وچ درہن
لفظ بھرا مفاعلتن دے وزن تے دے فعلون دے
وزن تے نہیں ایس لوں ہرج بدل لیا جاسکدا ہے

گھٹا وکھ کے جنگل وچ درہن
بحر متعارف مشن مجنون (مخدوف)
فعل فعلن فعلن فعلن فعلن فعلن فعلن
ہر اک گھٹا سی ذہن چن تھرے گزردے ہوئے خیال
ورگی

چو غیر میرے ہوا تالا سے بدن دی مسکی ہوا جہی سی
فیروز اللغات جامع اردو ص 692 جدید نسیم
اللغات ص 508 فرہنگ آصفیہ ص 1005
ساریاں کتاباں وچ ذہن نون فعل دے قول تے دسیا
گیا ہے جدوں کہ جگتار ہوراناں نون متحرک کر کے

مفاعلتن فعل دا قول اپنیا ہے۔ اسلم کوسری ہوراناں
ایس نون بڑی خوبصورتی تال فعل دے وزن تے
بھیا ہے۔

میں ہی آخر کیوں بناؤں ذہن میں کیا کچھ ہو
میں وہاں تنہا نہیں تھا آپ بھی موجود تھے
ایس شعروچ ایسراں بدل لیا جاسکدا ہے

ہر اک گھٹا سی دلے چوں تیرے گزردے ہوئے
خیال ورگی

چغیر میرے ہوا سی تھرے بدن دی مسکی ہوا جہی سی
تھلاے مصرعے وچ جے تالا سے دی تھاں
تیرے لان تال شکر گریہ دا نقص وی دور ہو گیا۔ صفحہ
61 دی ساری ردیف وچ ایسویا کمال بڑے کمال
تال دکھایا گیا ہے۔

رات قطرا قطرا کر کے اترے گی میرے بدن وچ
ہولی ہولی زہر تنہائی دا پھیلے گا ذہن وچ
میں بھگدا ساں پرائیاں تھیرناں گھیاں دے اندر
رات بھرے چائنی تھیگی رہی میرے ضمن وچ
بدن لکھن ”تھیرنا ہون پاروں ذہن تے ضمن نون
لیندا گیا ہے جدوں کہ ذہن تے ضمن دوریں غلط
اچارن کیتے گئے تھیں۔ جتناں تال شعروچ وچ خارج ہو
گئے تھیں۔ ایسے غزل دے پنجویں شعروچ دی ذہن
تانی رکھیا گیا ہے۔ اٹھے صفحہ 63 دے سیکھے شعروچ
شید ”مگر“ نون تک + ری یعنی فعل دے قول تے بھیا
گیا ہے۔ حالانکہ آپ ذی اوہناں کتیاں شعراں وچ
مگر نون مفادے قول تے وی بھیا ہے۔

غلط اچارن توں تھوں کچھ ایسے شعر سائے لیا
دسے آن چنناں وچ عروسی گز بڑاں بڑی شدت تال
مھوس ہونویاں میں ہوریں

کون میرے بچھ پاسے گا ہتر مشکل پسند
کون شہدایاں دے کھینے ہر غزل اندر بڑے گا
ڈاکٹر حفیظ احمد ہوراناں ایس شعروچ ”سورے“
دے چھوڑی آفتاب وچ ایسراں کیتی سی۔

کون میرے بعد پالے گا پھر ایہ جان لیوا
اوہناں دا مشورا قبول کیتا جاوے تال شعر بحر
کھوں درست ہو جاوے گا۔

کتے تے کھڈوے نہیں کتے نہیں چکیاں چکیاں
ن جانے ملیاں تھوں ایسے کیہ کیہ تے گا
پہلے مصرعے وچ اک فح دعوہ اسے تے چکیاں
چکیاں ترکیب دی بے معنی ہے۔ ایس نون ایسراں
بدل لیا جاسکدا ہے۔

پڑھے بوجھ دسے اُڑے سیتے تے کھڈوے
ن جانے ملیاں تھوں ایسے کیہ کیہ تے گا
زغم نہ تینوں دکھو تالا نہ نمی اکھ دی چھپاؤندا
جے خبر ہوئی ترے دیدے ای پھر ہون گے
پہلا مصرعے بحر شمس سالم وچ ہے۔ جدوں کہ

دو جا مصرعہ مشن مخدوف وچ اے۔ اُسکے مصرعے وچ فتح زائد اے جدوں کہ اوسے مصرعے وچ دو تھاواں سٹے لہن پانیا در تن نال مصرعہ، جڑوں خارج ہو گیا اے۔ حقیقہ صاحب سٹے ایس مصرعے نوں کجھ ایسراں بد لیا سی

زخم دل دے تے ٹی آکھ دی وکھائی سی کدوں حقیقہ صاحب دا اعتراض سی جے پہلے مصرعے وچ جگمگ ہوری دورنگی وا شکار ہو گئے نیں۔ جے اوہ زخم نہ وکھاندے تال آکھ ٹی چھپان دی کہ لوڑ سی شعر دی درنگی نال مفہوم دی معنویت دی بدل گئی اے۔

بھیا چراغ دل' اداسی جھیل شام ہے کتھے ہے ترے چہرے دی قدیل شام ہے کھینیاں تے چنیاں دا دھواں ہے پھلیا میرے گراں دی دی بڑی تھیل شام ہے چڑھیش نال ہے تیرا چراغ دانگ بھادیں ایہ زیدی ہزاراں بیل شام ہے بحر مضارع مشن اعراب کثوف مخدوف وچ لکھے ایہ تے شعر عروض کچھوں خارج نیں، ایسناں شعراں نوں ترتیب وار اراج بد لیا جاسکدا اے۔

بھیا چراغ دل' اداسی جھیل شام ہے کتھے ہے ترے چہرے دی قدیل شام ہے کھینیاں تے چنیاں دا دھواں آں پھلیا میرے گراں دی دی بڑی تھیل شام ہے توں نال میرے بلدے چر اعلیٰ دے دانگ ایں بھادیں حیات حشر توں دوہ میل شام ہے بحر مل مشن سالم

فاطنتن فاطنتن فاطنتن فاطنتن
اک طرف دلایا گیاں شردیاں سڑکاں وچ میں
اک طرف پنڈاں دیاں راہواں بلا رہیاں نیں دیکھ
اٹلے مصرعے وچ اک فتح گٹ اے مصرع بد لہن
نال ایہ کی اراج دور ہو سکدی اے۔
اک طرف دلایا گیاں شردیاں دیاں سڑکاں دے اندر
صفا وچ دے چوتھے شعر دے پہلے مصرعے وچ
اک فتح زائد اے جویں

سولا قرض ساں اک پل تال دو جے پل نرا بدلا
اوہ دشمن دی سی میرا رات بھر مسان دی سی
مصرع اولی اراج بد لیا جاسکدا اے۔

سولا قرض ساں اک پل تال دو جے پل ساں بدلا
اک لفظ دے بد لہن نال بحر درست ہو گئی
بچتو نیں حرف تھیلان جنکوں حسن دانگ
تیرے خطاں دی مسکن ہر جھل دا نصیب ہے
شٹ کے دی نہ ہویا جدا شیشا فریم توں
میتوں اوہ دور ہو کے دی میرے قریب ہے
کجھ لوک پنواری طرفاں غزلاں میں نا پدے

مفعول فاعلات دی تھ وچ جریب ہے
(صفحہ 60)

پہلے شعرا دو جا مصرعہ جڑوں خارج اے حقیقہ
احمد ہورماں اوہنوں ایسراں درست کیتا سی۔
تیرے خطاں دی دانشا پھل دا نصیب اے۔

دو جے شعرا پہلا مصرعہ "ہویا" دی ورتوں
پاروں جروض کچھوں کسروا ہو گیا اے ایس نوں
ادھیاں اراج بد لیا سی۔

شٹ کے جدا نہ ہونے جوں شیشا فریم دا
جدوں کہ آخری شعر وچ لفظ پنواری دی تھاں
یاٹ داری ورتن وچ آ رہیا اے ایہ ایسراں بد لیا جا
سکدا اے۔

کجھ لوک غزلاں نا پدے پنواریاں طرفاں
ایسناں مصرعیاں دی درستی نال سارے قی ستم
دور ہو گئے نیں۔ (صفحہ 63) دا تچا شعراے

میں خشبو بیچ نہ پتا گھٹا نہ لہر نہ دیوا
شکاری دانگ میرے مگر کیوں جے دی ہو گئی
ایس شعر دے پہلے مصرعے وچ تن اورن پانیا
لفظ آتے نیں، جدوں کہ دو جے مصرعے وچ مگر دی
ک نوں ساکن کیتا گیا اے، ایس شعر نوں اراج بد لیا جا
سکدا اے۔

نہ خشبو بیچ میں بدلیں نہ پتا لہر نہ دیوا
مگر میرے شکاری دانگ کیوں جے دی ہو گئی
شعر بد لہن نال پانیا اکھر دے ستم دی دور ہو گئے
سے لفظ مگر دی اپنے پورے سیاں و سیاں نال شعر وچ
سائے آیا اے۔

ہے تیرا اترا اترا مگر آکھ تیری میلی
چھپے گا رنگ ایہ اتناں توں کیوں چھپے گا؟
(صفحہ 14) شعر (3)

پہلے مصرعے وچ لفظ اترا دے آکھ دوہاں اے
تھو دیکھتا گیا اے۔ بحر ہزج مشن مخدوف اے آخرین
تن مفاصلیں تے اک فوٹن، ایہ مصرعہ اراج بد لیا جا
سکدا اے۔

ہے تیرا اترا اترا مگر آکھ تیری میلی
بحر مضارع مشن اعراب کثوف مخدوف
مفعول فاعلات مفاصل فاعلن

جانے ہیں ہے رچھہ اک ویرے جے لا نواں
شاید ملے اخیل عمرے ہی چھاں کتے
ایہ ہے وفا ایہ رازداری ایہ ہے دوستی
آیا ہے تیرے قہے جے میرا تال دی کتے
(ص 80 شعر 4)

شعرا پہلا مصرعہ اک توں آکے بحر کچھوں خارج
ہو گیا اے۔ ایچے اک دی تھاں ہی کر لیندے تال
شعر درست ہو جاتا سی۔ دو جے شعر وچ پہلا مصرعہ
رازداری توں آکے خارج ہو گیا اے۔

بحر مل مشن مخدوف مخدوف
فاطنتن فاطنتن فاطنتن فاطنتن

جس تے چھڈ آیا ساں دل بیٹنے تے ہر منزلی دی یاد
داغ بن گئے کہ پھنگی تھے تے اس سردل دی یاد
(ص 86 شعر 1)

مطلوع وچ حرف روی بدل گیا اے یعنی منزلی
دسے نہ تھلے زیر اے جدوں کہ سردل دی ذہیر نالی
اے۔ تے کسے ہندی شاعر نوں دی حرف روی
پارے پتا ہوندا اے۔ ایس مطلع نوں اراج بدل دینے
سے حرف روی دا ستم دور ہو سکدا اے۔

جس تے چھڈ آیا ساں دل بیٹنے تے ہر منزلی دی یاد
داغ بن گئے کہ پھنگی تھے تے اس سردل دی یاد

حرف روی دے حوالے نال ڈاکٹر وزیر آغا دی
اک غزل پارے امیر حسنین جلیسی لکھدے نیں
"ردیف بھرنے لگی شام" اترنے لگی شام "اُترنے لگی
شام مگر نے لگی شام بانہا ہے، اصول قوافی پر بحث
نہیں" ڈاکٹر صاحب کی اطلاع کے لئے عرض ہے کہ
حرف ناقبل روی میں اختلاف حرکت جائز نہیں اور
قافیہ غلط ہے۔ (بیت خانہ شمس من ص 10)

"حروف ترکیبی سے قافیہ بنانے کی صورت میں
اگر حروف ترکیبی کی حیثیت میں فرق نہیں یعنی وہ
نسبی، صدری، فاعلی کسی ایک ہی صورت میں رہتے
ہیں، ان سے مطلع نہیں سجایا جاسکتا (ص 142)
"پابند شاعری میں قواعد عروض سکون کی حیثیت
رکھتے ہیں، عصر حاضر میں بھی جبکہ شاعری ساخن کو
سبق بڑھا رہی ہے، اہل علم اس بات کی اجازت نہیں
دیں گے کہ غزل میں کہیں گل کا قافیہ دلی یا پل، محرم
کا قافیہ لازم یا اشتم، حیات کا قافیہ نشاط سباط وغیرہ
بانہا جائے، گو کہ سوئی قافیے بانہا جسے گئے ہیں مگر
ایسے قوافی کو مستند اعتبار حاصل نہیں، بنیادی طور پر
قافیہ گیری کا یہ انداز ناقص ہے اس لئے کہ قافیہ
حرف روی پر رکھا ہوتا ہے۔ حرف روی کی آواز پر
تیس اور جہاں حرف روی بدلا وہیں وہ لفظ ان قوافی
کی فہرست سے خارج ہوا، پابند شاعری ہوگی تو قواعد
ونکات کی نزاکتوں اور تقاضوں کا خیال رکھنا ہی پڑے
گا۔ عظیم شاعری کرنے کے لئے قواعد عروض کی
پابندیاں کسں رکاوٹ نہیں بنتیں بلکہ وکھر جگہ شعری
ندرتیں اور محاسن کو پڑھانے کا باعث بنتی ہیں۔"

(سید قمر حیدر قمر، "مہمانہ" "مختصر" کراچی، ستمبر
2000، ص 16، "مضمون" "اردو میں لفظ الفاظ")

جنی قیض تے ہے پھل کھڑا شراب دا
اکھاں وچ رنگ تھیرا سوے گلاب دا
پہلے مصرعے وچ لفظ پھل تے آکے شعر وچ گڑبڑ
ہو گئی اے، ایچے اک ماترا لکھو آتا چاہیو اسی۔ جدوں

کہ پورا سبب ورتا گیا ہے۔ ایہ مصرعہ اوج درست ہو سکتا ہے۔

چٹھہ بدلتے جس طرحاں احمق شروہ و
مضمون دی خواہت پاروں اسیں جتکار ہوراں
وے شعراں وچ موجود فنی نقصاں دے صفحہ نمبر دے
حساب نال نشان کاری کرن تے مجبور ہاں۔ جے کہ
دیروسے نال لکھیا جاوے تے ”جگنو دیوانے دریا“
وچ موجود جتکار ہوراں دیوان عروسی کڑیاں اتے
اک بھرویوں کتاب کھسی جاسکدی اے۔

○ نانی اکھراں ایس لکھ دے کھیترو وچ آساں ڈاکٹر جتکار
ہوراں دے برتاویں مضمون دالے جیہ دے جواب
وچ حبیب اللہ خاں ”مظفر“ عہد یحویب آسی تے حید
عظیم آبادی ہوراں دے حوالے نال گل کر چکے ہاں۔

پئی نالے کہ دویں نانی اکھراں تے دوہاں لفظاں
وچ ”و“ مدغم ہون نال ان سٹے کہ دو اکھرہ جاندے
نیں جڑے متحرک نہیں۔ جدوں اسیں فارسی عروض
نوں اپناواں گے تاں ایہ دویں اکھر فح دے توں سٹے
نیں آن گے یعنی سبب دی تھاں اک کھو یعنی مازا
رہ جاوے گا۔ جدوں کہ چند ہندی وچ فعلن فعلن

وچ ایہ دویں اکھر فح دے قول تے وی بیٹھے جا
سکدے نہیں۔ حبیب اللہ خاں مظفر ہوراں ذی کتاب
”اردو کا عروض“ دے حوالے نال حنیف احمد ہوراں

اپنے مضمون وچ ہندی بھرویوں مثال درج کیتی سی۔
اوہ لکھدے نہیں ”وزن عروسی میں تلفظ کا اعتبار کیا
جاتا ہے۔ کتابت کا نہیں یعنی جو حرف لکھے جاتے ہیں
دور بولے نہیں جاتے وہ شمار میں نہیں آتے۔ مثلاً نہ

دور کہ میں ہائے محلی جو صرف اظہار حرکت کے لئے
ہے۔“ جدوں اسیں ڈاکٹر جتکار ہوراں دی شاعری دا
عروضی تجزیہ کردے کہیں نال سالوں اوہناں دیاں

ہستیاں غزلاں فارسی عروض وچ ملدیاں نہیں۔ ایچھے
اسیں ان تے کہ دی درتوں دے اوہناں اکھراں دی
نشان کاری کر رہے آں جڑے اوہناں فح یعنی سبب
دے قول تے درتوں وچ لیاندے نہیں جس نالی

اوہناں دی شاعری عروض کھوں کسوتی ہو گی اے
صفحہ نمبر دے نال شعر نمبر وچ کیتا گیا اے تاں
پڑھناں ایس اشارے توں آسانی نال شعر لکھ سکیں

نہ: 5/10 '12/23-5 '14/6 '10/5
16/3 '20/7 '28/2 '35/5 '36/2-8
47/5 '48/5 '49/5-7 '52/1 '54/5
59/2 '61/6 '62/5-7 '63/3 '68/5
69/1 '70/1 '71/1-3-4-5 '72/1
76/1-4 '77/2 '79/1 '84/1
86/2-6

کہ: 10/1 '11/1 '24/7 '25/1 '35/3
52/6 '56/2 '60/1 '80/3

چنگل یاں چند ہندی وچ جتھے وی اوہناں نہ یاں
کہ فح دے قول تے بنیادے اوہناں ایس فہرست
وچ شامل نہیں کیتا گیا۔

○ غلیاں دی غلطی: فنی دی دو شکلاں ہونیاں نہیں۔
اک اوہ جزا درمیان وچ آوے تے تک وچ بولیا
جاوے۔ ایہ فح مدغم ہو جائدا اے لکھن وچ تاں
آؤندے اے پر پڑھن وچ شمار نہیں ہوندا۔ جدوں کہ
دو جاتنا لفظ دے جھکڑ وچ آؤندا اے۔ ایہ بعض

واری تلفظ وچ گن لیا جائدا اے تے کہدے نہیں۔
صفحہ 17 دے آخری شعر وچ پسند لوں پسند دے
وزن تے لیاند گیا اے۔ اوج ای صفحہ 27 دے پجھویں
شعر وچ زنگاری نوں زنگاری دے وزن تے بنیادیا
اے۔ صفحہ 9 تے 44 تے رنگ نوں رنگ بنیادیا

اے (جدوں کہ میرے شعراں وچ موجود رنگ دے
وزن سٹے آؤن دے شعراں نوں اوہ غلط قرار
دیندے نیسا تے اوج ایہ اصول اوہناں تے دی لاگو
ہوگا جاہیدا اے) صفحہ 32 دے دوہے شعر وچ

اوہناں بنانا لفظ نوں فعلن دے قول تے بنیادے
جدوں کہ صفحہ 61 تے پجھرا نوں فعلن یعنی جہرا کر کے
بنیادیا اے۔ اسے صفحہ 55 دے پہلے شعر تے اوج
لوں اوج کر کے بنیادیا اے۔ ایہ اوہ اعتراضات نہیں

جڑے جتکار ہوراں ”تیاں اتے اکھاں“ دے
مدغم ہونے آئے لائے نہیں۔ تے اوج اوہ فنی نقص
اوہناں دے اپنے من بھاونے فنی نقص بن گئے نہیں۔

○ بے جا شدہاں دا دور تارا: شاعری کول اکھراں دے
درتارے دا نال اے پر جتکار ہوراں لفظاں آتے
بے جا شدہاں پاسے اوہناں دی فہمیت نوں حد درجا
بھروسہ کیتا اے۔ تے بقول ڈاکٹر حنیف احمد ہوراں

نوں تشدید تے تشدید نوں تشدید بنا دتا اے۔ اٹھ
37/1 مست 48/2 '48/2 '48/2 '60/3 '60/3
10/6 '10/6 '10/6

○ کیو رنگ دیوں غلیاں: ص 1/67 (تھیلی) (تھیلی)
ص 2/84 (نالیں) (نالیں)

○ ہائے منظر نوں گراؤ: ڈاکٹر حنیف احمد ہوراں ڈاکٹر
جتکار دی شاعری بارے اعتراض کیتا سی جے بعض
لوک ہائے منظر نوں دی ہائے محلی سمجھدیاں ہویاں

عروض دے وزن وچ ساکت کردیہے نہیں۔ ہائے
محلی وچ ”ہیہ“ تے ”اؤ“ لفظ آؤندے نہیں۔ جدوں
کہ ہائے ہوز لفظاں دے جھکڑ تے آؤندی اے تے
یعنی پوری آواز دیتی اے۔ جویں ”آہ“ ”قہر“ ”جلود“
”گوہ“ ”چیرا“ ”گھا“ (9/26) ”گوہ“ (17/2) ”راہ (را
(20/6) ”ساہ (ساہ) (31/6) ”گل“ ”گل“ ”گل“ ”گل“

(49/8) ”موہ (موہ) (52/3)
○ لئی بر وزن فح: لفظ ”لئی“ ملا لائی لیا اے تے
ماہیہ دے ملا تے وچ عام کر کے فح دے قول تے

بولیا تے لکھیا جائدا اے۔ جتکار ہوری لندے سے پنجاب
دے سارے لکھیاراں دی شاعری وچ فح دے وزن
تے بیٹھے جان دالے ایس شہد نوں عروض کھوں

خارج قرار دیندے نہیں جدوں کہ اپنے واسطے ایس
نوں کوئی عیب نہیں سمجھدے۔ اوہناں دی لیتی کتاب
”جگنو دیوانے دریا“ صفحہ 43 دے شعر نمبر 2 تے
صفحہ 65 دے چوتھے شعر وچ ایس دی درتوں فح
دے قول تے کھلی گئی اے۔

○ ”گے“ ”گے“ ”اؤن“: ایہ سبھ لفظ تشدید نالی لکھے
جاندے تے زور دے کے بولے جاندے نہیں یعنی ایہ
تھے لفظ فعلن دے قول تے لکھے پڑھے جاندے نہیں۔

ایسراں ای دے تے لکھے وغیرا نہیں۔ جدوں کہ ڈاکٹر
جتکار ہوری لہستان دا اچارن گے ”گے“ ”اؤن“ لکھے
تے دستہ یعنی مفا دے وزن تے کہدے نہیں اوہ

لندے وچ تشدید نال بیٹھے جان دالے لفظاں
لوں عروض کھوں خارج قرار دیندے نہیں جدوں کہ
آپ اوہ صفحہ 20 دے تھے شعر وچ ”گے“ صفحہ 24
دے دوہے شعر وچ ”گے“ صفحہ 9 دے چوتھے شعر
وچ ”اؤن“ دا اچارن کردے نہیں۔

○ پیاس: پیاس کیوں کیا: ہندی لفظاں ایہ اصول اے
پئی جدوں دی اوہناں دے دیکار ہائے تھائی آوے
تاں اوہ کھنڈن وچ شمار نہیں ہوندی۔ ایہ ہائے تھائی
ہندی لفظاں دے وچالے زبرد اے ترکان دے بعد

آوے تاں ایس وا الف بے شاسا کن ہوندا اے سٹے ایہ
زیر زبرد ہاں دے دیکار نال کے ہائے تھائی نکلی
اے۔ ایہ خد بھرویوں آواز نہیں ہندی۔ اسے ہندی
لفظاں وچ ہائے مخلوط یعنی کیا ”کیوں“ ”کیاں“ ”دھیان

وغیرا وچ ”ی“ ”کھنڈن وچ شمار نہیں ہوندی۔“ مضمون
دے کھیترو وچ اسیں حضرت مولائی ہوراں دی
”نکات سخن“ دے حوالے نال کئی شعر درج کر چکے
ہاں پئی ایہ لفظ جنناں وچ ہائے تھائی شمار کیتی گئی اے

اوہ متروکات وچ شامل نہیں تے متوسط دور دے
شاعراں دیاں دستان بھلاں نوں موجود دور دے
شاعراں نوں مثال نہیں بنانا جاہیدا۔ ڈاکٹر جتکار

ہوراں بعض تھاواں تے لفظاں لوں پورے سیاق د
سہلی نال درست بنیادے پر بعض تھاواں تے اوہ
ہائے تھائی لوں تلفظ وچ شمار کرن پاروں عروض
کھوں خارج شاعری کرن دے جرم نوں اپناؤندے
نظر آؤندے نہیں۔ جویں ص 31/8 پیاس (فعلوں)

ص 17 ساری غزل دی مدیف پارے بر وزن
فعلوں غلط لکھی گئی اے۔ ص 57/6 پیاس (فعلوں)
ص 48/6 کیوں (منا) ص 87/6 کیوں (منا)

○ غلط تلفظ: ڈاکٹر جتکار ہوری یعنی شاعری وچ بعض
اوقات صوتی آہنگ نوں موہرے رکھدیاں ہویاں
قائیاں دی غلط درتوں دی کر جاندے نہیں۔ تلفظ دا

اصول اسے کہ مصلحہ دین امیدی پاس داری کیتی جاوے تاں فیر ساری غزل دین اوس باندی نون بھایا جاوے۔ ص 9 دسے مطلع دین دیکھے آگے 'تاں اگے جا کے آگے دی ورتوں ملدی اے۔ جگتار ہوری ایس نون صوٹی آہنگ تل اپنے لولوں سے درست قرار دین مگر عروضی اصولاں مطابق ایہ نہیں آسکدے ہاں جگتار ہوریاں واکاں چٹا ہو جاسے تے اوہناں دی مرضی اے۔ ص 18 دین مندور 'منظر' اندر 'منظر توں بعد نادر تے جاوے دے قافیے دی ورتے گئے نہیں جدوں کہ اہر وکت ذکر کیتے گئے سارے شبدان دین غنیاں دا التزام پورے شد وء علی اے تے اوہ لفظ فصحن دے قول تے بھانے گئے نہیں۔ ص 49 کنڈر 'منظر' منظر' اندر تے مندور نال ترور پھر لکھو دے منکر دے غلط قافیے دی اوہناں دی غزل دین موجود نہیں۔ ص 53 دین غنیاں 'تاں تے ہاں نال نون ناغیا یعنی نہ تے صدما دے قافیے غلط بھانے گئے نہیں۔ اوہناں شعراں دی ڈاکٹر حفیظ ہوں نہ صرف نشان کاری کیتی بلکہ صحیح وی کیتی اے۔ ڈاکٹر جگتار ہوریاں دا شعر اے۔

فیر سوچاں پڑھ کے خط ایویں نہ ہو جاوے اداں اس لئی نہ اس نون نہ کوئی حادھا' صدما کھساں ڈاکٹر حفیظ ہوریاں اس شعردی آج صحیح کیتی سی۔ فیر سوچاں پڑھ کے خط ایویں نہ ہو جاوے اداں اس لئی نہ اس نون کوئی حادھا' سوچاں کھساں قافیا صدما غلط سی لفظ سوچاں کھسن نال قافیے دی خالی دی دور ہو گئی تے دوہاں مصرعیاں دین سوچاں دی تکرار نال معنویت دین وادھا ہو گیا تے شعر دین زور دی آ گیا۔

فیر سوچاں کھسن توں پہلاں ای جو گلا ہو گیا بھجج دیاں درق خالی ہور بگھ دی نہ کھساں ایس شعراں ڈاکٹر حفیظ ہوریاں بگھ ایہراں درست کیتا اے۔

فیر سوچاں کھسن نون پہلا ہو گلا ہو گیا سوچتا ویاں اوس نون میں خط کیہ پر تاواں کھساں پہلے مصرعے دین لفظ 'ای' کڈھن نال بحر درست ہو گئی جدوں کہ دوہے مصرعے دین ورتوں دا اچارن دی غلطی تے دوہا قافیے دا نقص شعردی شعریت نون بریاد کر رہیا سی قافیا بدلن نال تے درق لفظ نون کڈھن نال شعردین موجود سارے کج دور ہو گئے۔ صفحہ 59 شعر نمبر 3 حویلی نال دہلی دا قافیا غلط اے صفحہ 73 دین کنڈر نال اندر دا قافیا بھایا گیا اے جدوں کہ دوہے شعراں دین پھر ترستے آخر قافیے لیا دے گئے نہیں۔ آخر دین دین لکھے جاسکدے۔ ص 85 قافیے ایس غزل دین نہیں لکھے جاسکدے۔ صفحہ 85 دین گنگو 'رفو' رویدو' بو' جستجو نال شروع دا قافیا غلط اے ہو سکدے اے کہ کھسی لئی دین شروع دے پھیکڑ

دین کپور رنگ پاروں نہ آوندی ہوسے۔ اصولی تقطیع میں 'غ' اور 'ح' کسی صورت میں دہانے خذاب کے یا خاموش رکھے نہیں جاسکتے۔ یہ دونوں حرف اپنے پورے صوٹی جم میں بولے لکھے اور پرکھے جائیں گے۔ جو شعرا 'شجاع' دفاع' کو 'شجا' دفا (اسی طرح ودرع کو دوا) معنوم کو معطم اور تشریح' توشیح کو تشری' توشی وغیرہ کے وزن اور صوٹی طور میں باندھتے ہیں وہ علم حرفت سے ناواقف ہیں۔ اس سلسلے میں ڈاکٹر جگتار یہ بھی یاد رکھا جائے کہ ہر جگہ الف' واو' ی' و اور حمزہ کو گرایا یا دہرایا نہیں جاسکتا۔ چند مخصوص مقامات ہی ایسے ہیں جہاں اس رعایت سے کام لیا جاسکتا ہے۔

صفحہ 88 دین لگا' بگا' اگ' ڈھکا نال گھارا قافیا نہیں آوندی۔

بے معنی تے بے نیکے شعر: نجر اندر کھڑا اے گلاب کیتے ایہ میری اکھ چوں ڈگیا اے خاب کیتے لفظ نجر اپنے پورے معنی نہیں دے رہیا کہ ایہ کوئی رت اے' دھرتی اے' بھوکیں اے' کوئی کھراٹھی جوہ اے' ایس تاظرون پونس احقر ہوریاں دا شعر دیکھو

نہ کہ چڑاں دا کم آلا نہ کرلاں کھڑاں دا پتے دن دین تک میا مانوں سپ کرا لھیاں تھاروں دا' اچھے کھراٹھی تھان آکھ کے زہریلے سپ دی علامت دی گئی اے جدوں کہ جگتار ہوریاں دا شعر ایسے پورے معنی نہیں دے رہیا

پھلیاں کھنیاں دیاں رنگاں جیسا تیرا سہماں سل تے کھدیا پھل دی ہے اڈ رہی خشبو دی ہے پہلے مصرعے دین پھلیاں کھنیاں دی ترکیب غلط درق گئی اے۔ کیہ کھب کوئی موم دے میں جھڑے پھل گئے نہیں۔ صفحہ 75 دے دوہے شعردین لفظ 'ہیت' کھوں باہر اے۔

ہر دک دیرے ج نوگے ہر دک آکھن ج رنگ اگے دیا کیہ ہور کئی ہے مری اکر دما چنے جیسا کھتاں ج خاکی سور پا کے بے گئے گھرے اوہناں دین فیر رنگ اڈن 'اوہناں دین فیر رنگ اچھے (ص 9 شعر 4)۔

پہلے شعردین رنگ آگن ہے معنی گل اے۔ رنگ آگھڑے میں رنگ پھیلدے نہیں۔ اگدے نہیں ہوندے۔ علامتی پورے دین ایس گل کرے تے گالاں وی کرے نہیں۔ رنگ ہاتھی کریں اور باتوں سے خوشبو آئے درد پھولوں کی طرح مئے اکر تو آسے (ناصر کاظمی)

دینجے منک آگن کوئی کھلورا نہیں۔ ایس مصرعے نون اچ درست کیتا جاسکدے اے اوہناں دین واکاں اڈے اوہناں دین فیر گلاب اگے رنگاں را کھنڈ ناچا حنا تے ست رنگی پھیکھ دا کھارا تاں سنیا سی' رنگاں تے منک را آگن نہیں سی سنیا۔ ڈاکٹر جگتار ہوریاں رنگ تے منک آگے ساڑے ایہ پھیکھے دی دور کرتے نہیں۔ شہزاد کوئی شہزاد۔

ڈاکٹر جگتار ہوریاں دے ہر تاویں جواب دے حواسے نال اچھاں کو علی لڑی گلاں ہو سکدیاں نہیں تے "جگنو دیواتے دیرا" دے حوالے نال اوس کتاب دین موجود لئی ستمناں بارے اک بھرویں کتاب لکھی جاسکدی اے۔ ایہتے ایہ گل چیتے رحمن وائی اے سپے ایس شعراں دین موجود لفظاں دے لفظ اچارن تے بحث کیتی اے اوہناں دی معنویت یاں وسعت بارے نہیں۔ ایہ سب کچھ کھسن دا مقصد نہ تے ڈاکٹر جگتار ہوریاں نال کسے ذاتی دشمنی یاں دیر توں تعلق اے تے نہ ہی اوہناں نال کسے قسم دی کھنڈک نون بنیاد بنا کے ایس مضمون توں ڈولیا گیا اے۔ ہو سکدے اے ایس لکھ دینج کہ ہرے لفظ دی ہو گیا ہوسے۔ ہر ایس لفظ نون تے مینوں ایس واسطے دی کوئی شرمندگی نہیں کیوں سپے ایہ مضمون اک تے اوہناں دے اعتراضاں دی چاشنی دین لکھی جا رہیا اے تے دوہے ایس دین میری لہنی درد مند دی شامل اے۔ درد مند ایس پاروں تاں سپے ڈاکٹر جگتار ہوریاں دی اصلاح ہو سکے۔ اوہناں دے اوہ جن جھڑے اوہناں نون لہنی کم علمی پاروں یاں کے منلو دے حک جان دے ڈر توں اوہناں دے لئی ستمناں بارے اصل رخ دل نہیں لیا سکے میں ڈاکٹر جگتار ہوریاں نون تصویر دے دوہیں رخ وکھا کے اوہناں نال بھائی دا ثبوت دتا اے۔ سپے گراوہناں میرے ایس غلوں نون ہسدے تھے قبولیا تاں غلوں دا ایہ سلسلا آگون دی جاری رہ سکدے اے۔

پنجابی لکھاریاں اگے بنی

پنجابی زبان تے ادب دے لکھاریاں اگے بنی اے کہ اوہ لہنی کتاب دی کاپی سانوں نورن تاں جو ویلے کویلے اوہناں توں نصاب دا جتنا بتایا جا سکے یاں اوہناں توں نصاب لئی تجویز کیتا جا سکے۔

جاوید اقبال صحیفہ ریسرچ ایسوسی ایٹ (پنجابی) مرکز تحقیق و ترقی نصاب وحدت کالونی لاہور

اک عام کتاب دا اندازی خرچا

بہت سارے لکھاری اپنی کتاب چھپوانا چاہندے ہیں تے ایسے اُتے آون والی لاگت بارے وی جانتا چاہندے ہیں۔
کجھ ضروری خرچیاں دا دیروا دیکھو:

- کمپوزنگ = - 12/ تون - 18/ روپے فی صفحا
- پروف ریڈنگ = - 2/ فی صفحا
- کاپی جزوائی = - 30/ فی کاپی (اک کاپی دا مطلب کتاب سارے دے 16 صفحے)
- کانڈر - نیوز / آفسٹ / فلائنگ (400 روپے تون 2000 ہزار روپے فی برم 'اک کاپی اپنی اک برم وی ٹوڑ ہوندی اے)
- چھپائی = (فی ہاپ 150 روپے کاپی - 18 صفحے)
- ڈاکٹل ڈزائن - 500 تون لے کے 5000 روپے تک
- ڈاکٹل پازینٹو = 500 تون 1000 روپے تک
- ڈاکٹل کانڈر / کارڈ = (کوانٹی مطابقت)
- ڈاکٹل چھپوائی = - 200/ فی رنگ
- ڈاکٹل ایسی نیشن (چمک واسطے)
- ہاسٹنگ (جند بندی) = معیار مطابقت
- ہور رکھنا، تاروا، رونا

☆ کل خرچا: سو صفحے وی درمیانے جے معیار وی 1000 کتاب اُتے 15 تون 20 ہزار خرچا آوند اے۔ تے آج
کجھوک ایسے وی ایس بھج وکھری کرنی پیندی اے۔ جے تیس چاہو تاں ایہ سارا کم گھر بیٹھے ہو سکدا اے۔ اک خط لکھ
کے سوال پتر منگوا لو جندے جانن وچ تہاڈی کتاب دا اندازی خرچا دسیا جاسکے

سویرا انٹرنیشنل، پوسٹ بکس نمبر 1131، لاہور

INTENSE IDEAS IN

- **Advertising**
- **Designing**
- **Printing**
- **Publishing**
- **T.V. Commercials**

SUMMIT
International

2nd Floor, Siddiqui Chambers,
63-C, Shahrah-e-Quaid-e-Azam, Lahore.
Tel: 042-732 1229, 7238102 Fax: 92-42-7352917
E-mail: summit@brain.net.pk